

D. MUNTEANU-RĂMNIC
PROFESOR DE ISTORIE LA LICEUL DIN PLOIEȘTI

P

ISTORIA VECHIE ȘI MEDIEVALĂ

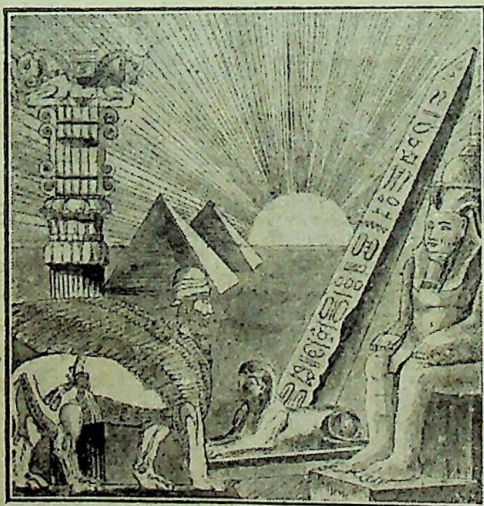
PENTRU

CLASA I-a A ȘCOALELOR SECUNDARE
DE BĂIEȚI ȘI FETE

APROBATA DE ONOR. MINISTER AL INSTRUCTIUNII ÎN 1929

EDIȚIA I-a
Tipărită în 5000 Exemplare

Taxa timbrului didactic de 5% pentru acest manual s'a plătit
direct Casei Corpului Didactic conform deciziei No. 3660/923.

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“, BUCUREȘTI

39.011.—5.—929.

PREȚUL LEI 80.—

CĂRȚI PENTRU TINERET
DIN EDITURA «CARTEA ROMĂNEASCĂ»

	LSP
Aldea-Sandu C. In urma plugului. Ed. III	65.—
Alecsandri V. Poezii (Opere complete) cu intro- ducere de Prof. G. Adamescu	90.—
Alexandrescu Gr., Poezii și Proză	50.—
Agârbiceanu I., Ceasuri de seară	35.—
Bălcescu N., Istoria Românilor sub Mihai Viteazul	86.—
Bârsan Zaharia., Poezii	60.—
Bassarabescu A. I., Vulturii. Ed. II	40.—
Premiat de „Soc. Scriitorilor Români”	
Brătescu-Voinești Al. I., In lumea dreptății. Ed. I	96.—
Premiul Național	
Coșbuc G., Războiul pentru neatârnare Ed. VIII.	75.—
” Povestea unei coroane de oțel. Ed. VI.	75.—
Caragiale L. I., Momente Vol. I Ed. VII	60.—
” Vol. II Ed. VI	50.—
Creangă I., Opere complete Ed. VII	60.—
Dragoslav I., Facerea lumii Ed. II	60.—
Premiat de Academia Română	
Dulfu P., Isprăvile lui Păcală Ed. XI Ilustrată .	40.—
Premiat de Academia Română	
” Povestea lui Făt-Frumos. Ed. VI Ilustrată	42.—
” Gruia lui Novac Ed. VIII Ilustrată . .	60.—
Gorun I., Nu te supăra	
Premiul Național	
Odobescu Al., Opere complete Vo	
Pann Anton., Povestea vorbeii Vol	
” Povestea vorbeii Vol	
Sadoveanu M., Amintirile căprarului	
Ed. IV	
” Povestiri din război	
Speranția D. Th., Anecdote popula	
Slavici I., Povești Vol. I	
” Vol. II	
” Din bătrâni Ed. II	
Vlahuță Al., Din trecutul nostru Ed.	
” România pitorească Ed.	

21.653.

ISTORIA VECHIE ȘI MEDIEVALA

PENTRU

CLASA I-a A Șc. SECUNDARE
DE BĂIEȚI ȘI FETE

DE

D. MUNTEANU-RÂMNIC
PROFESOR DE ISTORIE LA LICEUL DIN PLOIEȘTI

APROBATA DE ONOR. MINISTER AL INSTRUCCIUNII IN 1929

EDIȚIA I-a
Tipărită în 5000 exemplare

Taxa timbrului didactic de 5% pentru acest manual s'a plătit
direct Casei Corpului Didactic conform deciziunii No. 3660/923.

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
— SIBIU —
INVENTARIAT 1998

20 FEB 1986

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

39.611.—5.—929.

INVENTAR
2020

Bibl. Inst. de Inv. superioară Sibiu
Bibliotecă Universităţii „Lucian Blaga” din Sibiu
INV. Nr. 53.499 1978

IN LOC DE PREFAȚĂ

In loc de prefață, adresez câteva cuvinte către on. colegi și colege dela care aștept cu încredere părerea și observațiunile ce vor binevoii să-mi trimită

De bază mi-a slujit tot ideea lui O. Jäger („Metodica Istoriei“): orice lecție trebuie să fie în primul rând, o povestire limpede și plăcută. Iar pentru cât avem nevoie la o asemenea lucrare, cu privire la fond și tratare, am ținut seamă de lucrările cunoscuților istorici și autori: G. Maspéro, Gustave Le Bon, Ch. Normand, P. Lacour-Gayet, Ch. Seignobos, J. Duperrex, A. Malet, ș. a., cași de monumentală operă a D-lui N. Iorga „Essai de Synthèse de l'Histoire de l'Humanité“.

Promovând oricând ideea națională și adevărul științific, n'am lipsit dela datoria de-a democratiza și umaniza orice pagină de Istorie.

Intenționat am omis de data aceasta „lecturile“, cași tabelele cronologice, genealogice, notele în dosul paginilor, ș. a., ca să nu se mai încarce lucrarea, față de încercarea de-a se da, deși pe alese, micilor elevi din clasa I-a, aproape întreaga materie de Istorie Antică și Istorie Medievală. Am pus în schimb multe ilustrații și hărți.

IN LOC DE PREFERAȚĂ

In loc de prefață, adresez câteva cuvinte către on. colegi și colege dela care aștept cu încredere părerea și observațiunile ce vor binevol să-mi trimită

De bază mi-a slujit tot ideea lui O. Jüger („Metodica Istoriei“): orice lecție trebuie să fie în primul rând, o povestire limpede și plăcută. Iar pentru cât avem nevoie la o asemenea lucrare, cu privire la fond și tratare, am ținut seamă de lucrările cunoscuților istorici și autori: G. Maspéro, Gustave Le Bon, Ch. Normand, P. Lacour-Gayet, Ch. Seignobos, J. Duperrex, A. Malet, ș. a., cași de monumentală operă a D-lui N. Iorga „Essai de Synthèse de l’Histoire de l’Humanité“.

Promovând oricând ideea națională și adevărul științific, n’am lipsit dela datoria de-a democratiza și umaniza orice pagină de Istorie.

Intenționat am omis de data aceasta „lecturile“, cași tabelele cronologice, genealogice, notele în dosul paginelor, ș. a., ca să nu se mai încarce lucrarea, față de încercarea de-a se da, deși pe alese, micilor elevi din clasa I-a, aproape întreaga materie de Istorie Antică și Istorie Medievală. Am pus în schimb multe ilustrații și hărți.

Trebue să mărturisim că facem cu toții, autori—editori—profesori—și elevi— o experiență: aplicarea unei programe analitice, pe care am urmat-o și eu permițându-mi mici abateri necesare (lipsuri, lămuriri, contopiri, ș. a.).

Dimensiunile materiei. programei, și lecțiilor sunt în părțile textului culese cu literă mai mare. Sunt capitole și pentru două lecții, căci nu se puteau altfel trata unele subiecte cu totul inegale, (cătățime și însemnătate). Pentru cine vrea mai multe amănunte ori chestiuni necesare, dar necerute, are la îndemână pasagiile cu literă mică. Acolo sunt uneori și precizuni de caracter științific, dar tot pe înțelesul tuturor. Firește că n'am întrebuințat decât ce este în genere admis. Pentru cine vrea să dea mai mult din cuprinsul unui capitol, are la dispoziție — să dea ori să lase, tot sau o parte. Și-am pus mai mult, să poată alege ce crede fiecare. Rău ar fi fost să impui prin fixitate și marginire. Repetițiile ori trecerile mai rezezi sunt voite, după capitol ori chestiune. Poate am abuzat de paranteze, dar mi-au folosit mult și-apoi lămurim termeni pentru micii elevi. Dacă se va părea c'am abuzat de date, să se fie seamă că cele mai multe sunt pentru orientare, nu pentru memorare.

Ortografia, firește, e cea academică (pe cât se poate, nu din vina noastră). Am ortografiat românește numele străine, cum bine fac și Francezii. Altfel zăpăcim ortografia oricui, dar încă a celor mici!

Pentru primul capitol, care-i în afară de program „Omenirea, Istoria și Civilizația“, am opinat că poate fi așezat și de cine vrea întrebuințat — fie la început, fie între cele două evuri, fie la sfârșit. Este și o nouă lămurire mai largă și de ansamblu pentru întreaga materie și terminologie, cuprinde și noțiuni de Preistorie, este și-o popularizată și ușoară introducere în studiul Istoriei.

Termin cu bune urări pentru augusta noastră muncă

și cu vii mulțumiri pentru on. colegi și colege, care-mi vor recomanda manualul și'n deosebi, repet, pentru părerile și observațiunile ce aștept cu nerăbdare și încredere.

Ploiești, August 1929.

D. Munteanu-Râmnic.

OMENIREA, CIVILIZAȚIA ȘI ISTORIA.

1. Familie, popor, țară și stat. — După ivirea omului pe pământ, *traiul în familie* a fost cea dintâi dovadă de *începutul civilizației* sau *culturii*. Cu vremea, familiile care se trăgeau din acelaș moș sau strămoș s'au obicinuit ori s'au învoit să trăiască la un loc, formând o *seminție* sau un *trib*, o familie mai mare sau un *neam* mai mic, cu „țara“ sau pământul lui, ascultând de-un șef sau de-o căpetenie.

„Țara“, dela cuvântul latinesc „terra“, adică „pământul“, a fost la început o vale cu satele ei, căci pe văi, pe lângă ape, se putea trăi mai lesnicios și mai la adăpost. Șefului de trib i s'a zis la noi *moș*, iar mai târziu, cași la alții, *jude*, deoarece judecă, mai ales împacă gălcevile, împărția dreptatea. Cei vechi i-au zis și *patriarh*, iar Slavii *cneaz*. Cu vremea, și conducând multe triburi ori țări, șeful ajunge la puterea și titlul de voievod, prinț, domn, consul, rege (craiu), împărat ș. a.

Iar triburile care și-au dat seama că sunt înrudite, ori că se asemănau prin limbă, obiceiuri și alte însușiri, cum va fi și numele, au dat naștere la *popoare* sau *națiuni* ori *neamuri mari*, grupări și mai numeroase, ajungând unele, astăzi, până la milioane de inși. Și pământului locuit de popoare, muncit și apărat de ele, i s'a zis tot „țară“, iar când s'a rânduit ori organizat bine conducerea unui popor, a unei țări, sau chiar a mai multora unite, dar sub o *singură lege* ori *regulă cărmuitoare*, i s'a zis *stat*.

Și pe toate popoarele, fie c'au pierit ori trăiesc, fie

sălbaticie ori civilizate, noi le numim și le înțelegem cu un cuvânt: *omenirea*.

2. **Viața omenirii și Istoria.** — Dar viața omenirii n'a fost ușoară, ci cu mari străduințe a ajuns omul la puterea și frumusețea culturii de astăzi, depărtându-se tot mai mult de viața de sălbăticie. Câte popoare n'au pierit! Unele au lăsat pomenire și moștenire numai numele, iar altele pilde neasemuite, culturi bogate sau urmași vrednici. Deaceia și *Istoria*, care este și-o po-vestire și-o știință, ține seamă numai de viața popoarelor care au ajutat cultura sau civilizația, cum au fost strămoșii noștri, Romanii și Dacii, sau cum sunt vecinii noștri Sârbii, Polonii, Ceho-Slovacii, sau prietenii mai depărtați Francezii, Englezii și Italienii. Istoria nu poate să țină seamă și de nenorocitele neamuri din afundul pădurilor siberiene sau de Negri din Africa. Acestea nu pot fi *popoare istorice*, cum le numim pe cele dintâiu.

Cele care au pierit se mai numesc și *popoare vechi*, iar cele care trăiesc *popoare noi* sau *moderne*. Și la *persoane* se face aceeași deosebire: Istoria le pomeneste numai pe cele vrednice față de cultură.

Istoria e știință atunci, când nu numai povestește, dar și *cercează cu de-amănuntul și mai adânc ce este adevărat în trecutul omenirii, în viața și cultura popoarelor istorice* — precum și cum se poate arăta și dovedi că este adevărat ceace s'a găsit și se povestește. Deaceia și adunăm cărțile în *biblioteci*, actele (tipărituri și *manuscrite* sau scrise de mână) în *arhive* și orice urme ale trecutului în *muzee* (cum sunt *Muzeul Britanic* din Londra, *Luvrul* din Paris și *Muzeul Național* din București).

3. **Timpul istoric și preistoric.** — **Istoria și Preistoria.** — Inșă, dacă Istoria povestește și cercetează viața popoarelor istorice, fie vechi, fie noi, până'n zilele noastre, trebuie să ne întrebăm și decând începe. Firește că de-atunci, *decând s'a găsit cea dintâiu dovadă sigură de viața civilizată*, la vreun popor, într'un loc bine cunoscut depe întinsul pământului. Ca să aflăm, trebuie să mergem înapoi, pe *scara timpului*, cum au mers și

învățații cari au cercetat și-au găsit. Noi știm că înaintea popoarelor noi de azi, cum suntem și noi Români, au năvălit *Barbarii* peste *Romanii* cari cuceriseră până atunci mai toate popoarele din jurul Mării Mediterane. Intre aceste popoare erau și vestiții *Greci vechi*, numiți și Eleni, pe cari-i cucerise și-i stăpânise o vreme, pe la 334 înainte de Hristos *Alexandru cel Mare, regele Macedoniei*. Acesta a cucerit regatul *Perșilor*, care se întindea din Asia Mică până'n adâncul Asiei, la vechii *Indieni* sau *Inzi*. Iar Perșii supuseseră puterii lor popoare mai vechi și mai însemnate prin cultura lor, cum au fost: *Evreii de-altă dată* (din Palestina), vecinii lor dela mare *Fenicienii*, pe cele două popoare din văile Tigrului și Eufratului: *Asirienii și Haldeii* (Babilonenii), precum și pe *cel mai vechiu popor* istoric: *Egiptenii* din Valea Nilului. [Țara Egiptului din N.-E. Africei, lângă Marea Roșie]. Despre viața și cultura acestui popor găsim dovezi sigure și scrise încă din *anul 5000 înainte de Hristos*, [alții, mai noi, dar mai puțin siguri, socotesc 6000].

Știința care se ocupă cu timpul se numește Cronologie. Ea vine în ajutorul Istoriei.

Mântuitorul s'a născut în vremea împăratului roman Octavian August și anul nașterii lui este pentru noi, creștinii, anul 1-iu, iar de-atunci s'au scurs până acum 1929 de ani. Biblia ne spune că dela facerea lumii până la Isus Hristos au fost 5508 ani. Și noi socotim și numărăm anii, dinainte de Hristos scăzând, iar după Hristos adăugând d. e. Grecii vechi socotiau anii dela cele dintâi jocuri gimnastice — Olimpice, anii 776 înainte de Hr., iar Romanii socotind dela întemeierea Romei, 753 înainte de Hr.; noi zicem că „jocurile“ grecești au avut loc cu 23 de ani mai înainte.

Trebuie să mai știm că anul nostru vechiu bisericesc începea la Septemvrie, iar al Romanilor la Martie. E foarte bine să cunoaștem și feluritele încercări de-a socoti *timpul* și-a fixa datele. Nu toți elevii știu că un *ev* este o bucată mare de timp de sute și chiar mii de ani, din viața omenirii, iar *secolul* (veacul) este numai de o sută de ani, și *decentul* de zece.

Deci cultura omenirii, începând dela Egipteni, are o vechime de 6929 de ani (5000 înainte și 1929 după Hristos). Și-acest timp din viața omenirii îl și numim „*timpul istoric*“, pentru că numai despre acest timp povestește ori cercetează (studiază) *Istoria* — adică *despre viața omenirii din timpul istoric* (5000 în. de Hr.—1929 după Hr.). Iar *despre viața omenirii dinaintea de timpul istoric*, cercetează *Pre-istoria*, o altă știință — și deaceia timpul acesta este „*timpul preistoric*“ (pre cu înțelesul de „înaintea“). *Preistoria* ne povestește și despre *rasele omenești* (albă, galbenă și neagră cu amestecurile lor), cași *despre vremurile grele, când oamenii încă sălbatici*, cum sunt încă astăzi unii Negrii din Africa sau Australia, trăiau prin scorburi, subterane și peșteri, ori în niște locuințe pe pari și scânduri, în mijlocul lacurilor, luptându-se între ei sau cu fiarele — neopriți și neapărați de nimeni, fără încetare.

Urmele unor astfel de locuințe s'au găsit în Elveția, când au secat unele lacuri. Ele se numesc *locuințe lacustre* sau *palafite*.

Aceste vremuri grele sau *epoci preistorice* sunt patru și se numesc astfel, după materialul din care-și făceau oamenii atunci uneltele și armele: 1) *vremea sau epoca pietrei nelustruite*; [cremenea, zisă și „*silex*“]; 2) *vremea sau epoca pietrei lustruite*; 3) *vremea sau epoca bronzului sau aramei* (când, descoperind *focul*, a amestecat arama cu cositorul și și-a făcut unelte din „*bronz*“); 4) *vremea sau epoca fierului*, cu care ne apropiem de „*timpul istoric*“.

Unii învățați sunt de părere că *Istoria* începe de-atunci, adică de când găsim *omul* deosebindu-se de animale, prin felul lui de viață. Din aceste vremuri preistorice avem dovezi că *se vâna* și se *peșcuia*; se ivise și *păstoritul*, apoi *agricultura* și mai târziu *industria*; se domesticiseră boul, oaia, capra, porcul, calul și câinele; se cunoșteau grânele, olăria (poate și pentru cenușa morților) și țesutul; fie pentru frumos, fie pentru credințe religioase, se făceau *desenuri* unele foarte bune, pe *peretii peșterilor*

(locuințele) și idoli sculptați. Familia era și un fel de cârmuire. Locurile unde se gădesc — chiar și la noi — uneltele și armele de atunci, urme ale vieții aceleia și chiar schelete de oameni sau animale, se numesc *s. așiiuni preistorice*. După numele unor asemenea stațiuni s'au numit și unele împărțiri ale epocelor preistorice. (Soluiriană, Halstatt s. a.). Insemnate sunt și pietrele mari așezate ca niște turnuri (*menire*), ori așezate așa ca să formeze cercuri („*cromlehuri*“) sau formând un fel de încăperi acoperite („*dolmene*“), care vor fi fost începuturi de temple sau morminte. Se crede că cea mai vechie rămășiță, ce s'a găsit, de schelet omenesc, este *craniul dela Neanderthal* (Germania). Grea trudă pe biata omenire! Cât îi va fi trebuit până a descoperit *focul*? Dar până a dobândit puterea sufltească de-a pune ceva de-o parte, pentru a 2-a zi, adică *prevederea*? Dar până a câștigat *ideea de milă, de dreptate, credințele religioase*? Dar până a schimbat mișcărilor și găjiiturile și interjecțiile în *graiuri și limbă*? Deaceea și *Preistoria* e ajutată și de alte științe, cum sunt: *Geologia* știința Pământului (a formării globului), *Etnografa* știința raselor-neamurilor-triburilor și familiilor, *Antropologia* știința care se ocupă cu scheletele omenești sau părțile ce s'au găsit ș. a.

4. Evurile Timpului Istoric. Impărțirea Istoriei. — Dar nici viața omenirii din *Timpul Istoric*, adică din *vremea de civilizație*, n'a fost la fel, ci s'a schimbat de mai multe ori; iar bucățile mari de timp istoric, în care viața omenirii a fost la fel, se numesc *evuri* [un „ev“ mai mare decât un secol sau veac...]

Unul din cele patru evuri care sunt, ține câteva mii de ani, altul o mie, altul câteva sute și cel din urmă, al patrulea, abia a trecut de-o sută. Și sunt patru, pentrucă *de patru ori până astăzi, dela 5000 în. de Hr., s'a schimbat felul de viață al omenirii*. Amintim din nou că unii socotesc dela 6000 în. de Hr. Și pentru că schimbarea dela un ev la altul, nu se face dintr'odată, într'un an, ori în câțiva ani, ci încet și 'n multă trecere de timp, uneori în sute de ani — deaceea *între evuri sunt timpurile de amestec și prefaceri*. Și noi hotărîm. cum la mijlocul acestor *timpuri de prefaceri dintre evuri un eveniment mai însemnat, cu data anul lui, să fie marginea, hotarul, piatra dintre două evuri*.

Iată și care sunt *cele patru evuri ale Timpului Istoric*, fiecare cu viață deosebită și de când până când țin,

dela ce mare eveniment istoric (fapt, întâmplare), până la care altul:

1. *Evul Vechiu* (sau „antic“) dela 5000 în. de Hr., până la 476 după Hr., adică dela cea dintâiu dovadă de civilizație până la căderea Romei, capitala Romanilor, în mâinile Barbarilor; 2) *Evul Mediu* (sau de mijloc“) dela 476 d. Hr., până la 1453, adică dela căderea Romei, până la căderea Constantinopolului, cealaltă capitală a Romanilor, în mâinile Turcilor, ultimii barbari năvălitori; 3) *Evul Modern* (sau „nou“), dela 1453 până la 1789, adică dela căderea Constantinopolului până la Marea Revoluție Franceză și Napoleon Bonaparte; 4) Și *Evul Contemporan* (sau „din timpul nostru“), de-atunci dela 1789 până astăzi, 1929. Iată de ce și Istoria, povestirea vieții omenești din aceste bucăți mari de timp istoric, se împarte în patru: *Istoria Vechie*, *Istoria Medievală*, *Istoria Modernă* și *Istoria Contemporană* — în întregime fiind *Istoria Omenirii* sau *Istoria Universală* sau *Istoria Lumii*.

Noi, anul acesta, învățăm *Istoria Vechie* și *Medievală*, adică *Istoria Omenirii dela 5000 în. de Hr. — 1453 d. Hristos*.

Iată și mai bine înfățișate aceste împărțiri ale timpului vieții omenești prin *figura* de mai jos, care se numește chiar așa: *linia timpurilor*.

Și *Istoria* este ajutată de *alte științe*, cum sunt; *Geografia* (locurile), *Cronologia* (timpul, datele), *Filologia* (cuvintele, limbile), *Arheologia* (monumentele vechi), *Epigrafia* (scrisoarea veche să pată, inscripțiunile), *Paleografia* (scrisoarea vechie), *Numismatica* (banii, monedele și medaliile) *Heraldica* (steagurile, pajurile, ș. a.), *Egiptologia* (vechiul Egipt) ș. a. m.

Trebuie să cunoaștem și *împărțirea și rudenii popoarelor istorice din Evul Vechiu*. Cea mai vechie împărțire o găsim în *Biblie*, unde s'au dat nume la popoare după fiii lui Noie: *Hamiță* și *Scmiț*. Dar învățații au înmulțit și îmbogățit aceste cunoștințe, ajungând la *următoarea împărțire*:

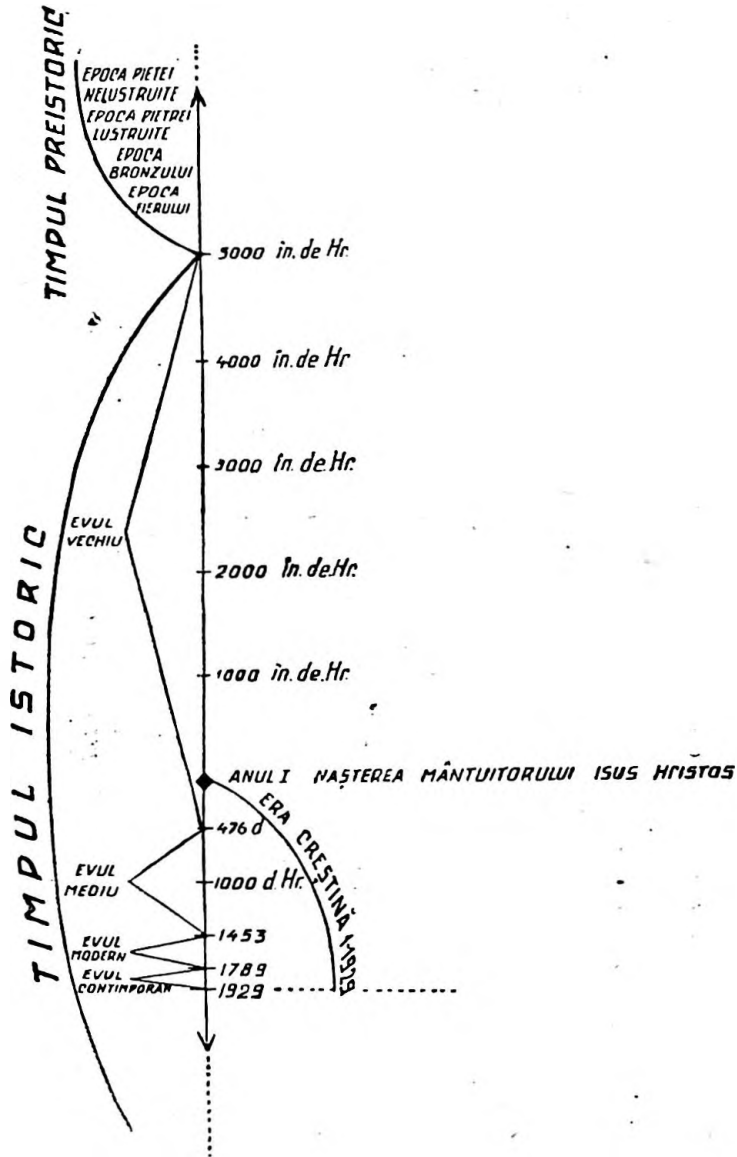

Popoarele istorice vechi

- a) Semitiice: Evreii, Fenicienii, (cu Cartaginezii sau Punii), Haldeii cu Asirienii și mai târziu — Arabii.
- b) Hamitice: Egipteni și locuitorii vechi din Nordul Africei.
- c) Arice sau Ari și Indo-Europenii
  - 1. Inzi (vechii loc, ai Indiei)
  - 2. Zenzii sau Iranienii (Mezii — Perșii — Parții) (Pi, Iran)
  - 3. Armenii și Caucazienii (leg, între Asia și Europa)
  - 4. Europenii
    - Slavii
    - Germanii
    - Celții (Bretoni în Bretania, Gali în Fr. și Iberi în P. Iberică)
    - Grecii și Latinii (Elenii și Romanii).
    - Ilirii și Tracii (iar Tracii Romanizați și creștinați și cu influență slavonă suntem noi, Românii).

Notă. — Popoarele care au ajuns la cea mai bogată civilizație sunt cele arice, care au plecat, spre Apusul Europei și Vestul și Sudul Asiei, din centrul sudic al Rusiei, care este deci cea mai veche parte a popoarelor arice (cum au dovedit învățatul englez Max Müller și învățatul francez-elvețian A. Pictet).

LINIA TIMPURILOR

1. ȚARA ȘI POPORUL ROMÂNESC. AȘEZARE ȘI ÎNTINDERE. OCUPAȚIILE LOCUITORILOR (LA MUNTE, DEAL, ȘES, BALTĂ). SATUL, ORAȘUL ȘI STATUL ROMÂNESC.

1. Țara și poporul românesc. Așezare și întindere. — Țara noastră este astăzi *România-Mare*, patria liberă și întregită a Românilor, pământul românesc dintre Dunăre, Marea Neagră, Nistru și-o linie aproape paralelă cu Tisa, care este graniță numai în Maramureș. Acestea sunt, cu oarecare lipsuri, și hotarele naționale, adică până unde se întinde neamul nostru. Țara noastră cuprinde astăzi „*vechiul regat*“ al *României*, adică pământul dintre Carpați, Dunăre și Prut cu Dobrogea, la care s'au alipit după *marele războiu național*, în 1918, țările românești desrobite de sub stăpâniri străine: *Basarabia, Bucovina, Ardealul* sau *Transilvania, Maramureșul, Crișana* și *Banatul Temișanei*.

Pe-această întindere de pământ strămoșesc (294.000 km. p.) locuiesc 14 milioane de Români. Alături de dânșii locuiesc și aproape 4 milioane de străini cari sunt statornici locuitori ai țării și cetățeni.

Dar *Români mai sunt și dincolo de granițele României-Mari*, frați de-ai noștri cari n'au avut prilejul și norocul să se desrobească și să se alipească la patriamamă. La Nordul Dunării, sunt vreun milion, în jurul României-Mari — și cam tot atâția sunt la Sudul marelui fluviu, în Peninsula Balcanică. La Nord sunt vreo 500.000 de „*Moldoveni*“ sau *Români de peste Nistru, Transnistrienii*; apoi 50.000 în partea de Maramureș, rămasă la Ceho-Slovaci, dincolo de Tisa; vreo 150.000

dincolo de Crișana noastră, în Ungaria; și vreo 200.000 de Români dincolo de Banatul nostru, în partea din Te-mișana rămasă sub Sârbi, în Iugoslavia. În dreapta sau la Sudul Dunării sunt însă vreo 300.000 de frați de-ai noștri, în cele 3 județe sârbești din fața Severinului, lângă Dunăre și până la râul Timoc, care desparte Serbia de Bulgaria. Ba sunt vreo sută de mii și'n această din urmă țară, pe lângă Vidin și mai departe de-alungul Dunării. Mai toți acești „*Români din Valea Timocului*“, sunt veniți dela noi, de peste Dunăre, cum se vede și după graiul, portul și obiceiurile lor. Dar chiar băștinași ai peninsulei sunt Aromânii și cei vreo câteva mii de așa ziși *Români Istrieni*, din peninsula Istria, pământ italianesc acum dela capătul Mării Adriatice, frați cari se pierd, odată ce numai bătrânii mai cunosc graiul strămoșesc. Dar viața puternică arată cei aproape o jumătate milion de „*Aromâni*“, ziși și *Români din Macedonia* sau din Munții Pindului — adică din Sudul Albaniei și Serbiei, în jurul orașului Bitolia sau Monastir, în Sud-Vestul Bulgariei (Ținutul Megleniei sau Moglen) și'n Grecia, din jurul Salonicului și până jos, aproape de Atena, numiți „*Vlahi*“, mai ales de către Greci. Pe toți acești frați neuniți cu noi, neputând să-i alipim, suntem datori să-i cunoaștem bine și să luptăm pentruca în *țările unde locuiesc, să se bucure de dreptul și libertatea de a-și păstra și cultivă limba și credințele, datinele și ființa lor națională românească.*

2. Ocupațiile locuitorilor (la munte, deal, șes și baltă).

Țara noastră e bogată. Și cum starea vremii (clima) e mai mult plăcută, este și îndemnătoare la muncă. Dela munte până la mare populația ușor își poate potrivi frigului și căldurii, care nu-s niciodată prea mari, munca și viața.

Ocupația de căpetenie a celor mai mulți Români este *agricultura*, lucrarea pământului, cunoscând în de-ajuns și păstoritul și creșterea animalelor. Și firește că alte

ocupațiuni au cei ce locuiesc pe dealuri, în podgorie, la munte, în orașe sau la baltă.

Cași alte popoare, strămoșii noștri cei mai vechi, Tracii, au trecut și ei, dela vânat și pescuit la păstorit în Munții Pindului, Balcaui și Carpați, ca să se coboare apoi în văi și la câmpie, la munca ogorului. Așa, i-a găsit (pela 334 în. de Hr.). Alexandru cel Mare al Macedoniei, pe Geți, frații Dacilor, cu lanuri de grâu în Muntenia. Și ceilalți vechi strămoși, Romani, popor agricol, au mai adaus la această bună deprindere ceea ce au făcut și Slavii, de curând năvălitori, cărora le plăcea munca câmpului și plugul, cași apele, văile, cântecele și jocurile. Vremea rățării hoardelor mongolice a îndemnat și pe păstorii noștri să băciuiască departe, până prin Boemia, Polonia și Crimeea (Sudul Rusiei), deși cei mai mulți se 'ntorceau cu oile în țară și acasă.

Cum fac încă și azi cei din M. Pindului (Macedonia) și cum au făcut până acum oierii sau „mocanii“ din Ardeal, care peste granițe geografice ori politice, au mers cu oile dela munte până la mare și 'napoi, din Ardeal până în Bulgaria și Sudul Rusiei (Crimeea), ducând și numele de Român, și limba și cartea românească la frații robiți altor neamuri. Așa a fost și la alte națiuni înrudite din Apus, acest fel de păstorit, numit *transumanță*, după o vorbă franțuzească.

Mult însă a crescut interesul pentru ogor și comerțul cu grâne, după ce nu ne-au mai luat Turcii tot belșugul și-au lăsat libere Marea Neagră și Dunărea (1829), de-au venit multe corăbii ale popoarelor europene. De-atunci s'a început tăierea de păduri, ca să facă ogoare [de ex.: *Vlășia*, care se'ntindea dela București până spre Brăila]. Dar la sfârșitul șesului e Dunărea și Marea, pe-ale căror țărături sunt bălți în partea noastră, pline cu pește mult căutat; așa că mai mult decât plutăria pe alte ape, ori plutirea pe Dunăre, *pescuitul în bălți* i-a atras pe Români. *La munte* s'a păstrat în primul rând păstoritul, apoi grija fânețelor și pășunelor, cași a pădurilor (azi un sfert din suprafața țării), cu tăiatul și căratul lemnelor de foc, uneori și-al lemnului de construcție sau fabricat pentru felurite nevoi. Firește că mai bogat e *dealul, podgoria*, unde pe lângă

arăturii și semănături, cereale-legume ș. a., ca la șes, se mai cultivă livezile de pomi roditori și viile cele vestite pentru strugurii, fructele și vinurile noastre.

Aici omul lucrează oricând, vara cași primăvara la câmp; iarna în poverne, lângă cazane, la fabricarea țuicii-toamna, pentru vinuri, lângă teascuri în crame.

Pe lângă această industrie mică, putem adăuga moarăritul și-apoi aici, cași la munte, industria mare, mai ales unde se găsesc în pământ cărbuni, fier, aur, sare, ș. a. și în timpul din urmă, petrol. S'au ridicat aproape de aceste locuri bogate, construcții și instalații, fabrici, cuptoare; sau chiar lângă mine și cariere — care toate adaugă la bogăția și frumusețea locurilor de ex.: Valea Prahovei.

Dar ele aduc un alt fel de viață, grămădindu-se în anumite centre funcționarii, tehnicienii capitaliști și mulțimea de lucrători. De unde și populația este aici 200 loc. pe 1 km. p., la șes 60 și pe-alocuri pe Bărăgan 10.

Alte ocupațiuni găsim, firește, în orașe, care'n ultima sută de ani s'au înmulțit și mărit și prin dezvoltarea comerțului, industriilor și meseriilor. *Acestea sunt 50% în Germania, 75% în Anglia, pe când la noi rămân cu cel mult 15% și cu comerțul, odată ce agricultura e 85%! Drept e că la orașe, înainte, dar mai ales dela războiu, au fost atrase mulțimi dela țară.*

3. Satul, orașul și statul românesc. — Cum suntem țară de plugari, suntem și țară de sate. Orașele sunt locuite de o populație amestecată, chiar dacă Românii sunt cei mai mulți.

Multe le-au făcut străini și numele chiar de „oraș“ e străin. Puține sunt ale noastre ridicate din locurile de „târg“ depela 1400, foste popasuri negustorești ajunese târguri moldovenesti și muntene (băsărăbești).

Dar temelia noastră este *satul*, cea dintâiu închegare națională și așezare politică; satul este povestea, por-

tu, datina și cântecul bătrânesc—ca și cel mai curat sânge românesc. S'au format satele unul din altul, pe o vale care va fi *județul* , cârmuit de-un jude, sau voievod, iar peste mai multe județe se va ridica un domn. Iar cu vremea, cele două „*domnii*“, a Țării-Românești și-a Moldovei, se vor uni — *România* lui Cuza Vodă — la care se vor alipi, după marele războiu, țările românești desrobite, ca să ne bucurăm de *România-Mare*, a tuturor Românilor, cârmuirea noastră deplină și liberă, *statul național românesc*.

Deaceia după marele războiu, când s'a adunat la Paris, marele sfat al lumii biruitoare și pe bună dreptate, ne-a recunoscut ca hotare linia până unde se aude graiul nostru, deci până unde sunt *sate* românești — a hotărît că și marele oraș, făcute de

1. Țările locuite de Iliri și Traci.

străini, pe pământul românesc, cum sunt *Clujul* și *Oradea*, să fie tot ale Românilor, căci fiind ca niște insule în marea satelor românești, acestea hotărâsc stăpânirea „Și-au încheiat hotărîrea cu înțeleapta vorbă: „*Satul este statul*“.

2. CEI MAI VECHI LOCUITORI AI ȚĂRII ROMĂNEȘTI: DACII, DATINI ȘI CREDINȚE. OCUPAȚIUNI. CÂTEVA URME CARACTERISTICE DELA EI.

1. Cei mai vechi locuitori ai Țării Românești Dacii. Cei mai vechi strămoși ai noștri sunt cele mai vechi

popoare care au locuit pe pământul strămoșesc, adică Ilirii și Tracii, peste care s'au întins ceilalți vechi strămoși, Romanii, cari le-au supus și le-au romanizat, adică le-au dat limba și cultura latină sau romană. Urmașii Ilirilor, frații Tracilor, sunt Albanezii, iar urmașii Tracilor, romanizați și creștinați, suntem noi, Românii.

Sciții, cari par a fi stăpânit prin aceste ținuturi mai înainte de ridicarea Geților și Dacilor, nu erau un popor, ci o unire de semănții slave și mongolice, stăpânite și conduse de un trib din Iran, care știuse să adune și să conducă și pe Slavii agricultori și pe Mongolii păstori, sub un văl, o pojghiță de cultură la fel cu cea daco-tracică. Impotriva lor vine pe-aici la 513 în. de Hr., regele persan Darius I și trece Dunărea pela Isaccea, ca să se întoarcă apoi supărat că nu i-a găsit ca să-i pedepsească pentru o vechie năvălire.

Despre *felul de viață al Tracilor*, s'au găsit urme încă dela anul 1500 înainte de Hristos. Cași frații lor, Ilirii, erau împărțiți în *neamuri mai mici numite „triburi“*. Cele mai însemnate ar fi *Misii* din ținutul Moesia de lângă Dunăre,, unde-s astăzi Serbia, Bulgaria și Dobrogea — apoi marele neam al *Geților* din câmpia Munteniei. Aceștia sunt vestiți prin cultura, puterea și expedițiile lor, dar mai ales prin lanurile de grâu văzute de Alexandru cel Mare regele Macedoniei, care a trecut Dunărea. Un urmaș al lui Alexandru, Lisimac, regele Traciei balcanice, a fost bătut și prins și eliberat de Geți. Atunci, se zice că, la întrebarea lui de cine se temei, Geții ar fi răspuns: „Numai de cer, să nu cadă peste noi“.

Agatirșii din Munții Apuseni sau Metalici ai Ardealului, deținători ai vestitelor mine de aur (azi Zlatna, Abrud, Roșia), numai sunt socotiți azi că ar fi făcut parte din triburile tracice.

Erau și *Carpții* dela cari s'a dat numele *Carpaților*, dar cel mai însemnat neam tracic, a fost al *Dacilor*, cari locuiau în părțile muntoase ale Olteniei și Ardealului și'n Banat. Cuibul de piatră dela *Sarmisegetuza*

a fost capitala lor (azi ruinele dela satul *Grădiște* lângă Hațeg). Erau cei mai dârzi și mai viteji — și cei mai cunoscuți, alături de frații lor, *Geții* din câmpia Munteniei și din Dobrogea.

Romanii le mai ziceau și „*Davi* sau *Daii*“ de unde și multe localități dacice, pe care le cunoaștem după hărțile greco-romane, se termină cu *dava* d. e. Acidava, Busidava, Pelendava ș. a. Altele, fie nume de locuri sau de persoane, se termină cu *pora* sau *por* de Bessapora, Mucapor ș. a.

Din pricina vitejiei și împotrivirii lor dârze, Romanii au dat numele acesta tuturor neamurilor tracice de peste Dunăre. Ba chiar și ținutului, țării, întregului pământ tracic dela Nordul Dunării, i-au zis tot și numai *Dacia*; adică ținutului dintre Dunăre, M. Neagră, Nistru și Tisa, cam cât e astăzi România Mare.

Tot atunci i-au zis Romanii râului Dunărea, *Danubius* (Danubiu), în loc de *Ister* (Istru), cum îi ziseră până acum, după Greci.

2. Datini și credințe. Ocupațiuni, urme, ș. a. — Cași toți Tracii, *Dacii* locuiau în sate mari, respirate pe văi cu case mici vâruite și cu curți mari, împrejmuite cu uluci de scânduri vârfuite, așa cum se vede și azi în satele noastre de munte.

Nu erau mulți. Să fi fost toți, în jurul Sarmisegetuzei, cu femei, bărbați și copii, la vreo două sute de mii, dar se uniau cu alte triburi. se apărau cu dârzie și se luptau vitejește. Atunci părăsiau luptele dintre triburile lor și plecând din cetatea lor rece din munți, străbăteau călări și furtunos Oltenia și Muntenia, treceau Dunărea pe ghiață și străbătând și Dobrogea, prădau bogatele cetăți grecești, supuse Romanilor, porturi la M. Neagră. Cele mai însemnate au fost Constanța (Tomi), Histria (lângă Babadag), Mangalia (Callatis), Cetatea Albă (Tyras), Balcic (Dyonisopolis) ș. a.

Prada și războiul erau ocupațiunile oamenilor în stare de luptă, deși lucrau și pământul, dar mai puțin și deaceea aveau mari întinderi de pământ nelucrat, neproductive sau lucrute slab, așa că produceau foarte puțin.

Așa e felul de viață al „*barbarilor*“, cum se zicea, adică al popoarelor pe o treaptă de cultură inferioară Romanilor și fraților lor, Grecii, cele două popoare vestite prin civilizația lor, la sfârșitul lumii vechi sau Evului Vechiu.

Umblau cu căciulă din blană de oaie sau neacoperiți cei mai mulți; ba pare-se că numai un fel de boierime, preoți ori conducători umblau acoperiți.

Ca toți Tracii, Dacii fuseseră păstori, și-acum se coboriseră și'n văi și la câmpie și făceau plugărie. Cultivau grâu și mai ales meiul, din care făceau mămăligă, ceea ce am făcut și noi până pela sfârșitul veacului al 17-lea, când zice-se că Șerban-Vodă Cantacuzino a adus în țară porumbul, cu câtvă timp mai nainte adus din America în Europa. Dacii cultivau și alte plante. E sigur că țeseau inul și cânepa. Se îmbrăcau aproape la fel cu țărănimea noastră de astăzi, din cele mai multe ținuturi, adică purtând cioareci încheiați jos, cămașa

Fig. 2. Armele dacilor și steagul (cu balaur).

scoasă afară, cu cingătoare și cu nojițe la opinci. Purtau plete și barba mare.

Lucrau vase de lut și de bronz, în care se pricepeau și mai bine Geții. Știau să lucreze și minele, mai ales cele de sare și de aur, bogățiile ce și-au apărat față de Romani mai ales. Iși fabricau arme de atac și de

apărare: cuțite, suliți, săbii, mai ales scurte și încovoiate ca un iatagan (vestita sabie „tracă“), scuturi și zale (haine de fier), ba aveau și-un fel de drapel, la capătul unei stinghii, un fel de balaur de metal, care purtat și dus repede împotriva vântului, scotea un sunet, care era poate și-o chemare la luptă.

Știau să facă și să apere cetăți de piatră și de lemn, întrebunțând cași Romanii, la atac, „berbecele“, o grindă mare, cu cap de berbece, cu care loviau zidurile cetăților.

Cultivau și via și se povestește că odată, un mare preot, *Deceneu*, la începutul luptelor cu Romanii, pentru că Dacii se dăduseră prea mult la băutura vinului, sfătuisse pe marele rege *Boirebista* să stârpească viile. Invățând dela Greci, Macedoneni și Romani, au bătut și monede, bani de argint, numai de argint și cu mai puțină îndemânare bătută. Credeau în mai mulți zei, dar mai ales în *nemurirea sufletului*, în *viața vecinică după moarte*, credință pe care le-o dăduse un prooroc anume *Zalmoxe*. Deaceia erau viteji și desprețuitori de moarte. Se zice că plâneau la nașterea copiilor și petreceau la înmormântări.

Infățișarea și obiceiurile lor, cași luptele, se văd bine pe *Columna lui Traian* (înaltă de 43 m., la Roma), în tablourile săpate în marmoră de Romanii cari s'au luptat cu dânșii. Dar și mai bine se văd toate în *felul de viață al țărănimii noastre*, care a păstrat datinele și portul dela acești strămoși ai noștri și dela Romani numai limba și deprinderi de cultură și organizare.

3. CONTACTUL DACILOR CU ROMANII. AȘEZAREA ȘI INTEMEIEREA IMPERIULUI ROMAN POPOARE SUPUSE DE ROMANI; EGIPTENI, HALDENI, FENICIENI, PERȘI ȘI GRECI. (NUMAI ARĂTAREA AȘEZĂRII ȘI ÎNTINDERII LOR CU AJUTORUL HĂRȚII).

1. Contactul Dacilor cu Romanii.

Ce-am văzut mai sus, eră *vechea cultură sau civilizație a Dacilor, adică a tuturor Tracilor*, pecând în Apus, în pe-

ninsula Italiei întâiu, pornind dela Cetatea *Roma*, se formase și se ridicase o altă cultură și putere, superioară și deosebită de cea tracică, a celorlalți vechi strămoși ai noștri. Este puterea și cultura romană sau latină. Ea se întărește, se desăvârșește și se întinde odată cu cuceririle *Romanilor*, cari pela 250 în. de Hr., sunt stăpâni pe întreaga peninsulă italică. Înaintează apoi și vor ajunge, cum știm, să cucerească aproape toată lumea vechie cunoscută pe-atunci (din jurul Mării Mediterane).

Trecând Marea Adriatică, spre Răsărit, Romanii înaintează în Peninsula Balcanică, unde dau întâiu peste *Iliri*, frații *Tracilor*, cari trăiau cași aceștia, împărțiți în triburi, dar în sate mici, strânse, cățarate pe munți, aproape cum trăiesc și azi, urmașii *Ilirilor*, *Albanezii*. Unele triburi ilirice ajunseră și la Mare. Pentru că tulburau comerțul roman pe M. Adriatică, Romanii vin împotriva lor. După războaie ce vor dura trei sute de ani, îi vor supune, îi vor romaniza și pământul *Ilirilor* va formă provincia „*Iliricul*“ („provincie“ însemnând la Romani, o țară cucerită și-apoi cârmuită de ei). În acelaș timp Romanii au supus și pe Grecii dela *Miazăzi* (146 în. de Hr.) și ei atacă acum, dinspre *Iliri*, dela *Apus* și dinspre *Greci*, dela *Sud* — pe ceilalți barbari din Peninsula Balcanică, *Tracii*. Se'ntindeau dela *Munții Pindului* și M. Egeică până la M. Neagră și *Dunăre*, ba și dincolo de *Dunăre*, în părțile noastre.

Neamurile tracice, sau *Tracii*, frați buni cu *Ilirii*, sunt cei mai vechi strămoși ai noștri. Ei sunt baștina, origina și temelia poporului român. Luptându-se cu acești dârzi apărători ai pământului, cari înfruntaseră și pe *Alexandru cel Mare*, regele *Macedoniei*, Romanii îi supuseră cași pe ceilalți, ajungând până la *Dunăre*, unde înfrânseră pe cei mai mulți și puternici, pe *Misii* sau neamul *Misilor*, cari locuiau pe lângă *Dunăre*, unde acum e *Serbia*, *Bulgaria* și *Dobrogea noastră*. După neîncetata și temeinica romanizare, Romanii mai înte-

meiară aici două provincii: sub Balcani *Tracia* și deasupra *Misia*, afară de *Grecia* de Sud și *Iliricul* din Apus.

Multă vreme *Romanii* n'au putut trece *Dunărea*, dar *cultura romană o trecuse de mult*. Totuși neamurile tracice de dincolo de Dunăre, din părțile noastre de azi, n'aveau de gând să se supuie Romanilor, ba erau gata oricând să-i atace. Deaceea pe la a. 50 în. de Hr., marele general și stăpânitor roman *Caîu Iuliu Cezar* se hotărîse să plece împotriva *Dacilor*, cari izbutise să unească și să ridice triburile tracice de peste Dunăre. Primejdia eră mare, căci în fruntea Dacilor și-a triburilor aliate se găsiă viteazul rege *Buribista* sau *Burvista*, ajutat de marele preot *Deceneu*. Și nu uniseră contra Romanilor numai triburi tracice, ci și popoare străine, depărtate, dela Patrulaterul Boiemiei în Apus și 'n Răsărit până la *Sciîi* din centrul Rusiei, la Nipru.

Buribista se înrudise cu *Ariovist*, un vestit rege german care trecuse Rinul, împotriva lui Iuliu Cezar, în Galia (Franța de azi). *Buribista*, zice un istoric francez, întemeiasc cel mai mare stat din lume, după statul roman.

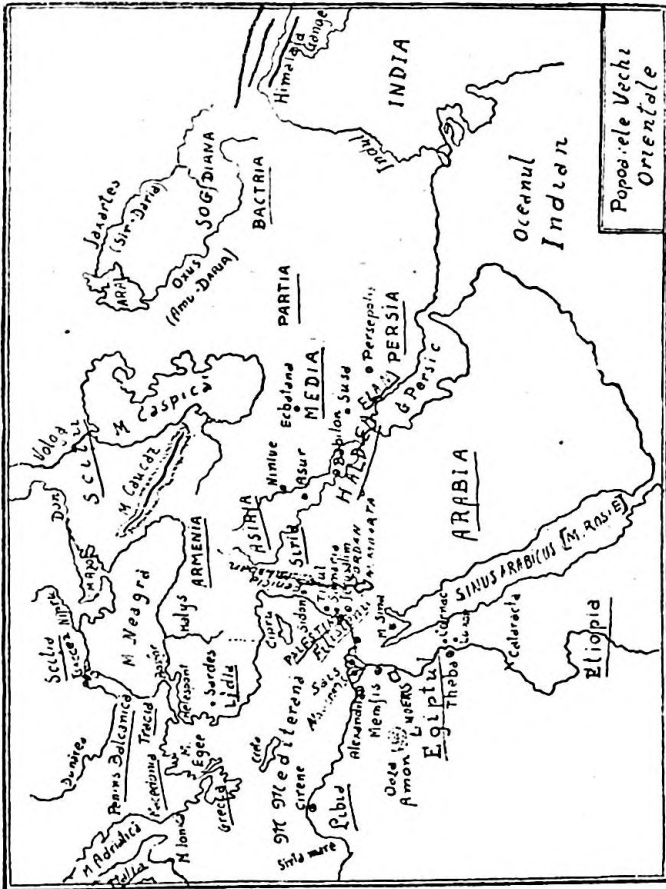
Trecu apoi Dunărea cu-o puternică armată și pradă, cum știm, bogatele cetăți grecești dela *M. Neagră*, supuse Romanilor! Și tocmai când Iuliu Cezar eră să pornească împotriva lui, fură amândoi omorîți (44 în. de Hr.). Cezar la Roma și *Buribista* la *Sarmisegetuza*.

2. Așezarea și întemeierea Impărăției Romane. Popoarele supuse de Romani (Egiptenii, Haldeii, Fenicienii, Evreii Perșii și Grecii). Dar peste o sută cincizeci de ani, Romanii au trecut Dunărea în Dacia și-au prefăcut-o în provincie romană (106 d. Hr.), dupăce *Impăratul Traian* a bătut pe Daci. E locul să vedem de unde și cum se formase și se ridicase puterea, cultura și *Impărăția Romană*. Numele și puterea vin dela cetatea *Roma*, una din cele treizeci de cetăți ale *Latinilor* din *Lațiu*, un ținut vestit din mijlocul Italiei vechi.

Roma erà așezată pe 7 coline, pe stânga râului Tibru, aproape de vărsarea lui în M. Tireniana (parte a Mării Mediterane).

Povestirile istorice ne arată că Roma a fost întâi condusă de 7 regi și apoi a devenit *republică* în frunte cu 2 *consuli* și-o adunare de cetățeni în vârstă și cu experiență: *senatul*. Pela 250 în. de Hr. începem să avem știri sigure și bine dovedite. Roma este un *stat-cetate*, ai cărei cetățeni se numiau *Romani* sau *populus romanus* (poporul roman). Până atunci ei supuseră pe frații lor Latini, *Samniții*, pe *coloniștii greci* din Sudul Italiei (*Neapole, Tarent*), pe *Etruscii* dela Nordul Romei și pe *Galii* din N. Italiei. Acum trec, cum știm, împotriva Ilirilor, în Balcani, și după alte trei războaie crâncene, înving pe *Cartaginezi* sau *Puni* (de origine feniciană), a căror capitală, *Cartagina*, erà un mare port pe coasta Africii, în fața Italiei (azi Tunis). Atunci au câștigat Romanii provinciile *Sicilia, Sardinia, Corsica, Africa* și *Spania*. În curând zdrobesc și pe aliații Cartaginezilor, pe *Filip V*, și fiul, regii *Macedoniei*, pe *Grecii* răsculați, cași pe un rege grec în *Asia Mică*, urmașul unui general al lui Alexandru cel Mare. Noile provincii romane se numesc *Macedonia, Grecia* (Ahaia) și *Asia*. Curând apoi Cezar cucerește *Galia* (azi Franța), precum și părți din *Bretania* (Anglia), iar în Răsărit, generalii romani cuceresc tot ținutul dela mare până la Caucaz și Tigru și Eufrat (*Mesopotamia*), dincolo de care se împotrivesc *Perșii* (după *Parți*, frații lor). În anul 30 în. de Hr., urmașul lui Cezar, *Octavian August*, în timpul căruia s'a născut *Mântuitorul Isus Hristos*, a cucerit *Egiptul*, care deveni provincie romană. Apoi sfârși cu republica și întemeiă *Impărăția Romană*, despre care o să învățăm mai jos. După cuceririle de mai sus, Romanii au supus și *Armenia, Siria, Mesopotamia, Fenicia* și *Palestina*, care împreună cu celelalte, ca-și *Egiptul*, fuseseră stăpânite de regii — foști generali ai lui *Alexandru cel*

Mare. Acest mare rege, cucerise marea stăpânire a *Perșilor*, până'n India — după ce *Perșii* învinseseră pe frații lor *Mezi*, apoi pe *Haldeii* din Valea Eufratului,

pe *Fenicienii*, navigatori și comercianți, dela M. Mediteraneană, ca-și vecinii lor de-un sânge, *Evreii* din Palestina sau Canaan (Valea Iordanului).

4. EGIPTENII ȘI HALDEII. VALEA NILULUI ȘI A EUFRATULUI, BINEFACERILE LOR. CREDINȚE EGIPTENE ȘI HALDENE. PIRAMIDELE BABILONUL. SCRIEREA.

1. Valea Nilului și-a Eufратului. Binefacerile lor.

Cele mai vechi popoare istorice civilizate sunt *Egiptenii* și *Haldeii*. Cei dintâi locuiau în Valea Nilului și Haldeii în Valea Eufратului. Despre *Haldei* aflăm mai târziu, dar despre *Egipteni* avem dovezi scrise încă din anul 5000 î. de Hr., când aveau zei, regi, orașe și armate, cunoșteau legile și lucrau pământul.

Sunt scriitorii cari cred că *Haldeii* sunt mai vechi, iar alții că o civilizație mai veche a fost în jurul M. Egeice și de-aceea se numește *egeană* sau *cretană*, după insula Creta, sau *minoică* după regele zeu Minos. Poate că și *Inzii* și *Chinezii* erau pe-a-tunci popoare cu oarecare cultură, dar nu știm, nu putem dovedi.

Egiptul ar fi fost o prelungire a Saharei, a pustiului, dacă n'ar fi fost Nilul, care venind din adâncul Africii, se revărsa până 'n munții din dreapta și stânga văii, aducând nămolul în care Egiptenii aruncau semințele. După câțva timp, mulțumită soarelui puternic și climei, se bucurau de-o recoltă îmbelșugată. Uneori secerau a doua și-a treia oară. Valea era largă de 5.—20 km., mai ales la gurile fluviului, la M. Mediterană, unde între cele două guri mai mari, mărginașe, este Delta Nilului, (în formă de triunghi, așa numită după litera grecească „delta“ care are forma aceasta).

Nilul izvorăște din centrul Africii și scurge apele marelor lacuri de-acolo. Apoi trece pe sub tropice, unde știm că avem câte-va luni de secetă și câte-va luni de ploi. Iată de ce se revarsă Nilul din lunie până în Octomvrie. Deaceea și Egiptenii, având hrană din belșug și viața ușoară, pește mult în Nil, și hambarele pline și-au putut înălța mintea la organizare și cultură.

I-a ajutat mult și faptul că țara era adăpostită de mare și muntii, iar jos de calaracte; precum și clima plăcută „mediteraneană“. Egiptul a fost și este în zona temperată nu în zonele toridă sau glacială, unde bieții Negrii și Eschimoși de-abia

Fig. 4. Un rege egiptean.

și duc traiul, din pricina prea marelui călduri sau prea marelui frig. I-a ajutat și Nilul, mai ales în viața practică, dar și ca o cale de comunicație, cum au fost apele în lumea veche mai mult ca astăzi. Totuși a trebuit să fie și Egiptenii un neam bun. Numele Egiptului vine de la rostirea greco-romană a vorbeii „Hacu-Ftah“, care înseamnă casa sau țara zeului Ftah. Alții dela „A-kafta“ numele cetății Memfis. Și cuvântul „faraon“ pentru „rege“ vine de la un cuvânt egiptean „pirui-a“ (marele palat, Înălță Poarta), prin cuvântul evreiesc „faraon“. Căci noi știm cele mai multe prin Evrei și Greci.

Aceiași însemnătate a avut-o pentru Haldeea râul *Eufratul*. Izvorăște din Munții Armeniei și curge în câmpie, încet și întins, pe când râul ce curge paralel, *Tigrul* își sapă albia în piatră și curge repede, unindu-se apoi amândouă, ca să se verse în *Golful Persic*. Cași Nilul și Eufratul aveă revărsările lui, aducând nămol și dând ținutului atât belșug. Cași 'n Egipt, țara eră străbătută de canaluri, diguri, rezervorii ș. a. Și aici a luat naștere o a 2-a civilizație, datorită acestei împrejurări fericite, cași climei și altor cauze.

Pământul dintre cele două râuri se ziceă grecește *Mesopotamia*, iar țările erau: *Haldeea* la Sud și *Asiria* la Nord.

Fig 5. Un rege asirian.

2. Egiptenii și Haldeii. Babilonul. Cași *Haldeii*, mai mult *Semiți*, *Egiptenii*, au venit în Egipt din Asia, pela istmul de Suez (azi canal de 120 km., ce leagă M. Roșie cu Mediterana). Au fost conduși întâiu de *regi-preoți*, cari adunau în jurul zeului, *poporul lui și-al cetății organizate*, ca'n toată lumea veche, în jurul altarului unui

zeu comun (familia, tribul, cetatea-stat). *Erau state-cetăți* atât în Egipt, cât și'n Haldeea și alte țări, O mare revărsare de popoare semitice având loc în Haldeea și mai departe, au ajuns unii până 'n Egipt sub numele de *Hicsoși*, ocupând Delta și prima capitală ce cunoaștem *Memfis* cu zeul *Ftah*. Au fost goniți de regii din altă cetate de mai jos, *Teba*. Egiptenii s'au deprins și oțelit acum în lupte. Sint nevoia să se războiască, să atace și ies din Egipt cu multe care de războiu, cum învățase dela Hicsoși, și ajung până la Eufrat cu cuceririle sub regii *Tutmes III* și *Ramses II*, zis de unii și *Sesostris*.

Faptele lui eroice le-a cântat poetul *Pentaur*. „Începe acum marca tragedie a războaielor pentru dominația universală, fiecare nație luptând în numele zeilor săi și sub conducerea regiilor săi de origine divină“.

Unii cred că Sesostris e altul și-l cheama „*Sesoceș*“.

Mai târziu îi înfrâng popoarele năvălitoare dela Sud, *Etiopienii*, fiind atacați și pela gurile Nilului, de „*oamenii de aramă ieșiți din apele mării*“, *Grecii*, cu platoșe și coifuri de aramă. Li supun și *Asirienii* sub prea învățatul rege *Asurbanipal* (672 în. de Hr.) și la urmă *Perșii* (525 în. de Hr.) cari cuceresc și Egiptul, după ce stăpâneau din Asia Mică până la India. *Regatul persan* cade sub loviturile lui *Alexandru cel Mare*. La moartea acestuia, generalii și-au împărțit regatul. *Egiptul* reveni lui *Ptolomeu*, din care urmară regii Ptolomei, ultimul fiind *Cleopatra regina* (30 în. de Hr.), după care *Egiptul* devine o *provincie a Romanilor* biruitori.

O soartă la fel avu *Haldeea*, țară roditoare și civilizată de pe malurile Eufratului și Tigrului.

Din ea se formă la Nord *Regatul Asirian* cu cap. Ninive, despre care, cași despre Babilonul „*Bab-il*“ din *Haldeea* se credea că le-a ridicat vestita regină războinică *Semiramida*.

Tot regi-preoți („*patesi*“) la început cârmuiră și-aici poporul și se organizează statele-cetăți, (3000 în. de

Hr.), din care cea mai vestită este *Babilonul*, capitala Haldeei. Aici a domnit și regele-preot *Hamurabi*, dela care avem o bogată *corespondență* și-un *codice*, o *adunare de legi*. Pe *Haldei* i-au cucerit frații dela Nord, tot *Semiți*, dar amestecați cu alt neam, *Sumerii*.

Sunt *Asirienii* (dela zeul și orașul *Azur*), ai căror regi

Fig. 6. Rege și carul de război.

erau foarte cruzi, viteji și războinici, din cari trebuie să-l pomenim pe *Sargon* (722 în. de Hr.), cel ce făcù multe expediții și mari cuceriri, precum și-un palat-cetate, păzită de tauri înaripați și cu cap de om (în piatră). Dar ridicându-se Haldeei, s'au unit cu *Mezii* (*Medo-Perși*) și-au dărâmat *Ninive* (606 în. de Hr.), capitala Asiriei. A rămas tot capitală *Babilonul*, despre care Herodot ne spune că aveà o sută de porți de aramă și erà plin de temple și palate, în formă de turnuri cu șapte etaje, iar zidurile lui erau înalte și atât de late, că trei care puteau foarte bine să meargă alături. Cel mai însemnat rege a fost *Nabucodonosor*, care la 586 în. de Hr. a dărâmat *Ierusalimul*, ducând pe *Evrei* în captivitatea din care-i va elibera *Ciru* regele *Perșilor*. Tot acest mare rege a făcut „grădinile spânzurate“, una din cele 7 minuni ale lumii vechi. Nu erau altcevă decât niște grădini-terase pe stâlpi. *Babilonul* a stat apoi sub *Perși* până ce *Alexandru* cel Mare îl alese drept capitală (323).

3. **Credințe egiptene și haldeene. Piramidele Scrierea.** Egiptenii erau un popor foarte religios. Credeau cași Haldeii, în mai mulți zei, (puterile naturii: soarele cerul, Nilul, fulgerul ș. a.), deaceia zicem că erau *politeiști*, spre deosebire de Evrei, cari au crezut într'un singur zeu și erau deci *monoteiști*. La Egipteni, zeul principal, a purtat mai multe nume, după cetăți d. ex.: *Ftah* la Memfis, *Amon* la Teba, *Osiris* în altă cetate-regiune. La Babilon, la Haldei, vestit erà zeul *Bel* (din care s'au făcut și numele *Bab-il*, Babel și Babilon). Haldeii mai credeau și'n *stele* și *duhuri*, *vrăji* și descân-tece, precum și'ntr'un zeu cu cap de om și trup de pește (Ea, zeul-pește). Dar și Egiptenii credeau în unele *animale* bune și rele. d. ex.: se închinau la crocodili, șacali, pisici, un fel de cocor (Ibis) ș. a., dar mai ales la un fel de bou, numit *Apis*, care se găsià rar, căci trebuia

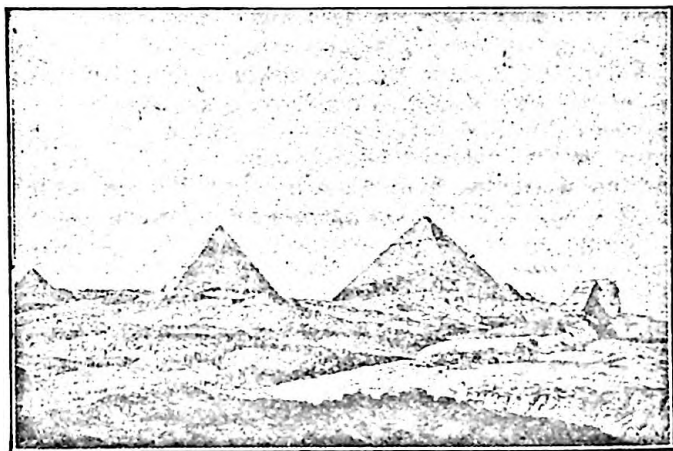

Fig. 7. Piramidele și Sfînxul.

să fie negru și cu anumite semne. Dar cea mai însemnată credință a vechilor Egipteni a fost în *viața viitoare* și *nemurirea sufletului*, de unde și *cultul pentru*

morți. Trupul îl îmbălsămau cu fel de fel de sucuri și tării, de-l făceau *mumie*; ca să se păstreze bine până va reveni sufletul.

Pe pieptul morților se punea „*cartea morților*“, pentru *judcata din urmă* înaintea zeului, *Osiris* cu mulți judecători) și'n

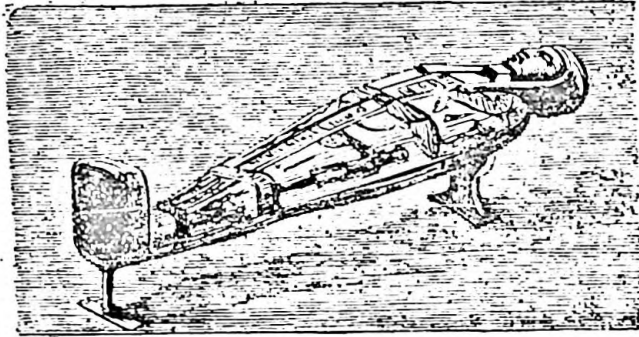

Fig. 8 Mumie.

care se spune ca o mărturisire a răposatului: „*Sunt curat*“. *N'am minșit. N'am înșelat. N'am furat. N'am omorît. Sunt curat, curat, curat*“.

Și numai pentru a se păstră trupurile lor mumificate, au ridicat *piramidele*, mărețe morminte ale *faraonilor* sau regilor care sunt și ele una din „*cele 7 minuni ale lumii*“. Sunt și azi, lângă capitala Egiptului, *Cairo*, unde era odinioară *Memfis*. Sunt trei mai însemnate, dar una are 147 m. înălțime, ridicată în domnia lui *Keops* sau *Kufu*.

Înăuntru, pe căi ascunse, cu mare greutate se puteă ajunge la camera unde se depusese coștiugul, (*sarcofagul*) cu *mumia faraonului*. *Piramidele* sunt făcute din blocuri mari de piatră, de 2 m. lungime și 1 m. lățime. Nu știm cu ce mijloace le vor fi suit, la o așa mare înălțime. Unii cred că și *piramidele*, „*casele faraonilor*“, cași *obeliscurile*, au fost imitate după Haldei. Aceste „*obeliscuri*“ sunt niște stâlpi prizmatici, care se terminau sus cu-o mică *piramidă*; se așezau câte două înaintea templelor

și pe ele se săpă scrisoare, însemnări istorice sau dedicația templului.

Herodot, marele istoric grec, (sec. 5-lea, la Halicarnas, în Asia Mică) ne spune că această piramidă a fost construită cu 100.000 de oameni, dar în timp de 30 de ani. Pe lângă piramide Egiptenii au mai făcut palate, temple, din care unul a avut 134 de stâlpi sau coloane de 23 de metri înălțime și groase de 3 $\frac{1}{2}$ metri.

Acest templu, ale cărui ruini sunt încă și azi la Carnac, cam pe unde a fost Teba, eră imens. Un istoric e de părere că Muzeul Luvru din Paris ar fi un mic giuvaier pe lângă acest templu. Pare a fi construit de niște uriași, pentru a-i adăposti. Este cel mai mare edificiu ridicat de oameni.

Avem apoi *statui* mari ale faraonilor (20 m.), statui mai mici de slujbași, *obeliscuri* sau coloane cu actul de fundație în fața templului — precum și statuia monstrului cu trup de leu și cap de femec, care e lângă Cairo (laGizeh) în Egipt, așa numitul „Sfinxul“, care și azi are 20 m. înălțime.

Aceste *monumente* au rămas pentru că Egiptenii le făceau din piatră, pe când Haldeii din cărămidă (pământ ars, teracotă), chiar acoperită cu frumoase smălțuri, dar care s'a fărâmat și s'au pierdut astfel atâtea adevărate comori. *Egiptenii* cași *Haldeii*, scriau mult, *Egiptenii* în deosebi — întâiu cu litere care erau chiar semnele și înfățișările lucrurilor și gândirilor: (imagini, chipuri și simboluri), până ce s'a simplificat și scrisoarea lor. Scriau mai mult pe piatră, săpând („*hieroglife*“ se nu-

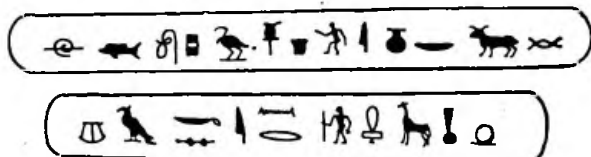

Fig. 9. Scriere veche egipteană (hieroglife).

mesc, adică „litere sfinte săpate“; dar scriau și pe coaja subțire a unui copăcel anume „*papirus*“. Francezul *Champollion*, în 1823, a reușit să citească, să deslege

chestiunea hieroglifelor, când a făcut și-o gramatică și-un dicționar.

După el, *Mariette* și *Maspero* au stat zeci de ani în Egipt, săpând și studiind vechea cultură egipteană — și întemeiând știința care se numește Egiptologia.

Haldeii scriau pe cărămidă proaspătă, apăsând cu un cuiu, și-apoi o ardeau; din apăsarea dintâiu, literele ori grupele luau forma unor cuie și deaceia scrisoarea haldeeană s'a zis că este „*cuneiformă*“ (în formă de cuie). A citit-o și-a deslegat-o această chestiune un învățat englez *Rawlinson*, ajutat de un învățat francez.

Haldeii se pare că erau superiori în cultură. *Asurbanipul*,

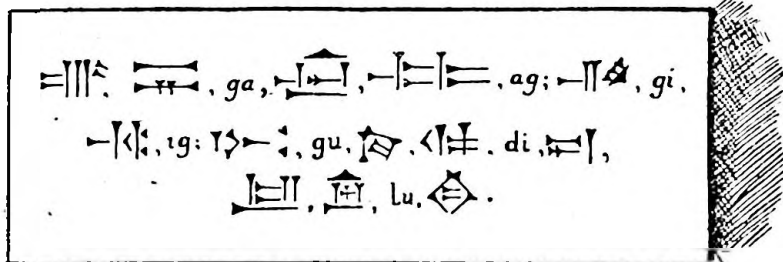

Fig. 10. Scriere veche haldeană (cunciforme),

vestitul rege asirian avea o bibliotecă de 30.000 de cărămizi scrise — cuprinzând mai toate cunoștințele vremii.

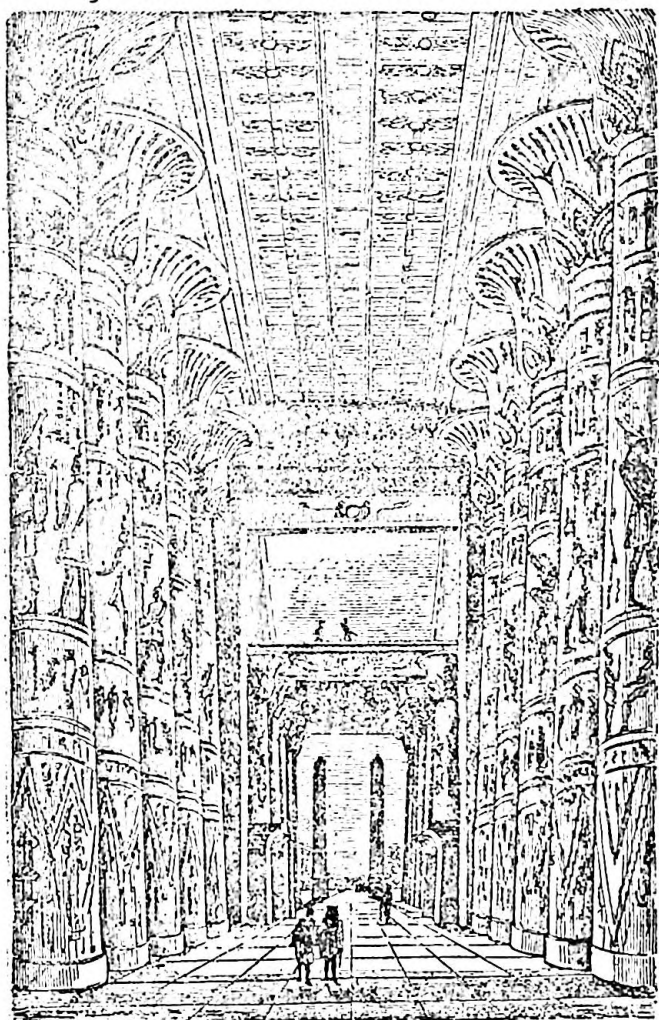
Și dacă dela Egipteni ne-au rămas *însemnări istorice*, o *carte de filozofie*, și multe *cunoștințe de agricultură*, *matematică*, *medicină* ș. a., *Haldeii* ne-au lăsat *împărșirea anului în 365 de zile și 12 luni* (30 de zile luna și săptămâna de 7 zile), apoi *duzina*, *împărșirea cercului în 360°*, *unități de măsură și greutate etc.*

4. LIBANUL ȘI VALEA IORDANULUI, FENICIENI ȘI EVREI. LIBANUL ȘI TIRUL, ALFABETUL ȘI IERUSALIMUL.

1. *Libanul și Valea Iordanului*. Intre Egipt și Haldea între M. Mediterană și pustiul Siriei, iar la Sud al Ara-

biei, se'ntinde paralel cu coasta mării, un ținut muntos
cam de 200 km. lungime și mai puțin de un sfert lă-

11. Templul dela Carnac (Teba)

ține. Acest ținut ca o fâșie a fost țara Feniciei. Iar
între cele două șiruri de munți, care sunt *Munții Liban*,

curge *Iordanul*. La capătul de miază-zi, abătându-se spre interior dela regiunea coastei, strâmtă, roditoare și mereu primejduită — se desfășoară ținutul *Iudeei sau Palestinei*, în mare parte un podiș, pietros. Sunt aici și înălțimi de câteva sute de metri, ba și de-o mic și mai bine, cum sunt bibliicii munți *Tabor* și *Carmel*, după care vine regiunea colinelor ce se prelungesc până jos la Muntele *Sina*, la Marea Roșie.

Numele de „Fenicia“ este dela Fenicieni, al căror nume național eră *Fun*, ceea ce a făcut pe Romani, când i-a întâlnit drept Cartaginezi. să le zică „Poeni“, adică „Punii“. Și inscripțiile vechiului Egipt vorbesc de Țara Punt. Iar numele Palestina vinedela poporul dela coastă, *Filistenii*, nu dela Evrei — dela care e celălalt nume, *Iudeea* (dela Iuda strănepotul lui Avram). Filistenii sunt veniți aici, din insula Creta și dacă nu sunt Greci, dar desigur Ari sau Indo-Europeni.

Libanul eră acoperit cu păduri de stejari, pini și mai ales *cedri*, al căror lemn le serviă Fenicienilor pentru construcția corăbiilor.

Iordanul curge spre Miază-zi și altă apă, dela acelaș izvor curgea spre Miază-noapte. Mici torenți („Lupu“, „Câinele“ ș. a.) străbăteau munții spre coastă, unde ținutul deveniă șes și roditor, ridicându-se la gura torenților cetăți-state bogate, dar care nu s'au putut uni între ele. Iordanul în cursul lui până'n Palestina formează lacurile *Meron*, *Ghenezaret* sau *Tiberiada* și se varsă în Marea *Moartă* sau *Lacul Asfaltit* (având multe țării, n'are viețuitoare).

În ambele țări creștea smochinul, măslinul, palmierul, afară de întinsul bogat al pădurilor, azi dispărute și al pășunelor.

Palestina e mai mult pietroasă și tristă; jumătate de an are anotimpul ploios și rece.

Prin văi creșteau grâne și legume, iar dealurile le împodobiau viile. Potrivit poziției și locului, animalele obicinuite erau cămila, măgarul și calul.

2. Fenicienii. Sidorul și Tirul. Alfabetul. Fenicienii

sunt *Semiți*, a căror patrie nu se cunoaște bine. Inșă, dela Golful Persic pornind, unii au rămas pe loc, *Haldeii*, și-amestecați cu Sumerii și alții au format Haldeea

× ×	k K	⋈
ς ς	λ λ	ε ε
⊕	⊕	⊕
Η Β	Η Β	⊠ Η ⊠
Ι	· Ι	Ζ
λ	λ	λ
ϣ ϣ	ε ε	ε ε
▽ ▽	▽ ▽	▽ ▽
√ √	√ √	√ √
⊙	Β	⊙ ⊙
▽	▽	×

Fig. 12. După alfabetul fenician (primele alfabete)

-și Asiria, alții au rătăcit prin pustiu până s'au așezat, ca *Evreii*, iar alții au venit la mare, *Fenicienii*.

Se numiau „*Fun*” și-având ținut muntos, iar în față căile lucii ale mării, au devenit pescari, marinari, navigatori isteți la mari depărtări, coloniști, comercianți ai Lumii Vechi și industriași, (vase, mobile și bijuterii, țesături, sticlărie ș. a.). Erau un popor, dar nu un stat, căci în țara Fenicie erau mai multe state-cetăți, formate în jurul unui altar, al unui zeu comun: *Arad*, *Beritos* (*azi Beirut*) și mai ales *Sidonul* și *Turul*. Ocupați cu

călătoriile, pirateria, comerțul și *câștigul*, nu s'au unit și-au fost supuși de Egipteni, cari le întrebuițau și bogata lor *marină*. Aceasta în vremea măririi *Sidonului*, care reușise să dobândească dela faraoni dreptul de-a se așeză Sidonienii în orașele Egiptului. Ei sunt vestiți prin *coloniile* lor, adică *așezări de populație feniciană în țări și locuri străine*. Sidonienii au colonizat pe coastele Africei, Asiei Mici, Greciei și până ale Mării Negre. *În Grecia au aprins făclia culturii, ducând lumina din civilizația Egiptului și Haldeei*. Pe la 1200 în. de Hr. Sidonul e dărâmat de Filistenii și se ridică *Turul*. Eră așezat într'o insulă la 1 km. de țărm și aveă două porturi bune. *Tirienii* au colonizat Italia, Sicilia (Mesana, orașul azi Mesina), coasta Franței (orașul Masalie, azi *Marsilia*), Spaniei și Africei („*Cartagina*“, unde e Tunis, întemeiată de regina „fugară“ Didona sau Elisar). Au trecut și'n Oc. Atlantic pânăla așa numitele și recunoscutele *Insulele Casiteride*, de unde aduceau *cositor*. Din descoperirile și mărfurile lor, vestită a fost și a rămas *purpura* (culoarea roșie) din niște scoici. După Egipteni i-au supus *Asirienii, Babilonenii* (Haldeii), *Perșii, Alexandru cel Mare*, generalii lui, regi, și'n sfârșit *Romanii*. În ce privește *credințele religioase*, erau *politeiști*, materialiști și încă jertfiau ființe omenești, d. ex. uneori, în gura lui *Moloh*, monstru înroșit în foc aruncau copiii. Zeul Principal, al soarelui, *Baal* se numia la Tir *Melkart* și zeita frumuseții și-a rodirii *Astartea* (Afrodita la Greci).

În artă și cultură au imitat pe Egipteni și Haldeii dar perfecționând, au făcut *sticla* egipteană translucidă și, pentru comerț și viața practică, din hieroglifice și cunei-forme, *au inventat alfabetul, cele 22 de semne corespunzătoare la 22 de sunete, baza tuturor alfabetelor* (grec, roman, evreu și arab). *E marea lor moștenire culturală, lăsată omenirii*.

3. **Evreii. Ierusalimul. Monoteismul.** Evreii, numiți

aşa dela înţelesul „de dincolo de râu“ (veniţi) sau *Iudei* dela Iudea, sunt cunoscuţi mai mult sub numele de *Israeliti*, dela *Israel* sau Iacob, nepotul „patriarhului“ *Avram* (Abraham).

Sunt Semiţi din Pustiul Siriei sau dela Golful Persic, rătăcind cu turmele, sub şefii de triburi, numiţi întâiu „*patriarhi*“. Ştim cum *au ajuns în Egipt*, duşi de *Hic-soşi*, sau cum spune Biblia din cauza lui Iosif, unul din cei 12 fii ai lui Israel (12 triburi),

De-acolo i-a scos *Moise*, marele prooroc, care-i eliberă, îi unî şi le dă „*legea*“ pe *Muntele Sina*, *legea cea nouă a unui singur D-zeu nevăzut*, deci credinţă monoteistă. Legea aceasta o formează întâi *cele 10 porunci* (credinţa monoteistă, muncă, cinste, omenie, moralitate iubire de părinţi ş. a.). Credinţa se numeşte până azi *Mozaismul*.

Cele 10 porunci, sau „*decalogul*“ pe greceşte, erau scrise pe 2 table de piatră, „*Tablele legii*“ şi puse apoi în cutia preţioasă, în formă de corabie, pentru care s'a zis „*arcă*“, „*arca alianţei*“ când triburile se unîră între ele. Acest unic D-zeu se numîa „*Jahve*“ (*Iehova*). Din grămada de robi şi închinători la idoli (viţelul de aur, şarpele de aramă ş. a.) *Moise* a făcut un popor şi-a întemeiat *monoteismul* în *Palestina* care va fi ţinutul de unde se va ridica şi *creştinismul* nostru.

Moise, ca să-i cureţe de păcate şi să unească triburile, i-a purtat 40 de ani în pustie şi nici el n'a intrat în *Palestina*, căreia îi zicea „*Canaan*“ şi „*Ţara Făgăduinţii*“. După moartea lui, i-a condus acolo *Iosua* şi-au început *luptele cu popoarele cananeene*, Evreii fiind conduşi de voievozi, şefi de triburi, numiţi „*Judecători*“.

Erau popoarele *Moabiţilor*, *Edomiţilor*, *Amaleciţilor* şi chiar *Filistenii* depe coastă, care nu i-au primit bine şi'n pace. Unii judecători au făcut minuni de vitejie şi isteţime, ca *Ghedeon*, o femeie *Debora*, *Samson* cel cu pulerea în părul tăiat de *Dalila* lui ce-l înşelă — şi ultimul, *Samuel*, care le dă un rege.

Cuprinseră *Canaanul*, 10 triburi pe dreapta Iordanelui și 2 pe stânga, până ce se uniră, când aleseră un rege (pela anul 1000 în. de Hr.). Primul fu *Saul*, care moare în lupta cu Filistenii. Al doilea fu *David* din Betleem, învingătorul uriașului Filistean Goliat. Intinse țara până la Eufrat, la Nord, și-și așează reședința pe *Muntele Sionului*, vechiul *Iebus*, care va deveni *Ierusalimul* (Urusalim).

N'are vreme să ridice *Templul*, așa că „*arca alianții*“ eră tot în marele cort, ce ținea loc de templu, numit „*Tabernacol*“, cū mai multe încăperi, din care una eră „*Sfânta Sfințelor*“. Dela *David* avem și cântările de laudă lui D-zeu „*Psalmii*“ (Psaltirea).

li urmă *Solomon*, vestit pentru strălucirea și măreția domniei lui, buna organizare a statului și armatei; pentru portul, flota și comerțul la M. Roșie, pentru spiritul lui de dreptate. Inconjură Ierusalimul cu ziduri puternice și ridică *mărețul Templu din Ierusalim* cu lemnul de cedru, aurul, argintul, fildeșul ș. a. aduse din țara *Ofirului* (India) și dela *Hiram* regele Tirului.

La moartea lui, statul se rupse 'n două: la Nord *regatul lui Israel* cu capitala *Samaria* și la Sud *regatul lui Iuda cu Ierusalim*. Pătrund acolo zcii străini fenicieni, Baal și „betilii“, (idolii de piatră), și-atunci se ridică profeții în numele poporului de jos, al națiunii, al legii strămoșești mozaice și ridică sufletul tuturor („profețiile“) cum au fost *Ilie*, *Eliseu*, *Isaia*, *Ieremia*, *Daniel* ș. a. Cele două regate se luptă și'ntre ele, până vin străinii și le cuprind. *Asirienii lui Sargon* dărâmă *Samaria* și *Nabucodonosor al Babilonului și Haldeei* *Ierusalimul* (586 în. de Hr.).

Zadarnic îi readuce din robia Babilonului, *Cir* regele Perșilor când a luat Babilonul (538 în. de Hr.). Au slăbit, nu se mai pot ridica. După Perși, îi stăpânește *Alexandru cel Mare*, apoi generalii lui-regi, din Egipt *Ptlomeii*, iar de sus din Siria, *Antiohii*, și-apoi *Romanii*.

cuceritorii acestora. Se răscoală sub *Impăratul Titus* (Vespasianus), fratele lui Domițian, și acesta dărâmă Ierusalimul și-i împrăștie în lume, la anul 70 d. Hr.

În luptele cu Antiohii, se reface rostul național sub vitejii *Macabei*, Iuda Macabeul și frații lui. În timpul Romanilor, *Regele Iroil* a încercat o împăciuire, și-a refăcut templul.

Evreii au dat omenirii cartea sfântă *Biblia*, cartea omenirii. Noi îi mai zicem și „*Vechiul Testament*“, la care se adaugă *Noul Testament*.

A fost plăzmuilă la gândulbun dat de D-zeu — simplă și adâncă. Au încărcat-o „învățații“ la Babilon, în timpul robiei. Începe cu „cele 5 cărți ale lui Moise“, urmând apoi cărțile Iosua, Judecătorii, Regii, Psalmii, Proverbele, Cartea lui Iov, Cântarea Cântărilor și alte 5 „cărți“.

6. IRANUL, PERȘII, CIR, DARIU I. EXPEDIȚIA LUI DARIU CONTRA SCIȚILOR, CU PREGĂTIREA RĂSBOAIELOR CU GRECII.

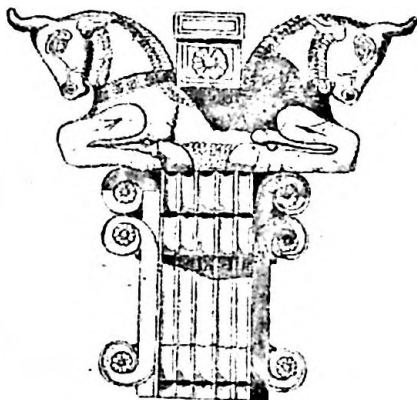
1. **Iranul.** Între Tigru și Eufrat la Apus, râul Indul și India la Răsărit, Golful Persic și Oceanul Indian la Miazăzi și Marea Caspică la Miazănoapte, se întinde Platoul sau *Podișul Iran*. Se prelungește peste munții din marginea de sus, cu câmpia Asiei Centrale, cu apele Sir-Daria și Amu-Daria, ce se varsă în Lacul Aral.

E un ținut pustiu, stâncos, cu lacuri sărate și fără apă și copaci, dar cu clima aspră, foarte friguroasă iarna și foarte călduroasă vara. Însă în părțile apusene, între șirurile paralele de munți, în *Media* și *Persia*, în afară de păduri și pășuni, ce creșteau vestiții cai persani, sunt văi adânci și fertile. Aici se cultivau cerealele, vița de vie și smochinul; aici creșteau palmierul și trandafirul văii Șiraz; aici este patria cașilor, piersicilor, cireșilor și-a altor arbori fructiferi.

Iar lăsând jos, la Golful Persic, *Persia* și vecina Haldeei, *Suziana* sau *Elamul*, prin *Media* muntoasă din jurul lacului Urmiah

(cași Marea Moartă, fără viețuitoare), dincolo de Muntele Demavend (peste 6000 m.), prin trecătoarea „Porțile Caspiene“ se intră din țara iraniană *Parția*, în *Bactria* și apoi în *Sogdiana*, ambele dincolo de munți.

2. **Perșii. Inceputurile vieții iranice. Credințele religioase.** Neamurile Iranului sunt *arice*, venite odată cu cele

13. Coloană cu podoaba la capăt (capitel) din palatul dela Persepolis de-un sânge, cele indice, trecute mai departe. (Inzii). Se mai numiau în general și *Zenzii*, dar aveau și numirile lor: *Mezii* și *Perșii*, precum și altele ca *Parții* și *Bactrii*. Cei dintâi mai însemnați sunt *Mezii* din părțile nord-vestice, supuși și organizați prin vecinătatea Asiriei și-a cetății Ninive.

Pela 750 în. de Hr.spun legendele istorice că *Deioce* și fiul *Fraorte* ridicară cetatea *Erbatana* (azi Hamadan), cetate-palat cu 7 etajii colorate ca și cele haldeene.

Cel dintâi rege cunoscut, *Ciuxare*, se unì cu *regele Babilonului* și atacară Ninive; îi oprì o vreme *marea năvălire a Sciților dela Nordul M. Negre și M. Caspice*, dar pe urmă *dărâmară Ninive* (606 în. de Hr). Cucerind Asiria, el înaintă în Asia Mică și atacă pe *Aliate regele Lidiei*. Ii oprì și-i împăcă o eclipsă de soare, după ce-i sperie destul.

Este vestita eclipsă de soare din a. 585 (28 Iunie) în. de Hr. prevestită de filozoful și omul de știință grec *Tales din Milet* (Asia Mică). Armatele se întâlniră la râul *Halis* (azi Kizilirmac), unde cei doi regi își supseră unul altuia sânge, devenind „frați“.

Lidiienii erau un popor semit, cu capitala *Sardes* aproape de Efes. Aveau pășuni, cu cai buni și multe oi, precum și pulbere de aur din apele unui râu. Înainte de Aliate, domnise regele *Ghighes* vestit pentru faptul că în a. 685 în. de Hr. a bătut *prima monedă* cunoscută, cu pajura regală, făcută din „electron“, amestec de aur și argint. După Aliate va veni „cel mai bogat rege“, *Cresus*, înlăturat de Perși.

Fiul lui Ciaxare, *Astiage*, fu răsturnat de nepotul său de fiică, *Cir*, mic rege în țara Perșilor, frații mai mici ai Mezilor.

Credințele religioase ale Medo-Perșilor și Iranienilor. Sunt tot *politelști* și prorocul lor se cheama *Zoroastru*, iar cartea sfântă „*Zend-Avesta*“. Credeau în puterea a doi zei: *Ormuz* al binelui și *Ahriman* al răului, ajutați de spirite bune și rele, ca două armate în luptă. Câmpul luptei e omul și viața lui. Boala supărarea, moartea, întunericul ș. a., sunt elementele lui *Ariman*; sănătate, bucurie, viața, lumina ș. a., sunt ale lui *Ormuz*. Cadavrele, elemente rele, nu le îngropau, nu le ardeau, nu le le înecau, să nu spurce elementele bune: pământul, focul și apa — ci le lăsau să se prăpădească. Adorau și focul, flacăra, pe munți, fără statui și temple. Cultivau blândețea, mila, munca, cinstea și iubirea — cu rugăciuni și sacrificii. Preoții lor erau „*magii*“.

3. Cir, regele Perșilor și urmașul Dariu I, contra Sciților. Eră fiul unui mic rege persan, supus Mezilor, căsătorit cu *Mandane*, fiica lui *Astiage*.

Acesta visase că din pântecul fiicei sale va crește un copac ce va umbrî toată Asia. Magii îi explicară visul: nepotul îi va lua tronul și va cuceri Asia. Regele, speriat, trimise un credincios care avea poruncă să ucidă copilul regal. Nu se îndură și-l lăsă unui păstor căruia-i murise în adevăr un copil, cu care dovedi că a îndeplinit porunca. Crescû acolo și la vreme potrivită, povestea nu-l arată că știe al cui este. Se pregătește, este ajutat, taina e descoperită de cei ce-o cunosc și *Cir*, regele

Perșilor acum, îl atacă pe bunicul Astiage și-l detronizează. Perșii supun pe Mezi (548 în de Hr.). Capitala e la *Pasargade* și se va mută apoi la *Suza* și *Persepolis*.

Povestea sau mitul acesta, cu copil regal părăsit, e destul de răspândită în lumea vechie: să ne amintim și de *Moise* la Evrei și de *Romulus* și *Remus* la Romani, ș. a.

Cir cucerește *Media*, *Armenia* vecină, *Caucazia* și *Asia Mică* cu *Lidia*, unde domnia bogatul *Cresus*. Acesta trimise în *Grecia*, la un loc sfânt, unde se prezicea viitorul la oracolul dela *Delfi*, să întrebe ce se va întâmpla. Primul răspunsul pe care regele, mândru, îl crezù bun: „O armată va trece râul *Halis* și-un regat va cădeă“. A trecut armata lui *Cir*, l-a bătut pe *Cresus* și regatul lui a căzut, supus Perșilor.

Cir îl condamnase pe *Cresus* să fie ars de viu, dar pe rug, aproape când să i se dea foc, el chemase plângând de mai multe ori pe *Solon*. Acesta era un filozof din *Atena* (*Grecia*), care-l vizitase, când era liber, mândru și fericit. Știindu-se cel mai bogat rege, îl întrebase: „Cine e fericit pe lumea asta?“ crezând că înțeleptul *Solon* va spune că el este, *Cresus*. Dar *Solon* i-a spus că fericiți sunt cei ce mor în luptă pentru patrie sau tinerii ce se sacrifică pentru părinții lor și că sigur fericit nu e nimeni nainte de moarte. Iată de ce-l chiema pe *Solon*, când era să ardă de viu. Auzind acestea *Cir*, a dat ordin să-l deslege și l-a iertat, dăruindu-i viața.

Cir cuceri și *Babilonul* (538) eliberând pe Evrei din captivitate, după ce intră în *Babilon* pe sub ziduri, abătând *Eufratul* pe o altă albie, săpată de armata lui. Cuceri țările iranice, *Partia*, *Bactria* și *Sogdiana*, până la cele două râuri mărginașe ale *Turchestanului* sau *Turanului*, din *Asia Centrală*, la Răsărit de M. Caspică, *Oxus* și *Iaxartes* (azi *Sir-Daria* și *Anu-Daria*). Muri în luptă cu *Sciții* nomazi din stepele Asiei și fu înmormântat la *Pasargade*.

Fiul, *Cambise*, cuceri Egiptul, făcând expediții în oazele din *Sahara* și în *Etiopia*.

Egiptul cade la 525 în. de Hr., când domnia *Psametic III* din cetatea *Sais*. Cambise își pierde o armată în Sahara, acoperită de furtună cu nisip și alta 'n Etiopia, unde se mâncară soldații unu din zece.

Muri pe când se întorcea repede, căci se suise pe tron un fals frate al lui. Pe cel bun îl ucisese. Falșul Bardia era un mag-preot care fu ucis de curteni.

Tronul e ocupat apoi de un nobil mândru, de sânge regal, *Dariu I*, fiul lui *Histaspe*. Viteaz și energic, po-

Fig. 14. Dario I.

tolește revoltele: Egiptul și Babilonul, care fu luat prin jertfa Generalului *Zopir*. Acesta își taie nasul și urechile, zicând că l-a schingiuit Dariu. Fu primit, dar în curând trădă pe Babiloneni, deschizând porțile lui Dariu și armatei persane. Dariu făcù și marea expediție din *India*, despre care vom vorbi la vreme.

Dariu I *organiză bine regatul persan* — un model de organizare pentru viitor.

O știm bine din povestea vieții lui pe o stâncă, la *Behistun*, spre *Asiria*, scrisă cu umeiforme, căci Medo-Persi imitară în artă și cultură pe Haldei și'n armată și organizare pe Asirieni.

Regele zeu e stăpân absolut, pe tron de aur, închis în palat-cetate, cu armată, funcționari și servitori.

Regatul e împărțit în 30 de provincii numite *satrapii* (30 de *satrapi*, cu 30 de generali și 30 de secretari regali „ochii și urechile marelui rege al Asiei“, care prin aceștia știa totul). Biruri multe luă în bani și'n natură. A bătut și-un ban de aur „*daricul*“ (azi vreo 600 lei).

Armata eră foarte bine organizată, având în frunte garda regală, așa zișii „cei 10.000 de nemuritori“. De altfel Perșii, ne spun Grecii, erau învățați de mici: să călărească, să tragă cu arcul și să spuie adevărul (cartea „*Copilăria lui Cir*“).

Aveau și mercenari (soldați plătiți). Darius s'a îngrijit și de drumuri bune. Eră vestit drumul dela Sardes la Suza, cu fântâni, cai de poștă și locuri de odihnă — drum care se făcică în 90 de zile.

După *Xerxe* fiul, Darius II și trei *Artaxerxe*, regatul persan căzū sub loviturile lui *Alexandru cel Mare* regele Macedoniei, la 334 în. de Hr. când domnia *Darius III*.

Alexandru cel Mare venise în numele Grecilor, pe care-i lovise întâiu Darius I, deși bătut de ei la Maraton (490); însă cu acel prilej Darius cucerise *Peninsula Balcanică* și trecuse pela noi, în. a. 513 în. de Hr., pela Isaccea, peste Dunăre, *împotriva Sciților*, să-i pedepsească pentru marile lor năvăliri în Media și Persia. Se zice că marele rege a mers până la apa Donului și s'a întors fără izbândă, deoarece Sciții se tot retrăgeau, ca să-l nimicească în adâncurile țării lor cu foamea, bolile, hărțuielele și lipsurile. Așa s'au început luptele între Aziatici și Europeni, prin așa zisele „*răsboaie medice*“ între Perși și Greci, începute de Darius I.

7. GRECII. ȚARA ȘI POPORUL. COLONIILE (IN SPECIAL CELE DELA MAREA NEAGRĂ),

1. Țara. Grecia vechie eră tot la *Sutul Peninsulei Balcanice*, între *Marea Ionică* la Apus și *Marea Egeică* la Răsărit și se'ntindea de jos, dela *M. Mediterană* și

Capul Matapan (cum se chiamă azi) până sus, sub Golful Salonic, în dreptul Muntelui Olimp (3000 m.). Dela acest munte, Grecia Vechie se despărția la Miazănoapte, de Macedonia și Țara Ilirilor, prin o linie spre stânga,

ce tăia, cam la jumătatea ei, Munții Pindului, ca să ajungă la Marea Ionică. Pe atunci se împărția în trei: Grecia Nordică și Centrală, aproape egale, până la Istmul de Corint (azi tăiat de canalul Corint și Grecia Sudică (azi Peninsula Morea), care se mai numia și Pelopones.

Muntele Olimp, credeau Grecii vechi, era locuința zeilor și zeițelor. Era totdeauna acoperit de zăpadă.

Peloponesul însemnează, „insula lui Pelops“. Acesta, vechiul stăpânitor prin partea locului era fiul unui rege din Asia Mică. Tantal, care l-a tăiat și l-a dat să-l mănânce zeilor poftiți la masa lui, ca să-și bată joc de ei. Zeii prinzând de veste, pe fiu l-au înviat și pe tatăl l-au pedepsit să șearză în Tartar (Infern sau Iad)

cu struguri deasupra capului și cu apă până la buze, dar să sufere greu de foame și de sete, fără a putea să le guste...

Marea Egiacă s'a numit așa dela *Egeu*, tatăl care s'a aruncat în această mare, când a crezut că a pierit fiul său, *Tezeu*, eroul atenian. Aceste ucisese *Minotaurul* sau monstrul cu trup de om și cap de taur al regelui *Minos* din insula *Creta*, unde era ținut într'un *Labirint* palat sau peșteră de unde nu mai știa nimeni să iasă.

Țara se numia *Elada*, iar ei își ziceau *Eleni*. Numai Romanii le-au zis *Greci* și țării *Grecia*, după numele unui trib din Grecia Nordică, tot așa cum au zis *Dacia* și *Daci*, după numele unui trib, întregii țări și tuturor triburilor tracice dela Nordul Dunării. Țărmurile erau mâncate de mare, cu-o mulțime de golfuri adânci, peninsule și capuri, cu multe porturi bune în partea de Răsărit, unde povârnișul era mai lăsat. Deaceea s'a și zis că marea a intrat în Grecia și l-a luat pe Grec, aruncându-l pe căile apelor. Așa au devenit Grecii un popor de marinari, pescari și comercianți.

Eră o țară muntoasă, străbătută dela Nord la Sud de *Munții Pindului*, ca șira spinării, cu ramificații în toate părțile. La capătul unuia era *M. Olimp*, iar la capătul altuia tot la mare, între Grecia Nordică și Centrală, era un loc de trecere numai de câțiva metri. *Strâmtoarea Termopile* („*Porțile Calde*“). La mijloc era *M. Parnas*, unde credeau ei că locuiau cele 9 *Muze*, zeițele artelor și științelor. (De unde vine și cuvântul și înțelesul „*Muzeu*“).

Munții, pe lângă alte pricini, au despărțit și ei pe Greci, de nu s'au putut uni, de n'au făcut un stat, ci au fost o țară și-un popor, împărțit în o mulțime de state-cetăți. Cele mai mari și vestite au fost: *Atena* (cu Portul *Pireu*) și *Tebu* în Grecia Centrală și'n Pelopones *Corint*, la golful cu acelaș nume ca și istmul, iar în interior *Sparta* pe apa *Eurota*.

Tot din pricina munților cași a mării, ei n'au fost un popor agricol, dar marea și munții, cu frumusețile lor, în clima plăcută mediteraneană (cer senin și vânturi line), au făcut din ei

nu numai un popor de marinari și comercianți, dar și de artiști, iubitor de frumos, de știință și literatură.

O altă Grecie eră și cea *insulară*. Din insulele cele multe ce înconjoară și mărginesc țărmurile grecești, însemnăm în M. Ionică *Insulele Ionice* (cu *Corcira*, azi Corfu, și mica *Itaca*, patria unui șiret și vestit rege *Odiseu*), apoi *Creta* marea insulă din M. Mediterană, iar în M. Egeică, spre coasta Greciei *Eubea* (azi Negro-ponte) și *Insulele Ciclade* („ciclu“ cerc, în formă de cerc așezate) și spre coasta Asiei Mici *Lesbos* și *Samos*; apoi jos de tot *Rodos* și departe, aproape de Fenicia, *Cipru*.

2. *Poporul. Elenii sau Grecii* erau de neam aric sau indo-european, frați cu Latinii sau Romanii, precum și cu Celții, Germanii, Slavii și cu vecinii lor dela Nord, Ilirio-Tracii, strămoșii noștrii cei mai vechi. Cei dintâi Greci, veniți în *Elada* sau Grecia, sunt cunoscuți sub numele de *Pelașgi*. Aceștia au tăiat pădurile, au secăt bălțile, au făcut poduri, au abătut ape și-au ucis fiarele năsălnice.

Grecii vechi de mai târziu, găsind și cetăți, ziduri uriașe, făcute din blocuri și stânci mari, credeau că acești strămoși ai lor erau de neam străin și-aveau puteri deosebite. I-au socotit drept niște uriași cu un ochiu în frunte, în formă de cerc („ciclu“) și deaceea le-au zis „*Ciclopi*“. Tot așa numiau ei și pe presupușii fierari, care băteau pe nicovale uriașe trăznetele lui *Zeus*, tatăl zeilor și-al oamenilor, în fundul vulcanului *Etna*, din Sicilia. Așa credeau ei și-aceste povești sau *mituri* fac parte din credințele lor religioase (*Mitologia* Grecilor și Romanilor).

Deși împărțiți în mai multe state-cetăți, din care unele s'au și dușmănit și luptat între ele, Grecii se împărțiau în patru mari seminții, deosebite și prin felul deosebit de vorbire al aceleiași limbi grecești. Deaceea și zicem noi, că Grecii cei vechi se împărțiau în patru mari *triburi*, vorbind patru dialecte și anume: *Ionieni*, *Dorienii*, *Eolienii* și *Aheii*. *Atica*, având capitală Atena, a fost un

stat ionian, *Laconia* cu capitala *Sparta* un stat dorian.

Aceste state-cetăți s'au luptat între ele, până ce le-au supus pe toate *Macedonenii* și-apoi *Romanii*.

Cosmogonia e povestea creațiunii sau originii pământului, lumii și omului. Din potopul dat de zei, a scăpat numai *Deucalion* cu soția lui. E fiul lui *Prometeu* care dăduse oamenilor focul furat dela zei. E pedepsit să fie legat și-un vultur să-î mănânce ficatul ce i-ar crește. *Deucalion* a populat iar pământul. Fiul său a fost *Elen* (de unde *Eleni*). El a avut 3 fii: *Eolus*, *Dorus* (*Eolieni* și *Dorieni*) și-al 3-lea avu 2 fii: (*Ionus* și *Ahelus* (*Ionieni* și *Ahei*)).

3. *Coloniile* (mai ales cele dela *M. Neagră*). *Coloniile*, deprinse dela *Fenicieni*, erau așezări din populația unei cetăți pe un pământ străin, apropiat ori depărtat. Firește

16. Vas vechiu grecesc

că cele mai multe erau pe țărmurile mărilor. Cu vremea „colonia“ mică devenia o mare cetate, uneori cetate-stat cu portul, flota, însemnătatea și interesele ei politice și economice. Cetatea de unde venise se zicea „cetatea-mamă“ și colonia „cetatea-fiică“. Acesta-i și înțelesul cuvântului *metropolă* (mama-cetate).

Se întâmplă uneori să se revolte și să declare războiu cetatea-fiică cetății-mame. Dar totdeauna, când se întemeia o colonie, se lua *focul sacru* (sfânt) depe altarul zeului cetății-mame și se ducea așa la noul altar al noii cetăți, fără să se stingă și-apoi eră de-acel înaintea bine întreținut. La zile mari și sâr-

bători, aniversări și biruințe, coloniile trimiteau metropolei daruri, ofrande și delegațiuni (ambasade).

Viața lor însă eră *comerțul și navigația*, care au fost și cauzele coloniilor, pe lângă lipsa de mijloace și înmulțirea populației, precum și războaiele civile, pirateria sau hoțiile pe mare și luptele. Cele mai însemnate erau pe coasta Asiei Mici, în fața Greciei, d. ex.: *Milet*, *Ejes*, din care cea dintâiu deveni o mare metropolă cu multe fiice. Unele colonii se făceau în insule. Vestite erau *Bizanțul* (Constantinopol) la Bosfor sau intrarea Mării Negre, *Dyonisopolis* (Balcic), *Bizone* (Cavarna), *Callatis* (Mangalia), *Tomi* (Constanța), *Tyras* (Cetatea-Albă) și *Panticapea*, Trebizonda ș. a., pe țărmul M. Negre. Tot așa au colonizat pe coasta Africei *Kirene* sau „*Pentopole*“, deci 5 cetăți. Sudul Italiei eră numit chiar de Romani „*Grecia Mare*“, c cetățile *Tarent*, *Sibaris*, *Nicopole*, și *Siracuză*. Au avut *Massalia* (Marsilia), luate dela Fenicieni, ajungând pe urmele lor și'n Egipt (*Naucratis*) și trecând chiar Gibraltarul.

8. LEGENDE DESPRE ZEI,

1. **Legende și mituri, zei și semi-zei.** — Mintea voinică a Grecilor, a dat naștere la o mulțime de povestiri frumoase despre zei și zeițele lor, cași despre credințele religioase. Noi le numim *mituri*. Ei credeau însă că sunt întâmplări adevărate și că zei și zeițele există, trăiesc, se căsătoresc, se ceartă, cași oamenii, numai nu îmbătrânesc și sunt nemuritori.

Zei sunt unii principali, alții mai mici; nu este nici o putere din viață și natură să nu-și aibă zeul sau zeița, d. e. orice copac, orice apă, are „nimfa“ lui; deasemenea producțiunile (grânele, poamele ș. a.), împrejurările vieții ș. a.

Erau și *semizei* (zei pe jumătate) sau *eroi*, fie că fac isprăvi nădrăvane și minunate, fie că sunt născuți din pământeni cu zeițe ori din zei cu pământence, fie că sunt unii chiar zei sau numai strămoși vestiți și ado-

rați („cultul eroilor“). Povestirile despre viața și faptele eroilor sau semizeilor le numim *legende*.

Miturile (Mitologia) sunt de origină aziatică; legendele sunt grecești. *Zeii* sunt ai tuturor Grecilor sau Elenilor; *eroii* sunt locali (Zețu este al Atenci). *Știința, arta, literatura* tuturor popoarelor sunt pline de aceste povestiri; deaceia trebuie să

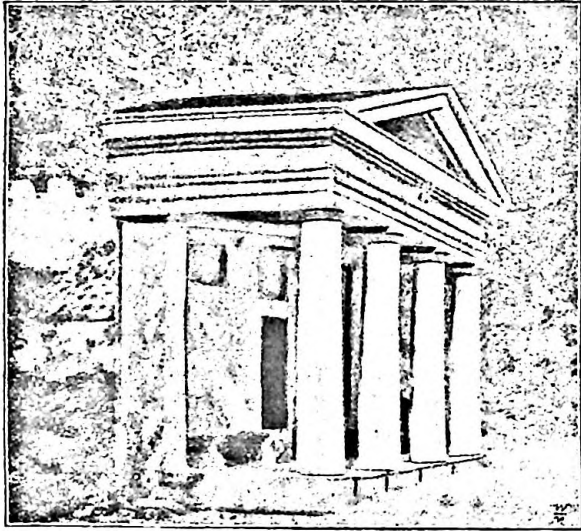

Fig. 17. Templu grec. (fronton și coloane)

le știm, de și-s povești; sunt *averea culturală a omenirii azi*. Credințele și povestirile s'au arătat puternice și'n *arta greacă (arhitectură, pictură și mai ales sculptură)*; cu cât s'au civilizat și arta lor s'a desăvârșit.

2. Cei mai însemnați zei și zeițe. — Grecii erau deci un popor politeist. Ei credeau în puterile naturii înfățișate după chipul și asemănarea omului, precum și'n idoli și duhuri. Din *Okeanos* (cerul) și *Ghea* (pământul) s'au născut titanii (puterile naturii). Unul din ei, *Cronos* (timpul) își mănca mereu copiii. Dela o vreme soția lui i-a dat bolovanii înveliți bine în cârpe și-așa au trăit și l-au înlăturat din domnie, cei trei fii: *Zeus* tatăl zeilor

și-al oamenilor, *Poseidon* al apelor și mărilor și *Hades* al Tartarului (*Infernul*, Iadul). *Zeus* stă pe tron de aur și, când vrea, pedepsește lovind cu trăznetele. Soția lui e *Hera*, zeița căsătoriei. *Palas Atena*, fiica lui, născută înarmată, din capul lui, era zeița înțelepciunii și-a războiului cuminte; se mai numia și *Atena Partenos* (Fecioara), de unde și templul ei: *Partenonul*. *Artemis* e zeița vânătoarei, a lunii, a pădurilor și munților. *Afrodita* e zeița frumuseții; a ei este cea mai desăvârșită statuie ce ne-a rămas, găsită în insula Melos (*Milo*) și se găsește în

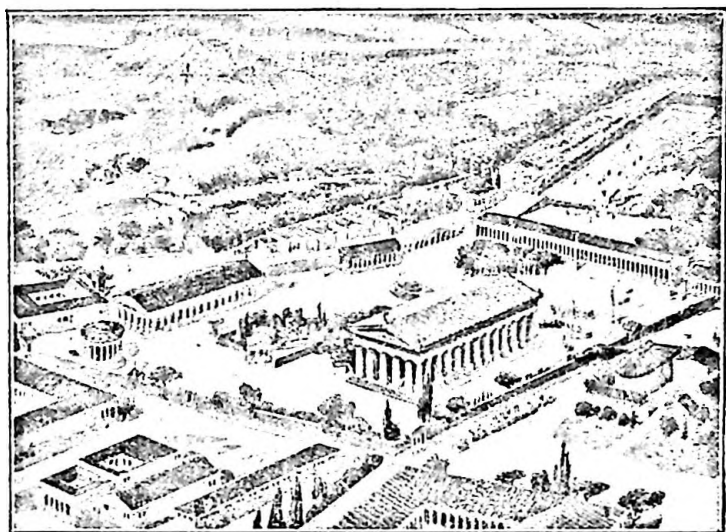

Fig. 18. Templele depe Acropolea Atenei (în mijloc Partenonul)

Muzeul Luvru din Paris. *Demetra* zeița cerealelor și agriculturii, strălucitorul *Apolon*, e zeul soarelui, luminii, artelor și științelor (ajutat de cele 9 *Muze*. *Hermes* zeul comerțului și drumurilor, este și trimisul și crainicul zeilor. *Ares* e zeul războiului și *Hefostos* al focului și fierarilor, *Dionisos* al vinului și ospetelor, ș. a.

3. *Cei mai însemnați semizei sau eroi*. Cel dintâi este

Hercule (Eracle). Este eroul cel mai tare, mai voinic, binefăcătorul omenirii, mântuitor de rele, învingător al monștrilor. E fiul lui Zeus cu Alcmena regina Tebei. Seamănă cu Făt-Frumosul poveștilor noastre. Sunt vestite *cele 12 isprăvi ale lui Hercule*, d. ex.: a omorît leul din *Nemea*, a învins pe *Centauri* (cai cu cap de om), a adus *mărul de aur din Grădina Hesperidelor* omorînd balaurul care le păzia; *Amazoanele* (femei luptătoare), au fost fugărite; s'a coborît în Iad și-a ieșit tîrînd cu el pe *Cerber*, câinele cu 3 capete ce păzia poarta Iadului ș. a. Alt erou este *Tezeu* din Atena. Orașul plătia regelui *Minos* din *Creta* un bir grozav: în fiecare an 7 flăcăi și 7 fete. pradă *Minotaurului* (om cu cap de taur) ce ședeă în *Labirintul* cu galerii așa de multe, încât nimeni nu mai știă să se'ntoarcă. Tezeu s'a învoit cu *Ariadna* fiica lui *Minos*, care i-a dat un ghem din fir de lână, a omorît monstrul și nu s'a rătăcit; a scăpat, a răpit pe *Ariadna* și s'a întors biruitor la Atena. Dar se zice că și mai mulți eroi, au fost chemați odată, la o faptă minunată și grea, împreună s'o îndeplinească. Se numește *Expediția Argonauților* dela portul de unde au plecat, *Argos* (în *Pelopones*) și dela corabia lor, care purtă acelaș nume. Eroul principal este *Iason*, care e trimis de-un rege, unchiu-său, să scape de dânsul ca să aducă lâna de aur a unui berbec năzdrăvan, ce fusese jertfit într'o țară depărtată și eră păzită de un balaur, într'un templu. Se strânseră vreo 50 de eroi și plecară cu *Iason*. Călătoria este plină de lupte, suferințe și întâmplări ciudate și eroice. Dar ajunseră, se pare, undeva, pe coasta M. Negre. Fata regelui din acel loc, *Medeea* se învol cu *Iason* și adormi balaurul. Eroul luă lâna de aur și cu *Medeea* și toți eroii se întoarseră biruitori în Grecia, unde *Iason* moșteni coroana.

3. *Alte credințe religioase. Temple, oracole și jocuri.* Mai credeau în viața viitoare în *nemurirea sufletului și'n judecata după moarte*. Cei buni mergeau în Raiu, care se numia „*Câmpi-le-Elizee*“ și cei răi în *Tartar* (Infern,

Iad), unde unii erau supuși la anumite chinuri d. ex.: *Tantal*, de care am vorbit, apoi *Danaidele*, cele 50 de fete, să umple un butoiu fără fund ș. a. Templele erau locașuri de rugăciune.

Întâiu au fost de lemn, apoi de zid și piatră și la urmă de marmură albă. Erau înconjurată de coloane (stâlpi) frumos săpate, așezate în față, în spate sau de jur împrejur. Templele erau împărțite în trei încăperi, din care cea din mijloc cuprindea statua zeului (idolul).

Oracole. Mai credeau Grecii că soarta tuturor oamenilor e hotărîtă și că orice-ar face omul, nu poate să scape de ceea ce au hotărît zeii. De aceea se trudiau dela anumite temple (prin preoți) dela anumite locuri și zei, să afle viitorul. Acestea și răspunsurile se numesc *oracole*.

Cel mai vechiu eră *Dodona* (în Grecia de Nord), unde preoții-profeți ziceau că ghicesc ce spune Zevs la chemarea lor și la cererea unui credincios, din tremuratul frunzelor unui stejar sfânt. Cel mai vestit eră oracolul dela *Delfi* în Grecia Centrală, unde eră un templu al strălucitorului Apolon, pe frontonul căruia sta scris „*Cunoaște-te pe tine însuși*” și unde nu erai primit, dacă nu erai curat la suflet și la trup (te spălai la fântâna *Castalia*). Eră acolo o preoteasă, *Pilia*, care ședea pe un scaun cu trei picioare (tripied), în fața unei crăpături a muntelui de piatră, din care ieșiau un fel de aburi. Ea holborosia ceva și preoții-profeți ziceau că o ’nțeleg și dau răspunsuri în versuri celor ce ’ntrebau oracolul. Răspunsurile erau date așa ca să se potrivească oricum și oricând d. e. i-au spus lui Cresus, atacat de Cir: „O armată va trece hotarul și-o țară va cădea.

Mai erau apoi, tot dela credințe religioase pornind *jocurile*. Ele aveau scop igienic, moral și național. Grecilor vechi le plăceau corpurile sănătoase, voinice și frumoase. De aceea făceau exerciții mereu în *gimnazii* (locuri pentru gimnastică). Apoi ajunseră la serbări mari de întrecere, în jurul unui templu și’n onoarea unui zeu. Cele mai vestite erau cele dela *Olimpia* în Pelopones, în onoarea lui Zevs.

Se țineau din 4 în 4 ani și timpul dela astfel de jocuri la altele se numia o olimpiadă. Se socotiau anii după ele, știind că cele

Fig. 19. Aruncătorul cu discul (sculptură greacă)

dintâi au început în a. 776 în. de Hr. (d. e. în anul al 2-lea din olimpiada a 56-a când a fost?). Erau și întreceri naționale, nu numai religioase și fizice-morale, pentru că nu erau primiți

decât Elenii; străinii, „barbarii“, nu erau primiți. Nu l-au primit nici pe Alexandru cel Mare, regele Macedoniei, fiind „barbar“.

Invingătorul la 5 feluri de exerciții (alergare, săritură, lancea, luptă dreaptă și aruncarea cu discul), era încoronat cu o cunună de stejar sau măslin sfânt, era dus într'un car cu 4 cai albi, era slăvit în poezii și chipul lui se săpa în marmură.

9. LEGENDA RĂSBOIULUI TROIAN.

Dar cea mai frumoasă și însemnată povestire cu privire la *eroi și epoca eroică* a vechilor Greci, este *legenda Răsboiului Troian*. Se numește așa după *crășul Troia* de pe coasta Asiei Mici, mai jos de Dardanele (pe atunci *Helespont*). Acolo domnia bătrânul rege *Priam*, care avea 50 de copii — din cari pe *Paris* sau *Alexandru*, prezicându-i-se că va aduce mari nenorociri, l-a aruncat pe munte, să piară. A scăpat și s'a făcut păstor, un flăcău voinic și frumos.

Dar trei zeițe care cunoșteau toată întâmplarea aceasta, i-au ieșit înainte și i-au cerut s'aleagă care e cea mai frumoasă. El alese pe Afrodita, chiar zeița frumuseții. Deaceea celelalte două, Hera și Atena, se supărară și jurară că vor pedepsi Troia. Așa-și explicau Grecii nenorocirile care vor veni asupra acestui oraș.

Mai târziu Paris fu recunoscut ca fiu al lui Priam și făcu o călătorie în Grecia. Trecând pela Sparta, o plăcu pe regina lui *Menelau* stăpânitorul acelei cetăți și o răpi pe *Elena*, *frumoasa Elena*, cea mai frumoasă femeie din Grecia. Menelau se plânse fratelui său *Agamemnon*, regele dela Argos, zis și „*regele regilor*“ și împreună hotărâră, că această faptă este o ocară adusă Greciei întregi și prin urmare toate statele grecești să declare războiu Troienilor. Cu cei doi regi se uniră apoi mulți alții, între care *Ahile*, regele Mirmidonilor, cel mai

viteaz și mai priceput dintre Greci, fiul regelui Peleu și-al zeiței Tetis. Aceasta la naștere îl cufundase într'o li-coare care-l făcea nemuritor, de neatins (invulnerabil), afară de călcâiul de unde-l ținuse. Veniră apoi: *Odiseu* cel șiret din Itaca, înțeleptul și bătrânul rege *Nestor* dela Pilos, *Patrocle* amicul lui Ahile, *Diomedea*, *Ajax* și mulți alții.

Se imbarcară, străbătură Marea Egeică și se coboriră pe uscat aproape de Troia. O înconjurară apoi și lup-tele începură sub comanda lui Agamemnon. Și Troienii se împotrivară cu pricepere și vitejie în frunte cu vred-nicul fiu al lui Priam, *Hector*, care cași Ahile făceau mi-nuni de vitejie.

Zece ani ținu războiul și Troia nu cădea. Atunci șiretul *Odiseu* (zis și „*Ulise*“) îi sfătui pe Greci să se prefacă a se retrage și a se sui pe corăbii, cu gând de părăsire și plecare, lăsând însă *un mare cal de lemn (calul troian)*, plin de soldați greci. Nu se lăsau însă nici zeii cari țineau cu Grecii, nici cei ce țineau cu Troienii. Și zeii se amestecară din nou. Legenda spune că *Ares*, zeul războiului, fu lovit rău, amestecând-se în luptă și răcnî de se speriară și unii și alții. Odată Paris eră să fie lovit drept în cap de sabia unui Grec, dar zeița *Afrodita* care-i păr-tinîă pe Troieni, l-apucă de tască, îl trase înapoi și-l scăpă. Totuși Hector fu ucis de Ahile, care-i târi cadavrul după carul său de războiu, de mai multe ori, în jurul cetății, sub ochii în-lăcrămați ai bătrânului *Priam* și ai soției sale *Andromaca*. Dar și Ahile fu ucis de săgeata lui Paris, lovit în călcâiul lui vul-nerabil.

Aceștia hotărăsc să ducă în cetate „*calul*“ ca pradă și trofeu de războiu, cu toată împotrivirea lui *Laocoon* marele preot. Zeii, dușmanii Troiei trimiseră doi șerpi și-l omorîră pe *Laocoon* și fiii lui. Troienii sparseră zidurile și duseră 'n cetate „*Calul Troian*“. Peste noapte Grecii ieșiră din golurile calului de lemn și atacară pe Troieni, pela spate, în vreme ce Grecii depe corăbii se reîntorseseră la luptă și intrară în cetate prin spăr-tura cea proaspătă. Troienii fură învinși și măcelăriți, Troia arsă și dărâmată.

Se zice că n'a scăpat din familia regală, decât *Eneea* cu tatăl său *Anchise* în spinare și cu fiul său *Iulu* (sau *Ascaniu*) și-au ajuns la țărmlu Lațiuului (în Italia), întemeiând *Alba Longa* iar urmașii lor *Roma*.

Grecii plecară spre casă, dar zeii Troienilor pedepsiră pe Agamemnon, care cum sosi în Capitala lui, fu ucis de regina. Nici pe șiretul Odiseu nu-l iertară zeii. Acasă l-aștepta soția iubitoare *Penelopa* și fiul *Telemac*. Fu pedepsit însă ca să rătăcească zece ani pe mare, prin fel de fel de primejdii, abia scăpând de Ciclopi și de-o bătrână vrăjitoare care eră să-i schimbe în porci pe Odiseu și însoțitorii lui.

Acasă *Penelopa* eră cerută în căsătorie de-o mulțime de viteji nobili, pe care-i tot amână cu vorba că se hotărăște, când va isprăvi de țesut o pânză începută, pe care o destrămă noaptea. *Telemac*, condus de zeița *Atena*, schimbată în bătrânul *Mentor*, o porni pe mare, să-l caute pe tatăl său și ca un fiu iubitor mult se strădui și multe primejdii întâmpină. („*Aventurile*“ sau „*Păfaniile lui Telemac*“ de scriitorul francez *Fenelon*) După zece ani *Ulise* ajunsese acasă și trăiră toți trei și poporul lor în pace și fericire.

Din aceste două mari întâmplări, poporul grec făcu două mari povestiri în versuri, două mari poeme de isprăvi și fapte vitejești, două epopei: *Iliada*, numită așa după numele grec al Troiei „*Ilion*“, adică cele petrecute la Troia, mai ales mânia și vitejiile lui *Ahile* și *Odiseea* adică păfaniile lui *Odiseu*.

Ele sunt culese din popor, care făcuse din aceste întâmplări multe balade „sau cântece bătrânești“. Se ziceau din loc în loc de cântăreți și poeți populari (*aiezi, chitarizi, rapsozi*). Un poet le-a unit, le-a legat, le-a desăvârșit și le-a dat cele două mari despărțiri despre Troia și *Odiseu*: *Iliada* și *Odiseea* — cam între 600—700 în. de Hr. După cum sunt scrise, pare să fi fost de pe coasta Asiei Mici (Milet, Efes sau alt oraș?). Deci nu e adevărat, cum credeau Grecii și-au crezut mulți apoi, că le-a scris un bătrân poet orb *Omer*, pentru care se întreceau 7 orașe, că s'a născut în unul sau altul. Totuși astăzi le numim cu numele lui și le zicem *poemele omerice*.

10. SPARTA ȘI LICURG. ATENA ȘI SOLON,

Am văzut că cele mai însemnate din triburile grecești au fost două: *Dorienii și Ionienii*. Aceștia au întemeiat și au organizat și cele două state-cetăți mai însemnate: *Dorienii — Sparta și Ionienii — Atena*.

Desigur că nu s'au așezat cele patru triburi grecești fără tulburări, fără lupte, înlocuiri și emigrări. Se credea că *Dorienii* au venit din Nordul Greciei, au stat o vreme în Grecia Centrală

Fig. 20. Luptător grec.

în *Dorida* și-apoi s'au coborât în *Pelopones*. Înainte s'ajungă la Istmul de Corint s'au ciocnit cu *Ionienii* cari întemeiaseră *Alica* (țara) cu capitala *Atena*. Oracolul a spus că va învinge acea armată al cărei rege se va jertfi în luptă, ceea ce făcû regele atenian *Codru* și armata lui învinse, iar *Dorienii* trecură spre sud. Unii scriitori cred că și povestea Răsboiului Troian a ieșit tot din frământarea și luptele triburilor grecești, din care anumite grupuri s'au așezat pe coasta Asiei Mici și altele au venit să le ia locurile.

10. Sparta și Licurg. Atena și Solon.

Statul eră cetatea, ca la toate popoarele din lumea veche, în jurul altarului și-al zeului tuturora, după ce mai multe familii formaseră *tribul* și mai multe triburi formaseră *cetatea*. Dar cetatea aveâ nevoie de „țară“, de pământ arabil și pășuni, de munți pentru lemne de construcție mai ales — și de safe și oameni de muncă, neavând totdeauna destui sclavi ori prinși de răsboiu.

Dorienii se coboriseră până la capătul Peloponesului, ocupând sfertul de sud-est, valea râului Eurota, mărginită la Nord și Apus de munți (la Est M. *Taiget*) și la Răsărit și Sud de mare. Ținutului acestuia i s'a zis *Laconia* sau *Lacedemonia*, de unde și locuitorilor li s'a zis uneori Laconi sau Lacedemonieni. Obicinuît însă li s'a zis după cetatea lor, *Spartani*. După o vreme de tulburări, ajungând pe tron un copil, poporul dădă lui Licurg, episcopului regal, care eră și unchiul regelui, sarcina de-a da legi și de-a organiza *statul spartan*.

Licurg e o persoană legendară, fiul lu „Lege-Bună“ (Eunom). Organizarea lui nu e decât vechia organizare spartană, creată, formată din nevoi reale, dela sine, ca să asigure stăpânirea Doricilor, cari erau cam a zecca parte din populație, asupra vechilor locuitori.

Stăpânitori sunt *Dorienii*.

Ei au toate pământurile bune și tot ei sunt cetățeni; numai ei pot conduce *statul*, după cum tot numai ei puteau veni la *altarul* comun al zeului lor, și-l cetății, cum tot numai ei alcătuiau *armata*.

Ei dobândiră și pământurile cele mai bune (vreo 9000 de loturi. N'aveau voie să lucreze, nici să se ocupe cu comerțul, ci numai cu armata și politica. Dacă un cetățean muriă, *statul* da pământul altuia și făcea un nou cetățean. In al doilea rând veniau *Perieci* (locuitorii din împrejurimi), vechii locuitori cari s'au supus Dorienilor; aveau pământurile mai slabe, depe coaste, dar se ocupau cu comerțul și meseriile. Cei mai numeroși formau a treia clasă și erau adevărații muncitori ai pământului, adică ai moșiilor Dorienilor. Se numiau *Ilofi* și erau sclavii *statului*, căci stăpânul nu-i putea omorî și nu-i putea vinde, aveau familie și erau legați de moșia pe care se găseau. Purtau haine anumite, ca să-i cunoască oricine și să nu poată fugi.

Acestea erau cele *trei clase ale poporului* la Sparta; așa era împărțită acolo *societatea omenească*, adică oamenii învoiți a

trăi la un loc și deaceea numim noi aceasta rânduială, *organizarea socială*.

Să vedem acum și felul cum a hotărît *Licurg* să se cărmuiască, să se conducă Spartanii — adică *organizarea politică*. În fruntea statului a păstrat *Licurg* pe cei doi regi, ajutați de 28 de bătrâni pricepuți, cari formau un sfat al țării, numit astăzi *senatul*. Aceștia făceau legile și hotărau pacea și războiul. Cetățenii, *adunarea poporului*, erau chemați numai noaptea, la lună plină, fără a'și da părerea sau a vorbi împotriva, ci numai pentru a întări cele hotărîte. Iar peste toți și peste toate erau cei *cinci efori* (supraveghietori, inspectori), aleși de popor pe un an, să controleze mersul țării, pe regi, senatul și adunarea poporului.

Erau 2 regi, poate să se ajute ori să se controleze unul pe altul; sau o asemănare cu cei doi eroi-zei *Castor și Polux*, sau o învoială din vechi: un rege al locuitorilor supuși și altul al stăpânilor. Au zis unii că *eforatul* este o putere tiranică aleasă de popor, deci tiranică-democratică.

Dar *Licurg* s'a gândit și la viitor. Statul trebuie să-și pregătească pe cetățeni, să-i crească așa cum îi trebuie. Deci să le dea o anumită *creștere* sau educațiune. Ca să poată stăpâni mulțimea supușilor, Spartanii trebuie să devie soldați, oameni oțeliți la trup și la suflet — și nu pentru ei sau pentru alte interese, ci numai pentru Stat. Îndată ce se naște, copilul eră dus la efori, cari-l cercetau și dacă eră sănătos, eră înapoiat părinților, iar dacă eră slăbuț ori cu lipsuri, dădeau ordin să fie aruncat depe muntele vecin, *Taigetul*. La părinți crește până la 7 ani, când eră luat de Stat și crescut într'un fel de internate militare până la 20 de ani, când devenia soldat, cum rămânea până la 60 de ani. În acele internate se pregăteau prin exerciții să ajungă tineri voinici și pricepuți la îndatoririle militare. Erău deprinși cu foamea, setea, frigul, căldura și toate lipsurile. În fiecare săp-

tămână erau bătuiți cu biciul în fața statuielor zeilor. Eră lăudat cine nu țipă și nu plângea. Eră învățați să stăpânească durerea și poftetele, să fie isteți, îndemânatici și chiar șireți (să nu-i prindă nici la minciună și hoție), mândri și viteji, nepăsători de moarte. Vorbiau foarte puțin: fapte, nu vorbe. Nu învățau cunoștințe și nu făceau studii. Eră opriți de-a se ocupa cu altceva decât armata și politica (conducerea Statului). La 30 de ani deveniau cetățeni și se însurau. Totuși seara mâncau tot la cazarmă, deci cu ceilalți luptători, în cete mici, aducând merinde și-acolo primiau vestita ciorbă neagră—cu carne de mistreț și cu oțet. Fetele erau crescute aproape la fel cu băieții, afară de tot ce eră îndatorire militară. Iată pentru ce s'a zis că Laconia a fost o cetățuie și Sparta o cazarmă.

Urmarea unei asemenea educațiuni a fost că *Spartanii* au devenit cel mai rășboinici și viteji dintre Greci, au cucerit întreg Peloponezul, în primul rând țara vecină *Mesenia* și-au rămas ca o pildă de tărie, vitejie și înfrânare, toate pentru binele Statului.

2. **Atena și Solon.** *Ionienii* au întemeiat *Atena*, capitala ținutului *Atica*, la mare, în Grecia Centrală. Portul Atenei eră, cași astăzi, *Pireu*.

Zeița protectoare eră *Palas Atena*, zeița înțelepciunii și-a rășboiului cuminte, bine întemeiat. Atenienii credeau că prima așezare a fost a lui *Cecrops din Egipt* și-apoi s'au făcut și alte așezări și pe toate le-a unit într'un singur stat-cetate, *Atena* eroul *Tezeu*. După aceea au năvălit *Dorienii* și'n luptă cu ei a murit de voia lui, jertfindu-se, regele Codru.

Nobilii cei de sus, bogații din vechile familii care stăpâneau și conduceau poporul de jos, poporul sărac și fără drepturi, se numiau *eupatrizi*. Ei hotărîră, în locul regelui, să conducă Statul 9 inși, aleși de ei, numiți *arhonți*, după ce au încercat o vreme numai cu un *arhonte* (conducător). Totuși poporul de jos, nedreptățit

Munteanu-Râmnic. Istoria Medievală, cl. I sec. Ed. I.—5.

și prăpădit de datorii, căci cei de sus, nobilii, dedeau nevoiașilor bani cu camătă, cu dobândă mare, a cerut *legi scrise*.

A cerut ca să știe de mai nainte când greșește, cum se pedepesc greșelele și cum se conduce statul. Un arhonte, *Dracon*, a dat atunci niște legi așa de aspre, cu pedeapsa cu moartea pentru orice greșeală, că legile lui păreau scrise cu sânge. Așa s'a zis atunci și azi zicem de legile aspre că sunt „draconice“.

Au avut loc mari mișcări și tulburări, în urma cărora poporul l-a ales pe *Solon* [594 în. de Hr.] *arhonte* și cu dreptul de-a da legi, de-a organiza Statul, conducerea țării.

Alica era o țară neproductivă, mai mult înaltă și pietroasă, cu puține văi în care creșteau ceva grâne, legume, dar mai ales smochinul, vița de vie și măslinul. Avea și mine de argint și cariere de marmoră. Era o țară deschisă, neadăpostită, dar cu o climă plăcută. Locuitorii călătoriau mult, căci îi scotea marea, care aducea mulți străini și-odată cu ei, lucruri noi, și cunoștințe, idei felurite și cultură — care toate au făcut din Atena — și din poporul atenian o cetate vestită și un popor primitor, vioiu, inteligent și iubitor de cultură.

Solon era un om înțelept, care făcând și comerț, văzuse și auzise multe.

Călătorise prin țări depărtate și știm că fusese și la curtea regelui *Cresus* al Lidiei, care l-a întrebat despre cel mai fericit om de pe pământ. Atenienii și străinii cari-l cunoșteau, îl socotiau drept poet și filozof.

El a șters împărțirea în nobili și poporul de jos și-a făcut o nouă împărțire după venit, sau cens, după avere. El a crezut că un cetățean cu cât e mai bogat, cu-atât are interes mai mare ca Statul să fie bine condus și apărut, prin urmare cu cât un cetățean e mai bogat are față de stat mai multe griji și îndatoriri dar tocmai de aceea și mai multe drepturi. A împărțit poporul în patru clase d. e. în clasa întâia intrau cetățenii cari aveau un venit de 500 de banițe de grâne, de vin sau de untde-

lemn și-așa tot scăzând, până la ultima clasă, a patra, în care unii n'aveau mai nimic. Dar le-a dat și drepturi, d. e. arhonții s'alegeau numai din clasa 1-a, iar senatorii și funcționarii numai din cele dintâiu trei clase. Le-a dat însă și greutăți: cei din clasa I-a trebuiau să întreție flota, vasele de războiu — cei din clasa 2-a să facă parte din cavalerie, să se îngrijească de cai și hrana lor — iar cei din clasa 3-a de infanteria bine înarmată. În fruntea Statului el a păstrat pe cei 9 *arhonți*, *senatul* (adunarea bătrânilor cu pricepere și sfat bun)), și *adunarea poporului*. În aceasta intrau toți cetățenii în vârstă de 20 de ani, adică Atenienii oameni liberi, cari veniau în *piața publică*, *piața orașului* („*agora*“) (și-aveau dreptul să se *suie la tribună* (loc mai înalt, unde vorbesc *oratorii*) și să discute orice este privitor la Stat. Această adunare avea drept să facă legi, să aleagă funcționari și să voteze pacea și războiul. Această piață a Atenei, putea să cuprindă câteodată până la 20.000 de cetățeni, așa că era „o uriașă cameră de deputați“.

Cum vedem la Atena cârmuirea sau guvernul este în mâinile poporului. Statul e condus de cei mulți, de toți cetățenii și deaceea se zice că *Atena era un Stat sau guvern „democratic“* („demo-cratia“, din grecește: a poporului putere, de unde zicem noi *democrație* și *democrat*). Sparta însă nu era așa, deoarece acolo puterea cârmuirii, guvernul este în mâinile clasei de sus, a nobililor, a aristocraților, a câtorva, puțini, nu în mâinile celor mulți și deaceea zicem că *Sparta era un guvern sau un Stat „aristocratic“* („aristocratia“, din grecește: a acelor nobili putere de unde zicem și noi *aristocrație* sau *aristocrat*). Afară de acestea Solon a luat măsuri, bune, nu ca la Sparta, ca cetățenii să învețe carte, să dobândească multe cunoștințe, pe lângă exerciții fizice și cântece — băieții cași fetele — să călătorească și să primească și streini, ceeace era oprit la Sparta. Solon a obligat pe părinți să n'nețe pe fiecare copil o meserie sau un fel de comerț și

pe toți cetățenii, să se ocupe de treburile Statului, să facă politică, altfel să fie pedepsiți. La sfârșit, Solon a plecat să călătorească, să nu fie el o piedică la punerea în lucru a legilor lui — sau să nu se zică de nimeni că vrea să stăpânească.

Deosebirea între Licurg și Solon este că Solon a existat, iar Licurg e legendar; apoi, în afară de democrația lui Solon și aristocrația Spartei și 'n afară de spiritul militar din organizarea lui Licurg, trebuie să știm ce-a zis marele scriitor *Plutarh*: că Licurg a căutat să forțeze, să apropie natura de ideile lui, pe când Solon mai practic, a căutat să potrivească ideile lui la natură, la realitate.

La Atena să mai știm că pe lângă oamenii liberi, cetățenii erau și zeci de mii de străini, ziși „*meteci*“, precum și *sclavi* (150.000). Cei 3 arhonți fruntași se numiau așa: *eponim* (da numele anului), *vasilevs* (căpetenia bisericii) și *polemarh* (conducătorul armatei și războiului; acești 3 și cu ceilalți 6, după un an de slujbă, treceau într'un sfat mare de oameni de experiență, care supraveghea tot și se numia *areopagul*.

11—12. RĂSBOAIELE GRECILOR CU PERȘII, MILTIADĂ. LEONIDA. TEMISTOCLE ȘI ARISTIDE.

1. Tocmai acum, după organizarea Statului atenian-democratic de către Solon, *implintia* de *Clistene care împărți* *poporul după locuință* (mahalale și plăși) — *Perșii* ajunseseră cu cuceririle lor până'n Europa, în Peninsula Balcanică, aproape de Greci. Ba chiar cuceriseră și supuseră pe acei *Greci cari locuiau în Asia Mică*, pe coasta Mării Egee, adică Grecii din vestitele colonii: *Efes, Milet, Halicarnas* ș. a. Domniă atunci peste Perși, marele rege *Dariu I*, care stăpâniă dela India până la Dardanele și trecuse și 'n Europa și 'n a. 513 în. de Hr. făcu *marea lui expediție împotriva Sciților dela Nordul M. Negre*.

Podul de vase, peste Dunăre, la Isaccea îl lăasă în paza lui *Histieu din Milet*. Pe-acesta îl îndemna *Miltiade* din Bizanț să rupă podul și să-l părăsească pe marele rege „barbar“ în „măinile Sciților. Histieu n'a avut acest curaj, dar marele

rege a simțit unde e primejdia și-a hotărît: Histieu să stea la curte, părăsind Miletul; a înăspriț stăpânirea coloniilor grecești din Asia Mică, și-a hotărît să-și asigure și stăpânirea Greciei.

2. Atunci *coloniile grecești din Asia Mică*, în frunte cu *Miletul*, se răsulară, împotriva Perșilor. După câteva biruințe, arseră, orașul *Sardes*, unde ședeă satrapul persan (guvernatorul). Cerură ajutor din Grecia și numai Atena le trimise o flotă de câteva zeci de vase. Perșii însă înfrânseră pe răsculați și drept pedeapsă, arseră Miletul.

La Atena poporul fu atât de mișcat la această veste, că poetul *Frinicus* care scrie și jucă o piesă de teatru „*Arderea Miletului*“, fu condamnat la o mare amendă, pentru că poporul a plâns.

3. **Expedițiile lui Darius I. Miltiade.** Nici Darius nu putea să uite îndrăzneala Atenienilor cari ajutaseră pe răsculați și nici planul lui de-a cuceri Grecia. Se zice că pusese un slujitor, să-i spuie în fiecare dimineață: „Doamne, adu-ți aminte de Greci!“.

Cea dintâi expediție nici n'a ajuns în Grecia. Flota a fost sfărâmată de furtuni la Muntele Atos (Sf. Munte, Peninsula Calcidică, lângă Salonic) și armata de uscat măcelărită de Iliro-Traci. A doua expediție fu îndreptată, pe mare, direct spre Atena.

O sută de mii de luptători persani, sub comanda lui Artaferne și-a unui prinț grec trădător, debarcară aproape de câmpia dela *Maraton*, la vreo 15 km. de Atena. Indată îi întâmpină armata ateniană tare de 10.000 de soldați, comandați de *Miltiade*. În ziua când primi comanda, el dădu ordinul de atac puternic pe un front larg, așa încât, deși slab în adâncime, dar atacând cu mare îndrăzneală și putere, și cu arme mai bune ca ale Perșilor, aceștia fură cuprinși de panică și-o luară la fugă spre mare, spre corăbii.

Se zice că Grecii erau așa de înverșunați, încât unul din ei ei prinse cu mâna o barcă persană care părăsia țarmul; dar Perșii i-o tăiară și el apucă barca cu mâna cealaltă; i-o tăiară

și pe-aceea și-atunci viteazul se apucă de barcă, infuriat, cu dinți, până îi tăiară capul.

Un soldat grec străbătù în goană lungul drum dela Maraton până la Atena, ajunse în piață și-atât putù să spuie „*Am învins!*“ și muri zâmbind, răpus de oboseală. Miltiade dădu ordin de marș spre Atena, unde ajunse și-și înșiră soldații pe țărmul mării, așteptând. În adevăr Persii, crezând că Atena nu e păzită, veniau pe mare s'o atace. Văzând armata lui Miltiade, ridicară pânzele și fugiră spre Asia. Miltiade deveni eroul Greciei și 'n deosebi al Atenei.

Gloria lui fu cu atât mai mare, că bătuse fără ajutorul Spartanilor, cari veniră și ei la spartul țargului, după bătălie. Totuși, făcând o expediție nenorocită contra unei insule care ținuse cu Persii, Miltiade fu condamnat la o mare amendă, fu închis, mai târziu muri și amenda o plăti fiul său Cimon.

4. Expediția lui Xerxe. Temistocle și Aristide, Salamina. Darius I muri fără să se fi răsbunat pe Atenieni și Greci. Dar fiul său, *Xerxe*, nu se lasă. Porni o mare expediție.

Trimise înainte soli la statele grecești, cetăți și insule, să-i se închine, cerând „pământ și apă“, semnele supunerii. Unele s'au închinat, altele așteptau cu spaimă, Atena începu pregătirile și Sparta aruncă pe soli într'un puț, ca să găsească și pământ și apă.

Armata persană trecu *Helespontul* (Dardanelele). Noi știm bine aceste războaie din povestirile marelui istoric grec *Herodot* (din *Halicarnas*, colonie greacă din Asia Mică) care a trăit prin sec. 5-lea în. de Hr. El ne spune că armata persană, trecea de 2 milioane și că Xerxe a privit trecerea ei peste Helespont 7 zile și 7 nopți — depe un tron de aur. Ba ne mai spune că valurile rupseseră podul și Xerxe a pus să se bată marea cu lanțuri înroșite în foc. Poate să fi fost aceasta și-o anumită ceremonie religioasă răsăriteană.

În Grecia însă eră spaimă și pregătiri mari. În fruntea Greciei sunt cele 3 cetăți Atena, Sparta, și Corintul. La Atena treburile le conduceau doi oameni mari, vestiți pentru faptele și patriotismul lor, se numiau *Temistocle* și *Aristide*. Amândoi își iubiau patria, amândoi aveau

Fig. 21. Luptător grec.

partide, care se luptau între ele care să conducă Atena. *Temistocle* eră mai vioiu, mai popular și nu prea alegea mijloacele. *Aristide* eră potolit, ținea la deprinderile și instituțiile mai vechi și eră foarte cinstit. I se zicea „*Aristide cel Drept*“. Odată *Temistocle* spuse în piața poporului că el are un plan foarte bun. Poporul îl sili să-l mărturisească în taină lui *Aristide* și se va face apoi ce va zice acesta. *Aristide* spuse tare: „Cetățeni, planul lui *Temistocle* e bun, dar nu e drept“. El voiă să dea foc flotei spartane, care eră atunci la Pireu (portul Atenei). Odată *Aristide* i-a spus: „*Temistocle*, Atena nu se li-

niștește până ce nu ne va legă pe amândoi, să ne arunce într'o prăpastie". Temistocle însă făcù ce făcù și-l gonì pe Aristide prin *ostracism*. Erà o măsură a lui *Clistene*, ca să nu se mai ridice nimeni la Atena ca un tiran stăpânitor, fără nici un drept, mințind poporul. Când cineva erà primejdios pentru libertatea Atenei, erà gonit (exilat), dacă 6000 de cetățeni votau așa, înscriindu-i numele pe niște imele turtide de lut, care se numiau „ostracon“, de unde și măsura aceasta se numì *ostracism*. Cel lovit nu-și pierdeà averea și onoarea-și puteà să fie rechemat. Aristide fu gonit și Temistocle, rămas singur, își puse în lucru planul său: puterea Atenei este pe apă, deaceea făcù 200 de vase [„trireme“, corăbii cu 3 rânduri de lopeți] și cum Xerxe se apropià, duse pe bătrâni, femeile și copiii, pe coasta Pelopone-sului, iar el sui pe vase pe toți timerii și bărbații.

Așa spusese și oracolul dela Delfi, bine înțeles cu Temistocle: „Să vă adăpostiți după ziduri de lemn“. Când regele Spartei îi spuse că el nu mai are patrie, Temistocle îl amenință că va părăsi Grecia cu flota, să caute pentru Atenieni o nouă patrie. Când regele Corintului ridică bățul să-l lovească, îi zise „Bate-mă dar ascultă-mă“.

În acest timp, în ascuns, el pregătià *lupta dela Salamina* (480). Xerxe ajunsese la vestita strâmtoare dela *Termopile*. Acolo se găsià regele spartan *Leonida* cu câteva mii de aliați și *300 de Spartani*. Văzând mulțimea Perșilor, hotărî să se jertfească. Trimise acasă pe aliați și începù lupta în strâmtoare. Xerxe îi făgădui domnia Greciei. „Nu pot domni peste țara mea robită ție!“ i-a răspuns. „Predă armele!“ i-a trimis poruncă regele persan. „Vino de le ia!“ i-a răspuns Leonida. „Nu te temi? Nu vezi că sulilele mele sunt așa de multe că întunecă lumina soarelui?“ i-a spus Xerxe. „Nu e nimic, răspunse viteazul rege spartan, ne vom bate la umbră!“ Și bătălia începù. Leonida căzù cu cei 300 de Spartani până la unul. Acolo s'a ridicat mai târziu un monument pe care

stă scris „*Trecătorule, du-te la Sparta și spune că noi am căzut aici, ca să apărăm patria și să ascultăm de legile ei!*” Și la Maraton se ridicase un leu de piatră (monument). Dela Termopile *Xerxe înaintă spre Atena*, căreia îi dădă foc, după ce dădă ordin flotei să vie în dreptul Atenci. Atunci Temistocle, care de mult pregătiă o bătălie pe apă, când văzū vasele persane intrând în strâmtoarea dintre țărmlul Atenei și *mica insulă Salamina*, alergă la un vicleșug. Ii scrisc lui Xerxe că el e hotărît să-i trădeze pe Atenieni și-l sfătuiește ca a doua zi să le atace flota, că vor să fugă. Așā se 'ncinse *bătălia dela Salamina* (480 în. de Hr.) în care vasele persane mari și grele, nu se puteau mișcă, împotmolindu-se, pe când triremele lui Temistocle, mici, iuți, solide și noi, se mișcau în voie și spintecau cu ciocurile lor lungi și puternice de aramă hărăbăile persane. Xerxe primī din nou știre dela Temistocle că Atenienii vor să taie podul dela Dărdanele. Atunci fugī, lăsând un general în Nordul Greciei cu 300.000 de oameni. În timpul luptei dela Salamina fusese iertat și luase parte și Aristide, care ajunsse iar în fruntea Statului. *Temistocle* avū un sfârșit trist. Invinuit de dușmanii lui, ca să nu piară, fugī din loc în loc și nemai având unde se ascunde, se adăpostī chiar la regele Perșilor. Aici trăī o vreme, dar murī de inimă rea, când regele îl îndemnă să meargă contra patriei lui Atena. *Aristide* dobândī nu numai încrederea concetățenilor lui atenieni, ci și-a altor cetăți și insule, care se uniră cu Atena, sub conducerea ei, deci a lui Aristide, să deă corăbii, oameni și bani fiecare aliat, ca să fie gata, de mai năvălesc Perșii.

Această tovărășie se mai numește *confederația dela Delos*, pentru că Aristide, să nu fie bănuială, mutase visteria (casieria) comună dela Atena în mica insulă *Delos*. Dar noi știm că dușmanul rămăsese pe pământul Greciei: cei 300.000 de Persani din părțile nordice. *Aristide și regele Spartan, Pausania* îi atacară și-i ademeniră în marea luptă dela *Plateea*, lângă Teba, unde fură bătūți, iar comandantul omorīt (479), la un an după bătălia

dela Salamina. Și tot în acest an, 479 în. de Hr., generalul atenian *Xantip* zdrobi flota persană la *Micale* pe Coasta Asiei Mici.

După acestea Aristide muri, slăvit de concetățeni și de aliați, pentru buna lui administrație. A murit sărac și Statul s'a îngrijit apoi de familia lui. În schimb regele spartan Pausania avu și el un sfârșit trist. Biruitor, a devenit mândru și lacom de bani. A intrat în legături cu regele Perșilor, dar scrisorile lui au fost prinse la Sparta, unde, când sosi, eforii au voit să-l aresteze. El fugi într'un templu, căci în vechime templele slujiau și de aziluri, locuri de adăpostire și mântuire. L-au lăsat acolo, dar au zidit ușa templului, de-a murit de foame. Trădător fiind se zice că însăși mama lui a adus cea dintâiu cărămidă.

5. Cimon și ofensiva. Constatări și rezultate. De-acum Grecii devin îndrăzneți, mai ales Atenienii cari fuseseră biruitori de două ori și-aveau conducerea atâtor insule și cetăți—ceeace nu le plăcea de loc Spartanilor. În fruntea Atenei ajunge *Cimon*, care era un om cuminte, bogat, fără talent oratoric, dar bun militar. El hotărăște „ofensiva“, adică atacul, lovirea dușmanilor la ei acasă — odată ce până acum războiul fusese numai defensiv, adică de apărare.

Cimon înaintă cu flota și la un port din sudul Asiei Mici, în 469 în. de Hr. zdrobi flota persană, apoi pustii coastele până în Egipt, unde la gurile Nilului zdrobi o altă flotă inamică. Cimon muri în acest timp și flota care-i aducea cadavrul în patrie, bătut a 3-a oară pe Persani la o localitate din insula Cipru, numită tot *Salamina* (Ciprului).

Nu se știe bine, dacă s'a încheiatsau nu un tratat. Dar cetățile grecești au rămas libere și nu s'au plecat sub jugul tiraniei persane „barbare“, cum ziceau Grecii, *Biruințele acestora* se datoresc desigur și armamentului bun și nou al Grecilor (săbii, arcuri și sulți tari, scuturi și platoșe bune), pe când săbiile Perșilor se îndoiau ori

se rupeau, iar unii din ei erau înarmați cu ciomege și sulii de lemn. Apoi Grecii se luptau cu toată inima, din dorința lor mare de-a 'și apăra țara și libertatea de robia „Barbarilor“, pe când mulți soldați persani, de alt neam din adâncurile Asiei, se luptau fără inimă, îmboldiți, ori amenințați neavând nici inimă, nici interes. Grecii deci au învins fiind superiori Persanilor prin iubirea de patrie și libertate, prin respectul și dorința de cultură.

13. PERICLE ȘI MĂRIREA ATENEI.

Da-acuma Atena ajunge cea dintâi cetate din Grecia și 'n culmea măririi O mulțime de cetăți și de insule ascultă de dânsa, îi recunosc autoritatea deplină. Această întâietate, această dominație în orice fel a unei cetăți asupra celorlalte, o numiau vechii Greci *hegemonie*. Și cetățile grecești s'au luptat între ele *pentru hegemonie*, mai ales *Sparta* și *Atena*, începând în vremea când această din urmă cetate eră condusă de marele *Pericle* în veacul V-lea în. de Hr. Pe când eră *Temistocle* în fruntea Atenei, i-a cerut lămuriri cu privire la zidurile cele noi, adică îi căută pricină. După *Temistocle* și *Aristide*, *Cimon* a făcut pace dreaptă cu *Sparta* și-a mers contra *Perșilor*. El zicea „pace între frați „războiul contra *Barbarilor*“. Impotriva lui s'a ridicat *partidul popular*, care aveà în frunte pe un orator *Efialte* și, după moartea acestuia, pe *Pericle*.

Pericle eră fiul lui *Xantip*, învingătorul dela *Micale*. Eră un om frumos, mândru, învățat și fusese crescut foarte bine. Avusese profesori buni, cari acum erau amicii lui, cum au fost filozofii *Zenon* și *Anaxagora*, sculptorul *Fidias*, *poietul dramatic Sofole* ș. a. care întâlneau în casa lui *Pericle* pe toți oamenii învățați ai Atenei. Și soția lui, *Aspasia* din *Milet*, eră o femeie vrednică, inteligentă și iubitoare de tot ce este ales și frumos artistic.

Pericle a fost un mare orator. El a stăpânit și condus Atena cu puterea cuvântului. N'a fost arhonte ci a fost numai *strateg* (general), controlor al socotelilor Statului și supraveghitor al monumentelor și lucrărilor publice.

Fig. 22 Pericle.

Dar a condus poporul atenian timp de 40 de ani cu talentul său oratoric, cu inteligența sa vie, cu bogata-i experiență politică și cu sufletul lui mare (marea autoritate morală).

Avea idei și cultură bogată, încât totdeauna spuneau lucruri noi și interesante. Când se ridică la tribună, întâiu se rugă zeilor să nu spuie nici un cuvânt de prisos. Vorbiă rar. Nu făcea gesturi dezordonate, mișcări violente cu mâinile. Dimpotrivă, cât vorbiă, se păstră măreț, singur, tare și senin, chiar maiestuos, încât l-au poreclit „Olimpicul“, asemuindu-l cu Zevs, cu statuia lui Zevs dela Olimpia.

Era foarte măsurat și prudent, avea avere și amici puternici. Așa a început să facă politică, fiind șeful partidului popular (democrat). O mare putere a lui fu cinstea. Apoi nu se amesteca oricând și'n orice chestiuni și lupte. Venia și vorbea când era mare nevoie. El înțelegea democrația așa: ca poporul să se lase condus de acela în care avea încredere. Una din cele dintâi *reforme politice* ale lui, *reforme democratice*, a fost *egalitatea politică* adică orice cetățean să poată fi ales sau numit în funcțiunile publica, în senat și celelalte adunări.

Pericle luă o măsură și mai democratică: *funcționarii*, chiar și arhonții, să nu mai fie numiți ori aleși, *ci să fie trași la sorți*. Oricine putea să iasă și nimeni nu hotără, decât sorțul. Ideea o dăduse *Clistene*, cel cu ostracismul. Numai funcționarii militari, nu se trăgeau la sorți, deoarece pentru armată trebuia o anumită pregătire. Pericle înființă și un *tribunal popular*, *Helieul*, ai cărui membri se numiau *Heliaști*.

Erau 6000 de cetățeni trași la sorți, împărțiți în grupe de 500 și acestea judecau câte una două, sau toate unite, după importanța chestiunii. Mai târziu le-au dat și alte sarcini administrative. A lăsat *Areopagului* numai judecarea crimelor. Dar nu era egalitate politică între bogași și săracii, dacă aceștia, în timpul funcțiunii, duceau grija traiului, a familiei și-a lipsei.

Pericle mai hotărî să-i plătească pe cetățeni, orice slujbă ar fi făcut în armată, în tribunalele militare, în adunarea poporului chiar, câțiva *oboli* de fiecare (*un obol* ar face azi cam 5 lei). — ceea ce nu eră mult, dar

atunci traiul eră ieftin și Grecii vechi, ca toți cei dela Sud, se mulțumiau cu puțin. Unii socotesc că aceasta a fost o mare greșeală. Pericle a voit să pornească așa zisul, *marele războiu peloponesiac* dintre Sparta și Atena, fiecare aliată cu alte cetăți. A și luat parte și-a murit în timpul acestui războiu, cum vom vedea.

Pericle însă mai este însemnat și că om învățat, iubitor de artă și cultură, pe care le-a îngrijit mult, a încurajat pe artiști, învățați, scriitori, și-a ridicat multe *monumente* în Atena. Deaceea și *suta de ani în care a trăit el*, îi poartă numele „*Secolul lui Pericle*“, ca un *timp strălucit al culturii omenesii*. Știm că lângă Atena eră dealul cu fortăreața, întăriturile ei, care se chiamă *Acropole*. Aici a ridicat el întărituri, cași *zidurile cele lungi* dela Atena la *Pireu* (portul), ambele înconjurate cu ziduri. Dar el a ridicat monumente de marmură, temple și statui. Cel mai vestit templu este *Partenonul*, templul zeiței Atena, zisă și „*Atena Partenos*“ (Fecioara). Și azi, deși e ruinat, e o podoabă de *arhitectură* (arta clădirilor). Se suiau pe *Acropole*, pe un drum mărginit de Statui, apoi pe largi trepte de marmură, ca să ajungă la o *galerie cu stâlpi și tablouri scumpe*, de unde porniau intrările sus în cetățuie („*Propileele*“). Cea mai vestită statuie au fost: în templul de mai sus, *statuia Zeiței „Atena Partenos“*, de fildeș, cu aur pietre scumpe, făcută de marele sculptor *Fidias*.

Acesta a mai făcut și marea statuie de afară, tot pe *Acropole*, de aramă, înaltă de 20 de metri, a „*Atenei Promahos*“ (Luptătoare), cu sulia, coif și scut. Tot *Fidias* a făcut *statuia lui Zevs din Templul dela Olimpia*. Un rival al său a fost în acel timp, sculptorul *Policlet* din Argos. A sculptat pe *Hera* soția lui *Zevs*.

Pericle a încurajat și *literatura*. În secolul lui au trăit: poetul *Pindar* dela Teba, care a cântat pe eroii dela *Jocurile Olimpice*, apoi autorii de piese de teatru vesele, cum a fost *Aristofan*, vestiții filozofi de care am mai vorbit, *Anaxagera*, *Zenon*, *Socrate* și *Pitagora*

— precum și istoricii evenimentelor de-acum cari au rămas mari istorici până astăzi: *Herodot*, care a scris „*Războaiete Medice*“, adică luptele Grecilor cu Perșii —

Fig. 23 Sculptură greacă.

și *Tucidide*, care a scris „*Războiul Peloponesiac*“ sau lupta pentru hegemonie între Sparta și Atena, la care a și luat parte, comandând flota ateniană.

14. LUPTA PENTRU ÎNȚĂIETATE ÎNTRE CETĂȚILE GRECEȘTI: ATENA, SPARTA. TEBĂ (EPAMINONDA).

S'au luptat între ele mai toate cetățile grecești, unele de partea Atenei, altele, mai ales din Pelopones, de partea Spartei. Deaceea se și numește *războiul peloponesiac* (431—404 în. de Hr.). Cauza cea mai însemnată a fost înțaietatea, *hegemonia*, care eră acum a Atenei. Alte

cauze au mai fost *democrația* Atenei și *aristocrația* Spartei, ca și faptul că Atenienii erau Ionieni și Spartanii erau Dorienei.

Mai adăugăm că Atena era și cea dintâi cetate de putere economică (comerț, flotă, colonii ș. a. ceace nu putea să sufere *Corintul*, o altă mare cetate și putere economică. Ba și mai mult. Ivindu-se o înțelegere mare între Corint, cetatea-mamă („metropola“) și colonia-fiică, insula *Corcira*, aceasta fu *ajutată de Atena*. De aici porni și acest războiu între frați, cel mai lung, mai sângeros și care aduse căderea Greciei sub Macedoneni și Romani.

Pericle, care conducea Atena și întărise Pireul, doriă războiul cu Sparta, care puțin așteptă după ce i se plânse Corcira. Războiul fu deslănțuit. Potrivit felului și puterii fiecăruia, Spartanii sub regele *Arhidam* se luptau pe uscat și pustiau totul până aproape de zidurile Atenei. La adăpostul acestora urmând sfatul lui Pericle, se strânsese populația fugărită a Atenei. Pericle trimitea flotă ateniană și pustiă coastele Peloponesului. Curând însă, fie din cauza mulțimii și îngrămădirii populației, fie adusă din Răsărit, de vreo corabie care aducea alimente, se ivi o boală molipsitoare, se crede ciuma, care seceră populația Atenei. Ii muri și lui Pericle unul din copii, iar populația totuși speriată și mâniată, îl învinovăți pe Pericle și-o vreme el fu desărcinat de toate îndatoririle. L-au dat și 'n judecată, pe el și pe amicii lui. Abia scăpă prin fugă Anaxagora, Fidias muri în închisoare și cu greu o apără și-o scăpă Pericle pe *Aspasia*. Il acuzară c'a cheltuit banii Statului pe monumente și Pericle scăpă cerând să-și sape numele pe ele și să le plătească (ceace dușmanii lui n'au voit cu niciun preț). Fu readus în fruntea cetății, dar murindu-i și fiul mai mic și foarte iubit, *Paralos*, izbucni în lăcrămi pentru prima oară și 'n curând ajunse o umbră și muri de ciumă, în 429.

Atenieni cuceriră portul Pilos pe coasta Peloponesului și prinsesă 4000 de Spartani, cari n'au murit în luptă și nici nu

s'au sinucis. Când se auzi aceasta la Sparta, femeile purtară doliu din cauza acestei rușini naționale. Ca să facă la fel, cași Atena, regele spartan *Brasida* ocupă colonia ateniană *Amfipolis* din Peninsula Calcidică. *Cleon*, un tăbăcar demagog și violent, care era acum conducătorul Atenei, muri în luptă, cași *Brasida*.

Bătrânul *Nicias* din Atena răuși să încheie pace. Deși încheiată pe 50 de ani, fu numită „pacea leneșă și nu dură decât câțiva ani. În fruntea Atenei *partidul popular* puse pe *Alcibiade*, un tânăr bogat, frumos, darnic și popular — dar ușuratic, prea încrezut în sine, îndărătnic și ambițios. Ii plăcea mai ales să-și bată joc de dlatini și credință, de bătrâni și de preoți. Propuse Atenienilor ca, ajutând o cetate din Sicilia, să cucerească marea și frumoasa insulă mai ales că aveă numai colonii doricne, din care cea mai însemnată eră *Siracuză* *Alcibiade* plecă din Pireu cu pompă mare, în cântece și urale—dar abia se depărtă, că fu rechemat, deoarece se găsiseră ciopârțite și murdărite statuiele lui *Hermes* și toți îl credeau numai pe el în stare să facă așa ceva. Fugî drept la Sparta, în vreme ce armata ateniană, condusă de *Nicia*, cucerî *Siracuză*, dar pe urmă fu înfrântă, comandantii decapitați și soldații străini trimiși la ocnă.

Era victoria spartanului *Gilip*. *Alcibiade* îi învăță pe Spartani să ocupe o cetățuie în fața Atenei, amenințându-o mereu.

Curând însă venind la Atena un guvern democratic, *Alcibiade* fu iertat, rechemat și iarăși pus în fruntea Atenei. Pierzând însă cu flota o bătălie pe coastele Asiei Mici, fugî la Perși, unde a fost ucis. Flota ateniană câștigă o bătălie sub comanda lui *Conon*.

Intră apoi în Strâmtoarea Dardanele (*Helespont*), ca să asigure transporturile cu alimente ce veniau dinspre Bizanț și Marea Neagră.

Dar eră urmărită și pândită de regele Spartei, *Lisandra*, „șiret ca vulpea și viteaz ca leul“. Se așeză cu flota spartană lângă malul asiatic al *Helespontului* și *Munteanu-Râmnic. Istoria Medievală, cl. I sec. Ed. 1.—5.*

când a văzut pe Atenieni că nu se gândesc la luptă și unii părăsiseră vasele — atacă și zdrobi flota ateniană în 404 în. de Hr. la *Egospotami* (gura unui râu). Atena eră acum dezarmată, nemaivând flota, puterea ei.

Lisandru o înconjură, apoi împreună cu delegați ai cetăților din Pelopones, o judecă. Unii au fost de părere să fie rasă de pe fața pământului. Atunci alții au amintit de vitejia Atenienilor și cum ei au scăpat Grecia de Perși, de Barbari. Se înduioșară și hotărîră a-i dărâma numai zidurile. Și'n cântecul triumfător al flautelor, începură târnăcoapele să lovească, dărâ-mând zidurile Atenei, zidurile lungi și zidurile Pireului.

A căzut atunci Atena ca putere politică, dar a rămas „făclia lumii“ putere culturală.

2. **Hegemonia Tebei. Epaminonda.** Odată cu biruința

Fig. 24. Socrate.

Spartei și *hegemonia* ei, mai în toate cetățile grecești veniră la guvern partidele aristocratice, fiind prigonite cele democratice.

La Atena treburile politice le conduceau *cei 30 de Tirani* aristocrați, în frunte cu *Critias* și *Teramene*. Curând fură asasinaiți și democrația birul în frunte cu Trasibul. Acest guvern democratic făcū marca greșală că dădū în judecată, și condamnă la moarte (prin băutură de otravă) pe marele filozof *Socrate*.

Fu condamnat, pentrucă învăță pe tineri că preste tot și toate, este o putere mare divină nevăzută. Deaceea îl învățiau că strică legea și corupe tinerimea. Mijlocul lui de-a învăța pe alții eră prin întrebări și răspunsuri, cum se întrebuințează azi, înșcoli, pentru copii mici, ceace numim „*metoda socratică*“. Dușmanii lui erau „*șofiștii*“, adică falșii înțelepți, cari se lăudau că știu totul și că pot dovedi oricând, prin judecăți false, că albul e negru și negrul e alb; deasemenea că pe lume nu există binele și adevărul cunoscut, pe care să le urmeze și să le aibă ca țintă de îndeplinit toată lumea, ci bine și adevărat, este așa numai ce i se pare și-i este așa fiecăruia. El le mai spuneă că nu știu nimic și cea dintâi învățatură a omului înțelept este „*cunoaște-te pe tine însuși*“. Deaceea și când înveți pe alții, trebuie să mergi dela cunoscut la necunoscut, dela mic la mare, dela apropiat la depărtat, dela simplu la compus. Adevărata lui „*filozofie*“ a fost *morală*, adică știința binelui, a bunei purtări în viață. De aceea au zis unii că *Socrate* a scoborit filozofia între oameni, din cer pe pământ. Fiind condamnat la moarte să bea venin, au venit elevii săi cu filozoful *Platon* între ei să-l scape. Dar n'a primit, zicând: „V'am învățat să ascultați de legi și eu să le calc?“

Tot *guvern aristocratic* întemeiaseră *Spartanii* și la *Teba*, capitala țării *Beoția*. Eră păzit de oastea spartană, ce ședeă în fortăreață, în „*acropolea*“ Tebei, care se numia *Cadmeea* (dela *Cadmus*. din *Fenicia*, spuneă legenda). Insă doi mari patrioți tebani hotărîră să scape Teba de această rușine și tiranie. Sunt cei doi prieteni *Pelopida* și *Epaminonda*.

Pelopida eră un om bogat și îndrăzneț; eră un erou, un „luptător, gata oricând, să se lupte și singur, cu oricâți. El a fugit din Teba și s'a întors pe ascuns cu câțiva prieteni hotărîți și bine deghizați (schimbați la față și la haine, la toată înfățișarea). Măcelăriră pe comandanții spartani și chiamară la luptă pe concetățeni. Soldații spartani fură omoriți și Tebanii se organizează ca să se împotrivescă Spartei ce pretindeă că a ci este hegemonia.

Pelopida făcuse un *batalion sfânt* de 300 de tineri, adică o trupă gata oricând să moară în luptă sau să învingă. Iar *Epaminonda*, care era un om smerit și sărac, dar isteț, precum și militar priceput, reorganiză armata tebană și felul ei de luptă. Și-anume el întocmi „*falanga*“ sau regimentul, dacă s'ar putea spune, astfel că în luptă să nu mai vie cu-o linie dreaptă în față și cu-o anumită adâncime egală, sau un dreptunghi ci să aibă forma unui romb, să intre cu un colț în armata inamică. Aceasta fu vestita „*falangă tebană*“. Pelopida muri într'o luptă cu un rege iliro-trac, ori macedonean, la Nordul Greciei; iar Epaminonda reuși să-i ridice pe Tebanii lui la luptă aprigă împotriva Spartei, mai ales că tocmai atunci Atena, cu care se aliă, câștigase o bătălie pe apă contra Spartei. Spartanii veniră grabnic să-l pedepsească, dar Epaminonda îi bătù la *Leuctra* aproape de Teba. Apoi pătrunse în Pelopones.

Spartanii erau zdrobiți și nu mai mișcau. Epaminonda înaintă de mai multe ori până în Pelopones și-odată până la Sparta. Pentru prima oară Spartanii vedeau fumul dintr'o tabără inamică lângă zidurile capitalei lor. Epaminonda se prefăcu a se retrage până în mijlocul Peloponesului și Spartanii îl urmară.

Atunci el atacă și pentru a doua oară, la *Mantineia* (362), oastea spartană fu bătută și fugărită. Dar căzu greu lovit și Epaminonda. O săgeată i se'nfipsese în piept. Lăcrămau toți împrejurul lui. Ii întrebă de ce plâng? I-au spus că moare fără copii. Și el își dădu sufletul zâmbind, după ce le spuse: „*Uitați că vă las două fete nemuritoare: Leuctra și Mantineia!*“ Cu moartea lui Epaminonda, încetă și *hegemonia tebană*. Slăbiseră și Sparta și Atena cași celelalte cetăți grecești, după atâtea lupte și frământări. Acum se lasă dela Miazănoapte noul stăpânitor, cuceritorul Greciei, Macedoneanul.

15. MACEDONIA FILIP II. DEMOSTENE, LEGĂTURILE LUI FILIP II CU ȚĂRILE DELA DUNĂRE.

1. Macedonia erà un ținut la Nordul Greciei dincolo de M. Olimp, mai la șes și lângă mare, în jurul golfului Salonic, mărginit de munții Pindului la Apus și de ramificații ale Munților Balcani la Nord și Răsărit. Deși înrudiți cu Grecii, Macedonenii erau socotiți ca „barbari“ și deaceia nici n'au fost primiți, nici regii lor, la Jocurile Olimpice.

Au scris unii învățați că sunt Greci barbarizați sau *Barburi* grecizați. Pentru acei din ei, cari s'au scoborit din munți la mare și au căzut sub influența politică și culturală a Grecilor, cari aveau aici multe colonii, este adevărat. Nu puteau să fie altceva decât *triburi de Iliro-Traci*, strămoșii noștri, singurii „barbari“ ai Peninsulei Balcanice în acele timpuri. Ținutul acesta se întindea în jurul Golfului Salonic și'n dreptul Peninsulei Calcidice, dela râul *Haliacmon* (azi Bistrița) până la *Strimon* (azi Struma) și *Nestos*.

Ajunși la mare, s'au deprins cu cultura și organizarea politică grecească, fiind în apropierea coloniilor grecești: Capitala era Pela, aproape de Salonic.

Un rege, adică un șef de trib, care-a unit mai multe triburi, a încercat să se opuiască Perșilor, altul s'a închinat lui Xerxe, iar *Arhelau* erà cu totul grecizat și-a chemat la curtea lui pe poetul grec Euripide cel mai însemnat scriitor grec de *tragedii* sau *drame* adică de piese de teatru triste (cele vesele comedii).

Când Pelopida dela Teba făcuse expediții în Nordul Greciei, adusese din Macedonia ca ostatec (zălog) pe

un prinț regal Filip. După 3 ani fu eliberat, deveni epitrop regal și-apoi rege sub numele de Filip II. Acesta va cuceri Grecia.

2. **Filip II și Demostene. Legăturile cu țările dunărene și cucercirea Greciei.** — Filip II a fost un mare rege, având deosebite însușiri politice și militare. Cât a stat la Teba, și-a dat seama și de valoarea culturii

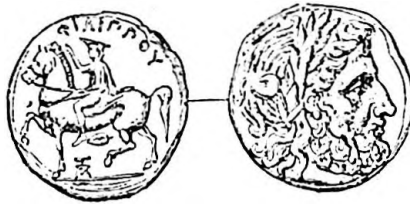

Fig. 25 Monedă macedoneană a lui Filip II.

grecești, dar și de slăbiciunile Grecilor. Și-a hotărît să cucerească Grecia și-apoi să pornească împreună împotriva Perșilor. Eră greu însă, pentrucă Grecii îl priviau rău, ca pe orice străin de cultură grecească. El este „Barbarul, Macedoneanul“. A știut însă cu dibăcie, viclenie și organizare militară, să se amestece în treburile statelor grecești. Dar mai întâiu și-a organizat armata, mai ales că găsisse aur în minele Muntelui Pangeu. El schimbă întocmirea falangei tebane și organizează *falanga macedoneană*.

Eră formată din 16 rânduri de câte o mie de luptători, care la nevoie se împărția în cete de 8000, 4000, 2000 și-așa mai departe până la rândul ultim de 16. Comandantul se numia falangarh. Erău bine înarmați soldații falangei — cu săbii, scuturi, coifuri, platoșe și mai ales cu sulii lungi de 6 metri și ceva, *sarisa*. Când sulile erau ținute drept în sus, falanga parcă eră un uriaș ariciu de fier. Când atacă sau eră atacată, falanga înfățișă inamicului primele 6 rânduri cu sulile aplecate împotriva, așa încât chiar primul rând eră apărat pe deasupra de vârful sulii soldaților din rândul al 6-lea. Dacă aceste șase rânduri obosiau ori se răiau prin cădere, alte șase rânduri

din adâncime le luau locul celor dintâi. La sfârșit erau gata 6 rânduri să facă front unui atac din acea parte; tot astfel eră pe dreapta și pe stânga, pe flancuri.

El se amestecă în Grecia cu prilejul unor răpiri de pământuri ale Templului dela Delfi, pedepsind de două ori pe încălcătorii de drepturi, când nimeni nu îndrăznea. Ajunse astfel în inima Greciei. Nu numai atât. Grecii și în deosebi Atenienii aveau colonii în apropierea Macedoniei, în *Peninsula Calcidică* (unde e azi *Atos* sau *Sf. Munte*). Filip a decis să le cucerească, pentru nevoile lui și să nu le mai aibă în coastă. Cea mai importantă eră *Olintul* și el le-a spus Olintienilor:: „Ori părăsiți voi cetatea voastră, ori părăsesc eu Macedonia!“ Toate aceste încercări și amenințări, cași gânduri rele pentru Grecia, le-a simțit și le-a dat pe față un singur *om politic* și-acesta a fost *marele orator și patriot* atenian *Demostene*. Vom vedeà caracterul lui, viața lui frumoasă și sbuciumată, precum și lupta lui contra lui Filip, pentru patrie și libertate.

Deocamdată Filip II, ca să lucreze cu energie la Sud, în Grecia, trebuia să se asigure la Nord, în spatele lui și-al Macedoniei. Acolo trăiau în mare frământare triburile sau neamurile *iliro-tracice*, din care *Tracii* știm că au fost cei mai vechi strămoși ai noștri, pe când *Ilirii* ai Albanezilor de astăzi.

Și unii și alții erau împărțiți în triburi care se luptau între ele sau se uniau uneori alcătuind puteri primejdioase pentru vecini. În apropierea Macedoniei erau la dreapta *Besii*, apoi 'la Nord *Tribalii*, în Munții Balcani *Odrisii* și dincolo până la Dunăre marele neam al *Misilor*, iar peste Dunăre, în Muntenia *Geții* și'n Olteniași Carpați *Dacii*. Filip liniști unele triburi, pedepsi greu altele și se răsboi mai mult cu *Sitalkes* regele Odrisilor din Balcani.

După ce-și purtă armata și autoritatea până la Dunăre, se coborî să atace Bizanțul colonie ateniană (Constantinopole). Dar nu reuși, fiind atacat din spate de

Sitalkes, regele Odrisilor, pe când Bizanțul erà bine apãrat de Demostene.

Marele orator și patriot *Demostene*, erà fiul unui industriaș. Epitropii îi furaseră moștenirea și-a trebuit să muncească din greu. La 20 ani, având tot dreptul de cetățean la Atena, veni în piața poporului („agora“) și voi să vorbească. Dar nu reuși. Ingăimă ceva și poporul rãse de dânsul. Neavând destulã culturã, nu aveã cunoștințe și idei. Apoi aveã glasul și pieptul slab; dădeã fãrã rost din mâini și ridicã mereu, din boalã ori deprindere rea, dintr'un umãr; ba erã și peltic ori cepeleag la limbã. Dar nu s'a lãsat. A vrut s'ajungã negreșit *orator*, ca sã-și poatã sluji patria. Și cu stãruințã, cu voințã, cu muncã și energie, a reușit.

Mai întâi a citit mult, ca sã fie cult, sã aibã ce spune; apoi s'a terit sã facã vreo greșealã și sã ducã o viațã curatã de om vrednic și cinstit; s'a ras în cap, ca sã stea în casã și'n fața oglinzii și-a potolit și potrivit mișcãrile, mai ales de mâini (gesturile); a pus o sabie deasupra umãrului pe care-l tot mișcã și așa, înțepându-se, a pierdut aceastã deprindere rea; și-a pus pietricele sub limbã, ca sã poatã rosti bine și s'a dus pe malul mării unde suia dealurile vorbind tare, sã se audã și sã-și întãreascã plãmânii. Toate acestea sunt condițiunile unui *adevãrat orator*, cum a fost Demostene, care a vrut și s'a fãcut, cum oricine poate prin muncã cinste, culturã și voințã.

Singur Demostene la Atena a vãzut primejdia din partea regelui Macedoniei.

Cu marele sãu talent a trezit tot interesul concetățenilor. Le-a lãmurit gãndurile lui Filip, a dat la luminã intrigile și mijloacele lui de luptã, a apelat la patriotismul lor și dragostea de libertate. Așa a reușit sã-i lumineze, sã-i organizeze și sã-i ridice la luptã.

Filip reușise sã cumpere pe oratorul *Eschine* în vreme ce alți oratori greșiau, unii disprețuindu-l pe Macedonean, alții fiind siguri cã nimeni și nimic nu-i scapã. Singur Demostene a stat neclintit ca un stãlp luminos de pazã. Vestitele lui cuvãntãri, pline de foc și invi-

nui, împotriva lui Filip, poartă chiar numele acestuia, „*Filipicele*“.

Și azi se zice de-o cuvântare aspră, violentă, plină de acuzări, că este o „*filipică*“. Când Filip a dăruit Olintul, Demostene rosti altă serie de cuvântări împotriva lui Filip, numite „*Olințiacele*“. Iar când Atenienii i-au mulțumit cu o coroană, a rostit discursul „*Pentru o coroană*“.

Atunci Filip năvăli până în fața Atenei. Demostene reuși să încheie alianțe cu alte cetăți și să pornească la luptă armata ateniană, luând loc el însuși în primele rânduri. Bătălia se dădu la *Cheronea* (338 în. de Hr.), aproape de Teba, unde Filip îi bătă și Grecia toată eră acum la picioarele lui. Atena și Demostene se temură de pedeapsa ce-i așteptă. Dar Filip fu cumințe, dibaciu și generos. Ii iertă pe toți și chieamă la *Corint* un congres, o adunare a trimișilor cetățitor grecești, cărora le spuse că el le respectă viața și libertatea. Dar le cere să fie ales *comandant suprem* al tuturor Grecilor, apoi să-l urmeze, să plece *împreună împotriva Persilor*. Grecii bucuroși îl aleseră, dar când să plece (336 în. de Hr.), fu omorât de un ofițer macedonean.

16. IMPERIUL LUI ALEXANDRU CEL MARE. EXPEDIȚIILE SALE LA DUNĂRE.

1. *Alexandru cel Mare*. — La moartea lui Filip II, se sui pe tronul Macedoniei fiul său *Alexandru*, care aveă să ajungă vestitul rege și cuceritor *Alexandru cel*

Mare Avea numai 20 de ani, când luă cârmuirea și toate nădejtile erau cu dânsul, deoarece încă de mic, pusese lumea în mirare cu însușirile lui bune.

Era frumos, voinic și bun călăreț, îmblânzind și caii cei mai nărzăvași și iuși. Meșteșugul armelor n'avea pentru el nici o taină. Căuta să afle și să știe tot ce se cere unui domnitor. Tatăl său îi spusese odată „Fiule, caută-ți alt regat, că Macedonia e prea mică pentru tine!”

Avusese ca profesor încă dela 12 ani, pe marele învățat și filozof al Evului Vechiu, cea mai bogată minte

Fig 27. Aristotel.

a vechimii, *Aristotel* (din Staghira, pe coasta Macedoniei). Când s'a născut Alexandru, Filip i-a scris lui Aristotel: „Bucură-te, căci eu mă bucur mai puțin că am dobândit un fiu, cât de faptul că va avea un profesor ca tine“. Alexandru de mic plănuia și visă numai

cuceriri și fapte vitejești; deaceea dormia sub căpătâiu cu sabia și cu *Ilada*, vestita poemă în care se vorbea de eroul lui prea iubit, modelul lui întrupaț, viteazul *Ahile*, eroul dela Troia, regele Mirmidonilor.

2. Expediția lui Alexandru până la Dunăre. Tatăl său fiind asasinat, odată cu moștenirea tronului, el moșteni și marele plan politic-militar de-a porni împotriva Perșilor. Ca și tatăl său, se asigură întâiu de *Greci* și de *Iliro-Traci*. La suirea lui pe tron, auzind că are numai 20 de ani, se răsculară *Teba* și alte cetăți. Alexandru potoli repede răscoala și-i iertă. Se rezezi apoi asupra *triburilor iliro-tracice*. Înăbuși răscoalele celor de până la Dunăre și trecu și-acest râu împotriva *Geților* din câmpia Munteniei. Un scriitor grec ne spune că a trecut marele fluviu, s'a pierdut în lanurile de grâu ale Geților și le-a sfărâmat cuibul, o mare cetate de lemn. Pe urmă auzind că iar s'au răsculat Grecii, Teba și chiar Atena în frunte cu Demostene, a părăsit furios ținuturile acestea, îndreptându-se spre Grecia.

A zis atunci „Demostene m'a făcut copil; îi voi arăta sub zidurile Atenei, că sunt bărbat“. Cuprinse *Teba* și-o dăruimă, lăsând numai templele și casa poetului *Pindar*, care cântase în *Odele* (poeziile) lui pe eroii învingători la jocurile olimpice. urde nu fusese primit ca „barbar“, dar pentru care avea un interes și respect deosebit.

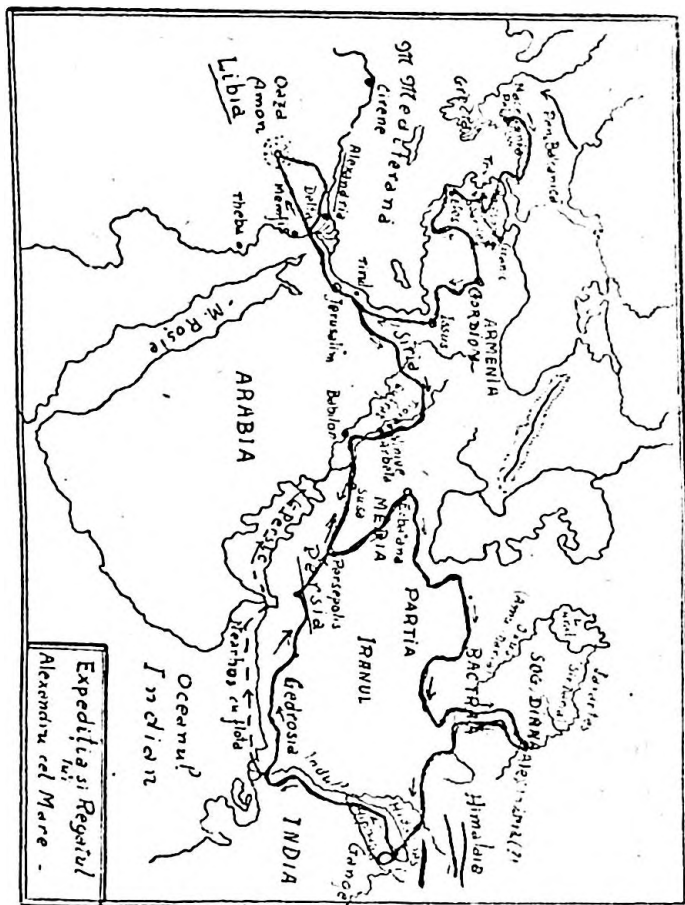
3. Marea expediție a lui Alexandru împotriva Perșilor. Imperiul lui Alexandru.—Apoi plecă împotriva Perșilor, însoțit de mării săi generali și cu 35.000 de soldați (a. 334 în. de Hr.).

Trecu Helespontul și dădu ordin să se ardă flota. La mirarea onora le spuse: „Ca să știți că nu ne rămâne decât speranța și victoria! Trecu întâiu la Troia, unde avură loc slujbe religioase și parăzi militare, în cinstea lui Ahile.

Aproape de Troia, la râul *Granic* îi ieși înainte prima armată de mercenari persani. Alexandru atacă în frun-

tea cavaleriei, încât eră să-și piardă viața, de nu eră amicul și generalul Clit. Persanii fură bătuti.

De-acolo cobori coasta Asiei Mici, prin orașele grecești, vestite colonii (*Efes, Mileț, Halicarnas* ș. a.), de unde se urcă în centrul acestui ținut, la *Gordion*, unde la un templu se afla

carul lui Midas, al cărui jug era legat cu un nod mare, despre care oracolul spusese că acel ce-l va tăia, va cuceri toată Asia. Alexandru se trudi ce se trudi și deodată furios, trase sabia și tăia nodul (de-atunci se zice „a tăia nodul gordian“).

Cobori apoi spre Munții Taurus, spre sud, în Cilicia, unde-l așteptă cu-o mare armată, regele Persiei, Dariu

III. Acesta îi trimise vorbă că i-ar da, să facă pace, o parte mare din împărăție și-o fiică de soție. „Ce ziceți?” întrebă Alexandru pe generalii lui. „Eu dacă aș fi Alexandru, aș primi!” răspunse *Parmenion*. „Da, zise Alexandru, și eu aș primi dacă aș fi *Parmenion*!” Nu primi și se încinse marea bătălie dela *Issos* (333), în care *Dariu III* fu rău bătut și fugi, lăsând în mâinile lui Alexandru pe mama, soția și-o fiică a lui, parte din armată, trofee și averi mari.

Alexandru nu se mulțumi ci vru să se asigure de tot ce este înapoi și în dreptul lui, înainte de-a înainta în adâncul regatului persan.

Coborî la *Tir*, pe care-l cucerî (Fenicia), apoi *Palestina* și ajunse în *Egipt*, care i se închină, ba încă preoții dela Templul lui *Amon* din oaza cu acelaș nume, îl socotiră drept zeu „fiul lui *Amon*”. A mers la *Memfis* și de-acolo la țărmul Mării Mediterane, la gurile Nilului, unde, la cea din stânga, ridică o cetate, să-i vecinicească numele, *Alexandria*. Cetatea există și astăzi și-a fost o vreme, nu numai *capitala Egiptului*, dar și *capitală a culturii grecești superioare*, (epoca alexandrină). Din *Egipt*, Alexandru pornî spre Răsărit, auzind că o mare armată persană, comandată tot de *Dariu III*, s'a strâns pe malurile râului *Tigru*, aproape de vechia *Ninive*. Bătălia se dăde în *câmpiile Arbeleii și Gaugamelei*, câștigând Alexandru a 3-a mare biruință, în vreme ce *Dariu III*, pierzând și ce mai avea, fugi în adâncul regatului, unde un satrap, ce voia să-i ia locul, îl omorî; dar Alexandru aflând și prinzând pe omorîtor, dăde ordin să fie executat. Dela *Arbela* se coborî la *Babilon*, unde începî să se vadă gândul lui Alexandru cu privire la marea lui cucerire.

El respecta limba, obiceiurile și credințele popoarelor pe care le supunea. El însuși luă parte la ceremoniile lor, îmbracă și costumele lor și primi să i se aducă închinăciuni. Se însură

chiar cu *Roxana*, fiica unui prinț din părțile nordice ale regatului și îndemnă pe generalii și soldații lui să facă la fel.

El voia să amestece cele două lumi: cea greccască-europeană și cea „barbară“ aziatică, stăpânit fiind de un sentiment general omenesc.

Dela Babilon, trecu *Suza* și celelalte capitale persane, *Pasargade* și *Persepolis*, căreia îi dete foc, ca să răsbunc arderea Atenei de către Xerxe. De aci se suie la *Ecbatana*, capitala Mediei, de unde spre Răsărit, străbătut Hircania, Partia, Bactria. Apoi trecând munții, ajunse în regiunea Asiei Centrale, la râurile *Oxus* și *Iaxartes* (Amu-Daria și Sir-Daria), în Sogdiana, unde la margine, ca peste tot, ridică cetăți cu numele lui, *Alexandrii*, care n'au rămas, afară de cea din Egipt. Trecu munții înapoi și se îndreptă spre faimoasa *India* cea plină de minunății și bogății, despărțită de regatul persan prin râul care i-a dat și numele, *Indul*.

Acolo avu lupte mari Alexandru, cu regii din acele părți, din cari cel mai vestit fu *Por*, care fu bătut, prins și eliberat apoi cu luptătorii, armata și elefanții lui, recunoscând stăpânirea lui Alexandru.

India n'a fost o țară, ci era o mulțime de țări și o mulțime de popoare, cum este și azi un ținut cu toate climatele, dela zăpezile celor mai înalți munți, *Himalaia* până la insula *Ceilan*, aproape de Ecuator. Acolo au venit *Arii*, popoare indo-europene, frați buni cu Medo-Perșii și cu Europeanii și-au ocupat *valea Indului*. Au ajuns la o mare și bogată cultură! Au ocupat *Valea Gangelui* și *Sutul-Indiei*, cum ne-arată cele două mari poeme epice istorice, cași la Greci, *Iliada* și *Odissea*, anume *Mahabarata* și *Ramaiana* (200.000 și 50.000 de *versuri*), scrise în *limba sanserită* sau *veche arică-indiană*, soră cu limbile latină, greacă, germană cehă și slavă, cași cu limba Medo-Persilor. Acolo au dominat cele două credințe: *Bramanismul* (zeul *Brama*) cu credință în trecerea sufletului după moarte prin multe și felurite corpuri (*metempsihoza*) și *Budismul* (dela profetul-zeu Buda) care propovăduia iubirea și egalitatea între oameni.

Alexandru voi să cucerească și *India*, dar generalii și soldații începură să murmure și să plângă. Alexan-

dru ar fi vrut să ineargă, cum se zice, până la marginea pământului.

Totuși trecu râul *Indul*, cași afluentul *Hidaspe*, precum și afluentul acestuia, *Hifasis*, și-apoi, după ce stete 3 zile închis în cort, dădu ordin de înapoiere. Țara aceea, udată de cinci afluenți, se mai numește așa: „Pendjab sau Țara celor 5 râuri“.

Trecu *Indul* spre *Persia* și-o porni cu armata pe uscat, străbătând *Iranul* cel nisipos și fără apă, sau cu lacuri sărate. În vremea aceasta generalul *Nearh*, coborî cu flota pe Ind, pe *Oceanul Indian* și *Golful Persic*, până la *Babilon*, unde sosi și Alexandru, după un drum greu și marșuri obositoare. Acolo hotărî Alexandru să fie *capitala marelui său imperiu*. Dar tocmai când să înceapă organizarea, *Alexandru muri* din cauza frigurilor și-a oboselilor de tot felul, la a. 323 î. de Hr. în vârstă de numai 33 de ani.

N'a fost numai o cucerire a regatului persan, o expediție militară, ci o acțiune însemnată, de valoare culturală. Am văzut cum Alexandru voia să unească cele două lumi, cea grecească-apuseană-europeană cu cea „barbară“ răsăriteană-aziatică. Limba și cultura grecească (elenismul) s'au întins până'n India și-au dat naștere la alte culturi și centre culturale. S'au înmuițit cu acest prilej cunoștințele despre omenire, cunoscându-se țări noi, popoare, obiceiuri, credințe, pe lângă animale, plante ș. a. necunoscute. Deci și-un mare progres al Istoriei, Geografiei, Șt. Naturale și-al științelor în general. Se pare că și mintea lui a fost stăpânită de gândul umanității, al omenirii și culturii sau civilizației omenești. Faptele lui au stăpânit mult timp mințile și vremurile, mai ales că au fost și scrise de-un mare scriitor roman, traducându-se această povestire apoi în toate limbile, iar prin secolul 16-lea și'n limba românească, vestita „*Alexandria*“ sau cum zicea poporul „*Lixăndria*“.

4. **Urmașii lui Alexandru și sfărâmarea imperiului.**
La moartea lui Alexandru, a rămas nelămurită moștenirea (succesiunea). *E vremea*, cum au zis Grecii, a *Diadohilor*, adică a „urmașilor“. Pe patul de moarte Alexandru a dat inelul de domnie „lui *Perdicas*“, dar

acesta în curând pierе, ca și un frate și-un fiu al lui Alexandru. Ceilalți generali se luară la luptă și mulți pieriră. Câțiva totuși au întemeiat regate și dinastii. În *Grecia*, care se răsculă, auzind c'a murit Alexandru, rămăsese *Antipatru*, contra căruia se ridică și *Demostene*. Fu bătut și fugind într'o insulă, supse otrava din condeiul său și așa muri marele orator.

Pe tronul Macedoniei urmaș generalii de-ai lui Alexandru ori urmași ai lor până ce Romanii o cuceriră. O vreme domni în Tracia *Lisimac*, *regele Traciei*, care se luptă cu *Ceții*, fu prins și liberat. În Siria se așeză *Seleuc* și întemeieă *regatul Siriei*, urmașii lui numindu-se cei mai mulți *Antioh* și capitala lor *Antiohia*.

Cel mai însemnat urmaș fu *Ptolomeu* care întemeieă *regatul Egiptului* și urmașii lui se numiră *Ptolomei* până la cel din urmă, care fu vestita regină *Cleopatra*. În a. 30 în. de Hr., s'a otrăvit să nu cadă în robia lui *Octavian August*, *primul împărat roman*. Acesta prefăcu *Egiptul* în *provincie romană* (30 în. de Hr.), după ce alți stăpânitori romani, cu mult înainte cuceriră *Asia Mică* și *Siria*, precum și *Grecia*, *Macedonia* și *Peninsula Balcanică*.

17. INTEMEIEREA ROMEI. REGI PATRICIENI, PLEBEI, FAMILIA ROMANĂ.

1. *Intemeierea Romei*. — *Poporul Roman*, care a cucerit *Grecia* și *Orientul* până la *Euftrat*, cași țările din jurul *M. Mediterane*, mai toată lumea cunoscută în *Evul Vechiu*, s'a ridicat din *Italia*, purtând numele cetății — stat care a fost locul lui de baștină, *Roma*.

Cetatea se întemeiasе, spuneau Romanii, la 753 în. de Hr. și era, cum e și azi, așezată în centrul *Italiei*, pe râul *Tibru*, aproape de gura lui, pe 7 coline și anume șase pe țarmul stâng și una pe cel drept. Azi e dovedit că a fost cetate la început pe colinele *Palatin* și *Capitolin*.

Ei ne-au lăsat și-o frumoasă poveste a întemeierii Romei, despre care însă ei aveau credința că așa s'a și 'ntâmplat. Este legată cu viața istorică a Grecilor și, pedeparte chiar cu viața zeilor și a zeițelor.

Dela povestirea Războiului Troian, noi știm că din

prăpădul Troiei n'a scăpat decât *Enea* cu tatăl său *Anchise* și cu fiul său *Ascaniu*, zis și *Iuliu*. Rătăcind pe mări, au ajuns la țărmul Italiei, în dreptul ținutului Munteanu-Râmnic. Istoria Medievală, cl. I sec. Ed. I-6. 7

Laflu, al unui mic popor, *Lălinii*. A fost bine primit și fiul său a luat în căsătorie pe fiica regelui din acele locuri și-a întemeiat o cetate peste care va domni: *Alba Longa*. Al treisprezecelea rege stăpânitor al acestei cetăți a fost *Proca*, la moartea căruia au rămas doi copii: *Numitor* și *Amuliu*. Numitor, fiind mai mare, moștenî domnia, dar fratele se răsculă, îl bătù și-i luă tronul. Ca să nu mai aibă vreo grije, pe singura fiică a lui Numitor, pe nepoată-sa *Rea Silvia*, o făcù *vestală*, călugăriță sau preoteasă în templul zeiței *Vesta*, adică fără nădejde și drept de-a se mai mărită și de-a aveà copii, cari i-ar puteà luà tronul lui Amuliu. Totuși, *Rea Silvia* făcù cu zeul *Marte* al Răsboiului, doi „feți-logofeți“, doi copii gemeni: pe *Romulus* și *Remus*. Furios, regele porunci ca vinovata să fie îngropată de vie și copiii să fie uciși. Cel ce primi porunca, nu se îndură de copii și așezându-i într'o albie, îi lăsă în voia soartei, pe apele râului *Tibriu*. Albia se oprì lângă un smochin, apele se retraseră și-o lupoaică, atrasă de plânsetele și țipetele copiilor, îi găsi și 'ncepù să-i alăpteze. Un păstor dela curtea regală dădù într'o zi peste această minune, se ascunse și, după plecarea lupoacei, îi luă pe cei doi gemeni și-i duse acasă, spre marea bucurie a nevestei sale. Acolo crescură ei și se făcură doi flăcăi voînici și frumoși. În curând se lămurì taina nașterii lor și-l ajutară pe Numitor, bunicul, să-și redobândească tronul. Drept mulțumire, bătrânul rege le dete o bucată de pământ ca să-și facă o cetate. Se 'nvoiră până la numele cetății. După obiceiul vremii, hotărîră să-i dea numele celui ce va vedeà mai mulți vulturi. Remus văzù șase, dar Romulus doisprezece. El o numì *Roma* și trase și-un șanț despărțitor în jurul ei. Remus îl sări și-și bătù joc. Atunci Romulus trase sabia și-l omorî zicând: „Așă să piară oricine va mai trece fără voie hotarele mele!“ Și rămase singur *primul rege al Romei*.

Prin urmare *Roma* a dat naștere numelui și povestii despre *Romulus*, iar nu acesta numelui Romei. Se crede că numele acesta

vine dela *Rumon*, numele vechiu al râului Tibru (din o tulpină indo-europeană).

Alba-Longa și *Roma* sunt două din cele 30 de cetăți latine (din Lațiu), care din când în când, prin lupte, câte una, luau hegemonia peste celelalte.

Nu tot trecutul poporului roman este poveste — ci dela 250 în. de Hr. faptele se pot dovedi istoricește. Cel mai vestit povestitor istoric roman a fost *Titus Livius* din vremea lui Octavian August. A scris cartea monumentală *Historia Romana*, în care a introdus și balade și legende, socotindu-le el, cași Romanii, de adevărate fapte istorice. Târziu, acum vreo 50—60 de ani, istoricul și romanistul *Th. Mommsen* a dovedit toate acestea și-a arătat că putem folosi din materialul istoric și dinainte de 250 în. de Hr., tot ce privește *obiceiurile și instituțiunile*, lăsând la o parte *persoanele și evenimentele*.

Tot Grecii cei învățați, dar supuși de Romani, aduși la Roma, i-au învățat multe pe stăpânitorii lor în ce privește cultura și literatură. Deci și 'n ce privește *Istoria*, făcându-le povești de trecut mare, față de un asemenea prezent. Ba cu multă dibăcie au legat, cum știm, Ist. Romanilor cu Ist. Grecilor.

2. Regi, patricieni, plebei, familia romană. E sigur acum că *Roma, cetatea*, s'a format din 3 *triburi* care s'au unit, formate și ele din niște familii mari numite *curii* și fiecare *curie* din mai multe *familii* obicinuite (numite și *gînți*).

Locuiau maimult la țară, unde munciau pământul — ocupația obicinuită. Casele, (orașul) se găsiu la poalele colinelor, din care pe una la început, pe Capitolinus se găsia fortăreața, înțărătura, cetatea („Acropolea“ la Atena). Acolo se adunau „cetățenii“ numai la nevoie, la refugiu, sau în zilele de sărbători, de târguri sau de adunări politice.

Dar temelia acestei organizări eră *familia*. Cine nu făcea parte din o *familie romană*, nu făcea parte deci din o curie, nici din un trib și prin urmare nu făcea parte din „cetate“, din Stat.

Membrii familiei aveau un șef, zis și tatăl, părintele familiei, „*pater*“ sau „*pater familias*“, capul ramurei principale căci familia romană cuprindea și ramurile laterale (d. e. și micile familii ale fraților, verilor, nepoților, cași ale unchilor ș. a.); aveau apoi acelaș nume (d. e. *amilille Tulia, Ovidia* ș. a., fiecare având

numele de familie Tullius, Ovidius); și-aveau și-acelaș altar al familiei, acelaș zeu, desigur un strămoș, tatăl sau șeful familiei fiind și preotul acestui zeu, acestui altar și cult — cum aveau altare și zei, *curia* și *tribul* și *cetatea-statul Roma*.

*Deci cinc nu făcè parte din o familie romană, nu puteà fi „cetățean“, nu făcè parte din Statul roman. Dela cuvântul „pater“ cu genitivul „patris“ s'a făcut numele general al membrilor familiilor, curiilor, triburilor și Cetății Roma: patricieni, spre dosebire de masa mare a poporului de jos dela Roma, care se numià plebea, adică plebel. Aceștia n'au niciun drept, nici pământ, nici nu sunt primiți la altarele comune ale patricienilor și nici la conducereacătății-stat, odată ce nu sunt cetățeni. Numai patricienii formau *populus romanus* (poporul roman).*

Plebeii n'au nici drepturi civile d. e. căsătoria și proprietatea lor nu sunt recunoscute de stat; dar bir plătesc, la rășboiu sunt duși să apere cetatea, pământ nu li se dă și sunt obligați să muncească pământurile patricienilor. Iată deci cine erau în vechea Roma, patricienii și plebeii.

Acest stat-cetate este condus de un *rege* (după Romulus au mai urmat 6, de toți 7 până la Republică. Nu moștenește coroana, ci este ales de popor și senat. El întrunește *senatul*, aplică legile, împarte dreptatea (cu apel la „adunarea poporului“, când condamnă la moarte); în caz de rășboiu, comandă armata.

Se sfătuieste cu *senatul*, format din șefi de familii (patres), întâiu 100, apoi 200, apoi 300. Tot regele întrunește *adunarea poporului*, care se aduna pe curii și deaceea se numia întâi *adunarea curiată* (comitia curiata).

Regele este și capul religiunei, marele-preot al Romei.

Religia romană e-aproape la fel cu cea greacă, afară de mulțimea de povești frumoase pe care le-a scornit mintea vioaie a Grecilor. Dar mai târziu și Romanii și-au însușit mai toate credințele Grecilor, schimbând numele

zeilor d. e. *Jupiter* (Zeus), *Junona* (Hera), *Minerva* (Palas Atena), *Venus* (Afrodita), *Neptun* (Poseidon), *Pluton* (Hades), *Apolon Mars* (Ares), *Diana* (Artemis), *Vulcan* (Hefaistos), *Ceres* (Demetra), *Mercurius* (Hermes), *Bachus* (Dyonisos) ș. a.

Înainte aveau vechii zei italici ca *Ianus* cel cu 2 capete, *Faunus*, *Silvanus* ș. a. sau micii zei romani ai vieții zilnice ca *Educa* și *Polina* (învață pe copii a mânca și-a bea), ori puteri și bogății ale naturii ca *Flora* și *Pomona*, puteri nevăzute ale vieții ca *Spes* și *Fortuna* (Speranța și Norocul), precum și *zeii casei*: *Larii*, *Penatii* și *Manii* (sufletele strămoșilor, cultul morților).

Regii au fost șapte și regalitatea, până la republică, a durat dela 753 până la 510 în. de Hr. Cel dintâiu fu *Romulus*, care întemeieă cetatea, dar ca să întemeieze și ponorul, *răpi femeile Sabinilor*, vecinii Romei. A fost luat la cer de tatăl său, zeul Marte (Mars). Al doilea rege fu *Numa Pompiliu*, care organizeă biserica, rânduind tagemele (colegiile) de preoți (*pontifici*, *auguri* ș. a. în frunte cu marele — pontifice: *pontifex maximus*). Al treilea fu *Tulus Hostilius* care a dărâmat *Alba Longa* și-a adus pe locuitori la Roma. *Ancu Marțiu*, al patrulea rege, a bătut pe Latini (frați din cetățile latine, din Latiu) și i-a așezat pe colina *Aventinus* la Roma. El a întemeiat și portul Romei, *Ostia*, la gura Tibrului. *Tarvinciu Priscu* (cel mai de mult) al 5-lea, ar fi venit dela *Etrusci* poporul dela Nordul Romei. A făcut temple, un circ și canalizarea Romei, cu bolți puternice, de-prindere dela *Etrusci*. Al 6-lea rege, *Serviu Tului* a înconjurat Roma cu ziduri și-a întrodus pe plebeii bogăți din armată în rândurile cetățenilor, împărțiți acum în cete de câte o sută („centurii“), de unde *adunarea poporului* („comiția“, comițiile) se numia acum *adunarea centuriată* (comitia centuriata), în loc de „curiată“. Ultimul al 7-lea rege, *Tarvinciu Superbu* (cel mândru), socotit ca „țiran“, fu gonit de patricieni și se întemeieă *republica*, înlăturându-se *regalitatea* (510 în. de Hr.).

18. REPUBLICA ROMANĂ. CONSULII, SENATUL ȘI ADUNAREA POPORULUI. LUPTELE ÎNTRE PATRICIENI ȘI PLEBEI. LEGI SCRISE.

1. *Consulii, senatul și adunarea poporului*. Romanii credeau că la 510 în. de Hr. s'a întemeiat *Republica* — venind în fruntea Statului, în loc de un rege pe viață, cu mare putere, doi magistrați, doi înalți funcționari și

conducători ai Statului, aleși de popor și numai pe un an: *cei doi consuli*, cari fură cei dintâi Iunius *Brutus* și Tarcviniu *Collatinus*. Ultimul rege, Tarcviniu Superbul, a încercat să-și recâștige tronul cu ajutorul *Sabînilor*, *Latinilor* și *Etruscilor*, trei popoare vecine cu stăpânirea Romei. Dar n'a reușit.

Consulii au aproape toate drepturile regelui, dar sunt doi și numai pe un an, după care devin cetățeni ca oricare altul; pot fi trași la răspundere pentru faptele lor și unul

Fig. 30. Consul roman.

poate desființa ceea ce a făcut celălalt. Nu aveau ca regii haină de purpură (roșie), ci albă și cu un tiv roșu de-un lat de palmă; cu ei merg 12 „lictori“ (gardă), cari poartă pe umeri „fasciile“ (mănunchiuri de nuiete). Aveau deci drept de-a lovi, de-a pedepsi, dar nu și securea, deci consulii n'au drept de viață și de moarte decât în timp de războiu. Ei au dreptul, pe rând, de-a comanda armata și cași regii, de-a întruni senatul și adunarea poporului, de-a propune legi și de-a le pune în aplicare. Puteau sacrifică zeilor să le cerceteze voința.

Dictatorul era magistratul, șeful statului, care era numit de cei 2 consuli, numai în caz de mare primejdie, după ce hotărîrea această o lua senatul. Nu adună și nu consulta senatul și poporul

iar voința lui era lege; avea putere absolută, poate mai mare ca a regelui, dar numai pe 6 luni. Și consuli ascultau de el. Avea ajutor pe comandantul cavaleriei (magister equitum). Il însoțiau 24 de „lictori“ cu fascii și cu securi. Odată *Cincinnatus*, luat dela munca pământului, ca dictator pe 6 luni, a bătut pe dușmanii cei primejdioși și-atunci după 15 zile s'a întors la coarnele plugului, arătând că, odată ce și-a făcut din plin datoria, să nu profite de putere.

Senatul rămase, în timpul Republicei, tot adunarea oamenilor de experiență, și autoritate, tot 300 de șefi de familie („patres“) aleși numai dintre patricieni, de către cei doi consuli în loc de rege. Este adunarea cea mai însemnată din vremea Republicii Romane.

Adunarea Poporului se schimbă. Din ce în ce se părăsește *adunarea curiată*, (comiția curiata) formată numai din patricieni — devenind tot mai chieată *adunarea centuriată* (comiția centuriată), în care intră și plebeii bogați și toată eră organizată pe baza averii (ca în Atena lui *Solon*). Se zice că această reformă trebuie atribuită lui Serviu Tulliu (al 6-lea rege). Poporul fu împărțit în *clase*, după avere și venit și clasele în *centurii* (cete de-o sută, latinește „centum“).

Erau exact 7 clase: 1-a de „călărime“ cu 18 centurii, deci cei mai bogați, apoi clasa 2-a de 80 centuri, încă 4 clase și-a 7-a „proletarii“, cari nu aveau avere — în total 193 centurii din care cele 98 ale claselor 1-a și-a 2-a formau majoritatea și hotărârau totul. Erău formate din patricieni, dar și din plebei cei mai bogați. Să vedem cum au pătruns plebeii și de ce erău cete de câte o sută și cum au beneficiat plebeii bogați.

Această adunare fusese la început numai armata, adică și plebeii; iar acei mai bogați și greu înarmați erău în frunte, căci totul eră pe socoteala lor; și erău împărțiți în cete de-o sută ca în armată. Dar într'o zi, când cetățenli erău în rânduri, gata de luptă, împărțiți pe clase și centurii, a fost nevoie să se voteze o lege și i-a pornit la vot așa cum erău — votând cei o sută din fiecare centurie și apoi fiecare centurie socotită un vot. O dovadă

că la început adunarea centuriată a fost armata este faptul că se convoca sunând goarna și cât ținea adunarea, se înălța un drapel. Mai târziu, *când plebeii vor căpăta toate drepturile*, se va părăsi și *adunarea centuriată* pentru *adunarea plebeilor*, devenită a statului și poporului roman, zisă *adunarea tribută* („comitia tributa“) după împărțirea plebei pe triburi (locuință, mahalale și plăși).

2. Luptele patricilor cu plebeii. Legi scrise. Ceeace despărțea pe plebei de patricieni eră și chestiunea datoriilor. Nevoile erau mari și la războiu mergea fiecare pe

Fig. 31. Lictori.

socoteala lui, iar birul trebuia plătit. Au început să se împrumute la patricieni și legea eră foarte aspră în privința datoriei. Cel ce nu plăti ajungea aproape sclavul creditorului. Iată ce arată într'o zi un bătrân centurion (ofițer), cu pieptul plin de răni și de decorații — dar acum trebuia să fie închis din pricina datoriilor. Atunci plebeii se revoltară și față de felul cum îi socotiau patricienii, hotărâsc să plece din Roma, să părăsească orașul în care locuiau și erau atât de năpăstuiți, retrăgându-se pe *Muntele Sacru* (Sfânt). Acesta eră aproape de Roma. (494). Patricienii se speriară că vor face o nouă cetate,

poate mai puternică decât Roma și trimisiră la ei pe *Menciu Agripa*, care le povestì *cunoscută fabulă a membrilor și stomacului*, care slăbiră neajutându-se. S'au înțeles și iată că *plebea dobândește doi șefi recunoscuți de cetatea-stat și poporul roman* doi magistrați ai ei: *tribunii plebei* (493). Au drept să șadă în senat, pe o mică bancă, lângă ușă, dar de-acolo ei pot împiedeca orice lege care ar aduce vreun rău plebeilor, numai cu cuvântul „veto“ (opresc, mă opun), au dreptul să vie în ajutorul plebeilor oriunde, numai să fie de față (*jus auxilii*); deaceea ușa casei tribunului este deschisă ziua și noaptea. Iar toată această putere e întemeiată pe faptul că prin această lege însăși se recunoște că persoana tribunului este sfințită și el este „inviolabil“, așa că nimeni nu-l poate opri sau atinge, sub pedeapsă de moarte. Totuși nevoile plebei nu scăzură, mai ales că nu aveau pământ. Tot ce se cuceria dela inamici formă *ager publicus*, ogorul statului, care se împărția sau se arenda pe 100 de ani apoi numai familiilor patriciene, deși plebeii luaseră parte și ei la războiu și primejdii. Deaceea în 486 în. de Hr. cel dintâiu ce deschise lupta pentru chestiunea aceasta, *chestiunea agrară* (a ogorului, latinește „ager-agrî“) fu *Spurius Cassius*. El propuse să *dea și săracilor câte o bucată de pământ*. Fu acuzat că vrea să se facă rege și omorît.

La 471 o nouă biruință a plebei: *se hotărî ca tribunii să nu mai fie aleși de comițiile patricienilor* (curiata) *ci de noile adunări numai ale plebeilor*, ce-aveau loc tot în piața poporului la Roma („Forum“) și care se numiau „tributa“ (*comitia tributa*, *adunarea tribută*), fiind împărțiți plebeii după locuință, (triburi, mahalale sau suburbii și plăși, 35 la număr).

Greu eră că plebeii nu știau când greșesc, nici cine-î judecă, după ce legi și ce pedepse se pot da. Judecătorii erau tot patricienii. Deaceea *plebeii cer legi scrise*. După zece ani se hotărâsc și patricienii și trimit 3 bărbați în Grecia să studieze legile. Apoi în 451 se alege 10 băr-

bați, *Decemvirii*, să facă legi. În vremea aceasta, toate puterile și magistraturile sunt suspendate (oprite de-a funcționă). Așa se făcură *legile celor 12 Table* care fură gravate în table de aramă și așezate în „Forum“.

În 448 hotărârile adunărilor plebeilor, adunărilor tribute, dobândesc putere de lege, dacă le aprobă senatul. Adică *plebiscitele* pot deveni legi. În 445 în. de Hr. tribunul *Canuleiu* (*Lex Canuleia*) propuse: a) să se recunoască de stat și căsătoriile plebeilor, precum cele amestecate, care se făcuseră; 2) unul din cei doi consuli să fie plebeu. Prima lege fu votată, dar a doua nu. Mai bine desființară consulatul și-l înlocuiră cu *triburi militare* cu putere consulară, cum puteau fi și plebeii. Pentru ei numai atunci, patricienii înființară *cenzura* (cenzori) și *pretura* (*pretori*, judecători).

În sfârșit în 366, tribunii *Licinii Stollo* și *Lucii Sextii* obținură: 1) să se ușureze în fel și chip chestiunea datoriilor; 2) să se aplice legea agrară, ne mai ocupând nimeni mai mult de 500 jugăre (250 de pogoane sau 125 hectare, ca să se poată împărți mulțimii loturi mici; 3) unul din consuli să fie plebeu, (reînființându-se consulatul). În fine, intrară plebeii și'n senat și'n anul 300 dobândiră chiar slujbele bisericești, putând ajunge și pontifici d. e., putând sacrifica zeilor.

Cu aceasta ei câștigă deplinătatea drepturilor (*lex Ogulnia*, a tribunului *Ogulnius*). Cele două clase în luptă ale poporului roman s'au egalizat, s'au făcut un singur popor cu drepturi egale. E interesant de văzut cu ce tărie și dârzie s'au luptat și totuș fără să se verse mult sânge.

De-acum poporul roman unit și îndreptățit va păși la cucerirea Italiei și-apoi a lumii.

19. ARMATA ROMANĂ. CUCERIREA ITALIEI. EXEMPLE DE PATRIOTISM ȘI CIVISM: COCLES, SCEVOLA, DECIU, MANLIU, CAPITOLIN, MANLIU TORCVATU.

Romanii făceau parte din *Latini* (ținutul *Lațiu*), iar aceștia, împreună cu *Umbrii*, *Sabelii* și *Samniții* (*Umbria* și *Samnium*) erau frați și sunt vechii *Italici* sau popoarele italice. De-asupra

Romei erau *Etruscii*, a căror origine e necunoscută încă, popor bogat, comercial și cu aplicări artistice, înlăturați pe mare de *Greci* și *Cartaginezi*, iar pe uscat de *Gali*, cari îi înlăturară din Italia („*Galia Cisalpină*“). Sudul Italiei (la miazăzi de *Latium* și *Samniu*) erau încă *Latini* (*Campania*), dar mai ales *Greci*, colonii grecești și deaceia se și numia „*Grecia Mare*“.

1. Până la cucerirea Italiei, Romanii avură de îndurat năvălirile și atacurile popoarelor vecine, cum au fost în

Fig. 32. Luptător Roman.

primul rând *Etruscii* în frunte cu *Porsena* regele din cetatea *Clsiu*.

Acesta le impuse odată condiții umilitoare (să întrebuințeze fierul numai la munca pământului). Aceste mici populațiuni și cetăți erau ațâțate și de fostul rege *Tarciniu Superbul*, care totuși muri fără a mai reuși să-și ocupe tronul. *Porsena* înconjură și *Roma*.

Cu acest prilej Romanii povestesc că au dovedit vitejie și spirit de sacrificiu. Povestirile lor istorice ne dau multe exemple de-acestea, cași de marea dragoste de patrie și de libertate, cași de mândria de-a fi cetățean al Romei. Porsena se găsiă în apropiere. Un tânăr Roman *Muciu Cordu*, așa cum jurase, se strecură în tabăra etruscă și căută să ucidă pe rege, ceea ce el a crezut c'a și îndeplinit. Lovi însă pe aghiotantul regelui. Fu prins și eră să fie executat.

Fiind întrebat de rege, el răspuse mândru că este mândrit și mult îi pare rău c'a greșit; căci regele trebuia să fie lovit, și să moară fiind marele dușman al Romei. Dealtfel, mărturisi el, că mai erau încă sute de tineri romani cari au jurat odată cu el să-l omoare pe Porsena.

El își puse mâna dreaptă pe altarul unde ardeă focul pentru sacrificii zeilor și-o arse c'a s'o podepsească pentru greșeală. Fu îndepărtat și iertat de regele etrusc, dar mâna o pierdă și deaceea el se numi de-acum *Muciu Scevola*, adică „stângaciul“.

Un alt tânăr roman, *Horatius Cocles*, apără singur puntea care legă malul drept al Tibrului cu malul stâng, luptând eroic și apărându-se cu tărie și dibăcie de săgățile dușmane ce plouau asupra lui; iar, după ce trupa lui ajunse pe celălalt mal, în siguranță, dădu ordin să se taie puntea. Apoi el se aruncă în apă și ajunse înotând teafăr la ai lui, în vreme ce puntea se scufundă și dușmanii n'au putut trece, să jefuiască Roma.

Tot înot a trecut „Tibrul“ noaptea, spre Roma, fugind din tabăra dușmană fecioara *Clelia*, fată vitează și iubitoare de patrie. Porsena s'a retras, dar năvăliră *Latinii*, apoi *Ecvii*, *Volscii* și *Sabinii*. Se alesc dictator *Cincinnatus*, luat dela coarnele plugului, îi bătu și după 15 zile se 'ntoarse la munca ogorului, deși putea să mai rămâie în fruntea cetății încă cinci luni și jumătate.

Mai greu a fost, când năvăliră *Galii* din Nordul Italiei. Atacă întâiu pe Etrusci și-aceștia, deși vechi dușmani, cerură ajutor dela Romani. Armata romană e zdrobită pe

malul unui mic afluent al Tibrului și *Galii năvălesc în* Roma și-o pradă mai multe zile (390 în. de Hr.). Atunci au fost uciși mulți bătrâni senatori cari n'au vrut să-și părăsească așezările lor. Sus în fortăreață (pe Capitolin) în *Capitoliu* cum se numia cetățuia cu templele și odoarele, se aflau refugiații și armata câtă rămăsese. Peste noapte Galii aflând locul pe unde se strecură un soldat, înaintară spre acel loc, cățărându-se pe stânci. Dar găștele diu templul Junonei i-au simțit și-au început să gârăie speriate. Atunci *Manliu Capitolin* a prins de veste și-ajutat de câțiva tineri i-a prăvălit pe Galii în prăpastie, mântuind Capitoliu.

Mântuirea venia pentru toți, deoarece *Marcu Furiu Camil* adunase o nouă armată, se lovise cu Galii și-ajunsese la Roma. Tocmai atunci *Bren* șeful Galilor și-arunca și sabia lui, peste graniță, la cântar, ca să ia și mai mult aur dela bieții Romani din cetate, căci așa se'nvoise, ca să plece. Camil îl bătu și omorî. Galii fugiră. Camil cucerii și-o mare cetate din țara Etruscilor, *Veii*, după un asediu de 10 ani și refăcu Roma cea arsă și jefuită, primind titlul de *al doilea fondator al Romei*.

2. **Cucerirea Italiei** se făcu, după ce Romanii *se oțeliră în luptă* cu vecinii și mai ales după ce-și *organizară armata*, cum vom vedea. Mult a ajutat și *politica senatului*, marea adunare de bătrâni patrioți și cu experiență. Mai greu a fost cu viteaza populație din Munții Apenini, *Samniții*, cu cari Romanii purtară trei rășboaie („*rășboaiele samnitice*“), aliați și cu *Latinii*, bătuți de Romani la *Muntele Vezuviu*. Și de data aceasta, Romanii biruiră cucerind *Campania* dela Latini și *Samnium*, țara Samniților. Și de data aceasta ei dădură dovezi de vitejie, sacrificiu și disciplină. Consulul *Deciu* visând că acea armată va învinge, al cărei comandant va pieri în luptă, se hotărî a se jertfi și acoperindu-și capul cu mantaua de rășboiu, intră astfel în rândurile dușmanului și fu omorît. Iar *Manliu Torcvatu*, un vestit și viteaz general condamna la moarte chiar pe fiul său, comandantul cavaleriei, pen-

trucă *fără ordin*, a atacat și învins pe Latini. Eră mare păcat la Romani a nu ascultă de cei mai mari, și mai ales a călca disciplina militară. Cum odată cu Samniții și Latinii, se ridicaseră și Etruscii, ei au fost biruiți cași aliații lor și *Etruria* intră și ei în stăpânirea Romanilor.

3. Luptele cu Pir, regele Epirului. Biruind pe Samniți, Romanii ajung în Sudul Italiei, unde erau colonii grecești. Unele s'au supus, dar marea cetate *Tarentul* hotărî războiul cu Romanii și chiemă în ajutor pe *Pir, regele Epirului*, un urmaș al lui Alexandru cel Mare și fost o vreme regele Macedoniei.

Acesta doria să facă în Apus, ceea ce făcuse în Răsărit marele său rege. Dar îi lipsiau puterile și 'n primul rând l-au împiedecat Romanii.

După prima bătălie, deși bătut pe Romani, Pir spuse: „Cu-așa soldați aș cucerî lumea“. Trimise un credincios la Roma pentru pace și-acesta fu primit în Senat, care i se păru „o adunare de regi“. Un senator orb, *Apiu Claudiu*, se ridică și conjură pe senatori să nu vorbească despre pace, cât timp dușmanul este pe pământul Italiei. Pir câștigă încă o bătălie, dar pierdū mulți soldați. A zis atunci: „Încă o victorie ca asta și sunt pierdut!“ Ca să obție pace, căută să sperie cu un elefant sau să cumpere cu aur pe trimisul roman *Fabriciu*. Acesta-i răspuse: „Cum nu mă sperie elefantul tău, nu mă atrage aurul tău, deși n'am acasă, de metal prețios, decât paharul pentru sacrificii zeilor!“ Atunci Pir plecă spre Sicilia, ca să se lupte cu Cartaginezii și la întoarcere, fu așteptat de Romani, cari acum fiind bine pregătiți și deprinși cu elefanții lui, îl bătură. Pir se retrase și plecă în Grecia unde fu ucis -- *iar Tarentul și tot sudul Italiei căzū în stăpânirea Romanilor*. Așa au cucerit Romanii întreaga Italie (sus eră Galia Cisalpină).

3. Organizarea Italiei. Ținuturile și cetățile supuse nu fură, socotite la fel, ci Romanu le impuseră condiții felurite. Unele,

adică locuitorii lor aveau *drepturi depline cași cetățenii romani*, iar altele numai *drept latin*, adică drepturi civile cași la Roma, dar nu de cetățenie romană. Unele cetății erau socotite ca *aliatae* („federate“), altele supuse, administrate de un trimis roman (*prefecturi*). Oameni practici Romanii făcură *șosele bune*, cum au fost *Via Apia* „(via“ înseamnă cale) dela Roma peste munți până la M. Adriatică și *Via Latina* pe malul mării, dela Roma spre Sudș. a. Dealungul acestor căi se găsiu „*colonii*“ militare (soldați cu familiile lor), adevărate *sentinele ale poporului și statului roman*, aproape un fel de tabere fortărețe, deci nu colonii cum erau la Greci și Fenicieni.

4. **Organizarea armatei.** Am văzut că *armata* eră formată din *cetățeni* cari se rânduiau în *clase și centurii*; după avere întâiu și mai târziu după rosturile militare. Cetățeanul eră soldat până la 46 de ani. In caz de rășboiu se ridicau *legiunile* cele multe (un fel de „divizii“). O legiune aveă 6.000 de oameni, infanterie și cavalerie (cam 300 de călăreți) și se împărția în 30 de părți (un fel de companii) și fiecare din acestea în 2 centurii (a 100 de soldați), așa că o legiune aveă 300 de centurii. Cavaleria se împărția în escadroane de câte 30 călăreți („*turmae*“). Centuriile erau comandate de *centurioni*, iar legiunile de 6 *tribuni militari*, cari comandau pe rând.

Infanteriștii mai ușor înarmați și cavaleria lupta pe laturile legiunei (pe flancuri)—iar corpul principal, infanteria greu înarmată, atacă așezată pe trei linii paralele și soldații se numiau *hastati-cei* din linia 1-a („*hasta*“, suliiță), *principes-cei* din linia a doua și *trarii-cei* din linia a treia. Fiecare linie lăsa goluri, în dreptul cărora se găsiu cei din linia următoare, cari le umpleau la nevoie sau înlocuiau cu totul linia dinainte.

Armele principale erau: *pilum*, o lance lungă de 2 metri, care se aruncă dela o anumită distanță, în rândurile dușmane și *gladius*, sabia scurtă, lată și puternică. Aveau o pricepere mare de-a face taberi întărite (lagăre), șanțuri, tranșee, redute ș. a. Comanda și ascultarea, disciplina, cași vitejia și buna organizare a ar-

matei i-au dus pe Romani la *cucerirea Italiei și-a lumii vechi*.

20. CREȘTEREA PUTERII ROMANE. CUCERIREA CARTAGINEI. HANIBAL. SCIPIO. (întinderea stăpânirii romane la sfârșitul războaielor de cucerire.

1. Cucerirea Cartaginei. Hanibal. Scipio. Romanii cucerind Italia s'au întâlnit în Sicilia cu Cartaginezii. Aceștia erau Fenicienii cari întemeiaseră pe coasta Africii, în dreptul Siciliei și Italiei unde e azi Golful și orașul Tunis, cetatea *Cartagina*, care-a devenit o mare putere și republică maritimă.

Povestea spune că regina *Elisar* (Didona) fugind din *Tir*, gonită de fratele ei *Pigmalion*, a venit la coasta africană și cerând localnicilor un ținut cât o piele de bivol, i s'a îngăduit. Dar regina și însoțitorii, au tăiat pielea în fâșii lungi și subțiri.

Cucerind insulele din M. Mediterană (Sicilia, Sardinia, Corsica) și coasta africană, în lupte cu Grecii și Etruscii, *Cartaginezii* sau *Punii*, cum le ziceau Romanii, ajung stăpânii acestei mări în partea apuseană. Din toate ținuturile și direcțiile, cași din adâncul Africii veniau producțiile și bogățiile la Cartagina. Marea cetate ajunse și foarte populată (600.000 de loc.), iar flota ei domină marea.

În fruntea republicii se găseau cei 2 *sufeți* sau consulii și *consiliul celor 100* (centumviri). Stăpânii erau cetățenii de origine feniciană, negustori bogați și oameni de afaceri, industriași și proprietari de corăbii. Ceilalți erau supuși și sclavi. Armata era formată din mercenari (soldați plătiți, ca să lupte). Era un stat *aristocratic*, zicem și *oligarhic*, pentru că puținii aveau puterea, nu poporul (oligos-puțin) și *plutocratic* (domnia celor bogați: „plutus“, bogăție).

Când cele două puteri, cea romană și cea punică (cartagineză) s'au întâlnit în Sicilia, războiul nu se mai putea înlătură.

Au fost *trei războaie punice* (264—146 d. Hr.).

Primul războiu s'a iscat din pricina Siciliei și luptele au avut loc mai mult în insulă și'n apele ei. Le mergea greu Romanilor, nefiind deprinși cu corăbiile și luptele

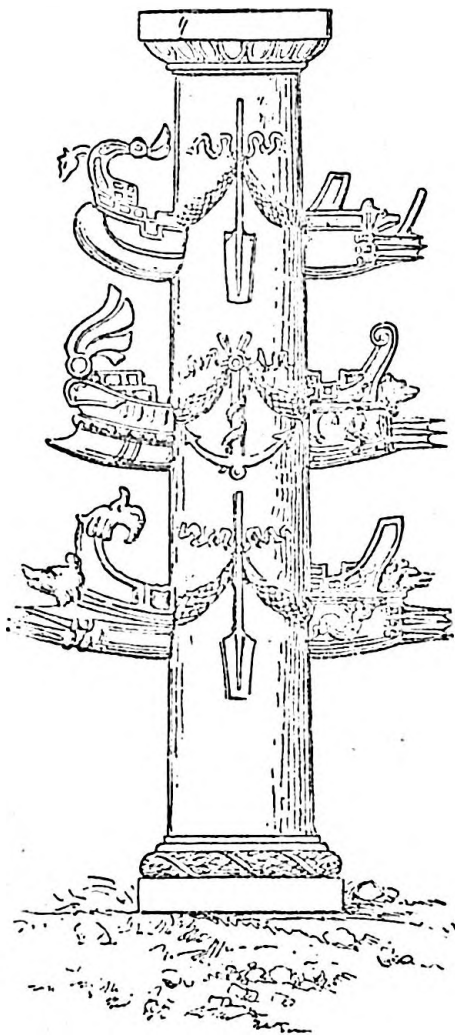

Fig. 33. Coloana cu ciocuri de corăbii, ridicată în cinstea lui Duiliu

pe mare. Deaceea imitară corăbiile punice, apoi consulul *Duiliu* făcu niște poduri cu cârlige pe care le-aruncă pe corăbiile punice, când le întâiniau și-atunci Romanii

Munteanu-Râmnic. Istoria Medievală, cl. I sec. Ed. I.—5. 8

se luptau ca pe uscat — eroic și cu pricepere. Un consul debarcă și'n Africa, dar după biruință, fu bătut și prins. Eroul cartaginez fu *Hamilcar Barca* („Fulgurul”) care bătă de două ori pe Romani. Aceștia însă învinsesă la urmă și *Sicilia* deveni cea dintăiu „*provincie*” romană: *țară cucerită și administrată de Romani în afară de Italia*. In cinstea lui *Duilu*, ridicară o *coloană cu ciocuri de corăbii*. Până la al doilea rășboiu punic, *Hamilcar* potolă *rășcoala mercenarilor* și cuceră *Spania* (Peninsula Iberică) iar Romanii luară'n stăpânire *Corsica* și *Sardinia* — pe când alte armate romane cuceriau *Galia Găsalpină* (Nordul Italiei). Și pentru întâia dată puseră piciorul în *Peninsula Balcanică*, începând luptele, acești vechi strămoși ai noștri, Romanii, cu cei mai vechi strămoși *Iliro-Traci*.

Al doilea rășboiu punic izbucni din pricina Spaniei și-a unor colonii de-acolo. Dar mai ales că în fruntea Cartaginezilor se află acum un mare general care jurase pieirea Romanilor. Eră *Hanibal*, fiul lui *Hamilcar*. La 27 de ani ajunge comandantul armatei. Eră un adevărat soldat, nu numai un mare general. Călăria cel mai bine, mânăia armele cu pricepere, duceă viața de tabără cu soldații cari-l iubiau și-l respectau și eră cel dintăiu la atac și cel din urmă la retragere. El a atacat pe Romani. Dar nu direct, pe apă, pe la țărmlul Italiei. Ci organizând o puternică armată, cu cavalerie africană, cu mașini și elefanți, a pornit contra Romei, pela Nord, pe uscat, peste Pirinei, peste râul Rón, peste Alpii cei înalți și acoperiți cu zăpezi. A ajuns în Nordul Italiei, fără ca Romanii să-l poată împiedică. N'a vrut să-i taie calea furtunile pe mare și țintiă să rășcoale popoarele supuse Romanilor, chiamându le sub stegurile lui contra Romei. In trei lupte bătă armatele romane și comandantii căzură pe câmpul de luptă.

Dar nu răsbi la Roma, ci, tot pentru a răsculă popoarele supuse, se îndreptă spre sud, amenințând mereu

Roma. A rămas pentru multă vreme, vorbă de groază „Hanibal înaintea porților!“ Totuși armata lui, rămasă pe pământul Italiei, se moleși și'n curând fu bătut. Romanii apoi, începură a pedepsi și înfrânge pe aliații lui. Cuceriră *Siracuza* unde fu omorît de soldații romani marele învățat *Arhimede*, care prindea razele soarelui cu oglinzile și ardea flota romană.

Publius Cornelius Scipio, marele general, debarcă în

Fig. 34. Hanibal.

Africa. Atunci Cartagina îl chieamă pe Hanibal, care părăsi plângând Italia și venind în patrie, fu bătut de *Scipio* la *Zama* (202). Cartaginezii predară armele, corăbiile, mari sume de bani și *Spania*, obligându-se la pace și rășboiu numai cu voia Romanilor. Aceștia îl cerură și pe Hanibal, care fu silit să fugă. Rătăci pela unii și alții și când văzù că va fi prins, bău veninul ce-l avea într'un inel și zise: Haide să scap pe Romani de grija unui bătrân ca mine!“ Avea 64 de ani. *Scipio* primi numele triumfal de *Africanus*, numindu-se *Publius Cornelius Scipio Africanus*.

Al treilea rășboiu punic izbucni mai târziu. Cartagina creșteă văzând cu ochii, ceeace nemulțumiă pe Romani și mai ales pe un cenzor (socotitor al veniturilor și păzitor al moravilor) *Marcu Porciu Cato*. Eră un Roman de vița veche și scriitor de însemnări istorice, mare

gospodar și mare patriot. Fusese la Cartagina și văzuse propășirea mării cetăți și deaceea orice vorbiă, orice lucră, sfârșiă cu cuvintele: „Dar pe lângă acestea, mai cred că trebuiă să dărâmăm Cartagina“. Prilejul veni, pentru că vecinul Cartaginezilor, un rege supus Romanilor, năvălind mereu în ținuturile lor, fu bătut. Aceasta eră pentru Romani călcarea tractatului (învoelii). De aci porni războiul și auzind că trebuiă să se mute pe uscat, fără port și fără mare, Cartaginezii se luptară la disperare. Dărâmară templele pentru fier și lemne, femeile își tăiară cozile pentru coardele arcurilor. Dar totul fu zadarnic. După o luptă groaznică de 7 zile și 7 nopți, Generalul *Publius Cornelius Scipio Emilianus* luă și dărâmă Cartagina (146 în. de Hr.). Și el primi numele triumfal de *Africanus* dar „minor“, cel „mai mic“. Iar pământul Cartaginei, de-acum în stăpânirea Romanilor, se numi *provincia Africa*.

2. Creșterea puterii romane. Văzurăm că după al doilea războiu punic, Romanii începură să atace pe aliații lui Hanibal și să-i pedepsească. Așa se întâmplă cu *Siracuză*, marea cetate grecească din Sicilia. Veni apoi rândul celorlalți doi: *Filip V*, regele *Macedoniei*, care stăpânia și Grecia — și *Antioh III* regele Siriei și Asiei Mici, care și el, cași Filip, urmași ai generalilor lui Alexandru cel Mare, zicea că are și el drepturi asupra Greciei. Romanii atacă pe Filip și-l bătură, impunându-i un rușinos tratat, dar se răsculă apoi fiul său, *Perseu*. Bătut la *Pydna*, fu dus la Roma în lanțuri, înaintea carului de triumf al lui *Paul Emiliu* consul și general învingător. Grecii răsculându-se ațâțați de cei doi regi, fură bătuți și *Corintul* fu dărâmat de generalul *Luciu Mumiu*, care fu denumit „*Corinticus*“ iar Macedonia cu Grecia formară provincia romană *Ahaia*. Veni și rândul lui *Antioh III*. Bătut în Grecia și în Asia Mică de *Lucius Scipio*, frațele lui *Publius* părăsi Asia Mică și primi cele mai rușinoase condițiuni de pace. Ținutul cucerit deveni provincia romană *Asia*. Vom vedea cum în curând stăpânirea romană se va întinde până la Caucaz, Tigru și Eufurat, precum și peste Fenicia, Palestina și chiar Egipt așa că Romanii ajung de stăpânesc tot pământul ud de apele *Mării Mediterane*, pe care ei au numit-o așa „marea din mijlocul pământului“ sau „marea internă“.

21. INDRUMAREA REPUBLICII SPRE IMPERIU. CEZAR.

1. Cuceririle și bogățiile aduc mari schimbări. După războaiele punice și marile cuceriri (Spania, Sicilia, Africa, Grecia și Asia), viața romană suferi mari schimbări din cauza marilor bogății grămădite la Roma. Se aduceau mai ales grâne ieftine și'n curând nu mai avu preț grâul din Italia, deci nici pământul și munca țăranilor italici. Aceștia și-au vândut moșioarele lor noilor îmbogățiți. Sunt marii slujbași cari fuseseră trimiși în „provincii“, așa zișii „proconsuli“ sau „propretori“, cari împreună cu rudele, amicii și funcționarii lor jefuieră țările cucerite și pe noii supuși.

Veniau la Roma cu bani mulți și fel de fel de bogății. Incep să-și facă palate și vile, apoi cumpără pământ (moșii). În curând vor avea ambiția să suie scara onorurilor, să ocupe și înaltele locuri din administrația statului, la Roma. Bieții provinciali se plâneau că fuseseră jefuiți dar nu-i asculta nimeni. Cel din urmă cetățean roman era unul din „suveranii lumii“; provincialii fără drepturi tremurau de oricine le bătea din picior și-i jefula, dacă era „civis romanus“.

Dar tot cumpărând pământ, acești foști mari slujbași, cași vechi mari proprietari, aveau niște întinderi de pământ așa de mari, că le munciră cu sclavi. Firește că micii proprietari, oameni liberi, cari își vânduseră pământul, nu mai munciau nici ei. Și-atunci marile moșii, numite și „latifundii“ n'au mai fost muncite, ci au devenit pășuni și livezi.

Și-a decăzut agricultura, munca ogorului, puterea și podoaba Italiei și-a vieții romane. Deaceea a zis scriitorul Pliniu că „latifundiile au prăpădit Italia“.

Dar nu numai atât. Micii proprietari de pământ, cetățeni romani, mulți țărani italici, fiind foarte numeroși, ne mai având pământ, s'au desțărât. Unii au trecut granițele Italiei și s'au revărsat peste țările dimprejur.

Peninsula Balcanică, Galia sau Franța și Peninsula Iberică vor fi „romanizate întâiu în acest chip, prin țărani italici, la

coarnele plugului — și-apoi mai târziu numai vor veni soldatul, perceptorul și generalul sau împăratul, ca să desăvârșească și cu puterea, ceea ce se făcuse dela inimă la inimă — trecerea culturii romane din suflet italic și roman în suflet „barbar“.

Alții știind că au ceva de preț, *votul*, s'au dus la Roma și *l-au vândut* noilor îmbogățiți, cari candidau acum la înaltele locuri dela conducerea statului. Aceștia le plăteau întreținerea, ca să-i aibă mereu, în cetate, lângă ei — și seara îi duceau la circuri, ca să petreacă văzând jocuri și lupte („pâine și jocuri“). Prin urmare *lene și stricăciune la Roma*, și la cei de sus și la cei de jos — iată una din relele urmări ale marilor bogății și cuceriri.

2. Instrăinarea. Influența grecească. Ba mai veni și altă scădere. Grecii cei dibaci și vioi, dar neuniți, fuseseră supuși de Romani și veniră la Roma. Cum erau isteți și pricepuți la toate, învățară și pe asprii Romani cu traiu îmbelșugat și cu luxul. Ba limba și cultura grecească fură socotite ca superioare celor romane și cei bogați, cei de sus, începură a vorbi grecește și-a primii zeii și credințele grecești, precum și alți zei străini aduși de Grecii din Răsărit. Așa că și legea strămoșească începă a se strică. Odată cu această influență grecească, Romanii, cari erau oameni simpli, practici, popor agricol și războinic, începură a cunoaște mai de aproape și-a deprinde literatura cultă (poezii, piese de teatru, epopei și însemnări istorice).

Bine s'a zis că Grecii se pricepeau la toate „dela bucătărie până la filozofie“. Au adus, odată cu cultura lor superioară, și gustul pentru mâncări și haine scumpe, pentru traiu luxuos; dar și idei și cunoștințe noi, chiar și filozofie, deși de cea mai proastă calitate. Am văzut că Romanii au primit și zeii și credințele grecești, dându-le nume romane. Tot Grecii le-au făcut și acele frumoase povestiri și însemnări istorice, ca să explice puterea romană prin un trecut mare, legat de istoria Grecilor și chiar de viața zeilor. Tinerii romani începă a se duce la studii, în Grecia și coloniile grecești. Bine a zis un scriitor: „Grecia cea învinsă a prins în mreșile ei pe dărzul ei cuceritor și-a dat cultura Latiiului și Romei celei țărănești“.

3. **Frații Grahi.** Pentru îndepărtarea acestei stări rele a vieții romane s'a încercat întâiu *Marcu Porciu Cato*.

Era un bătrân ostaș, bun agricultor, Roman de viață vechie dușman al luxului și-al înstrăinării, apărător al legii strămoșești și mare slujbaş („cenzor“). Este cel care știm că cerea mereu dărâmarea Cartaginei. Dar el nu reuși cu micile lui legi aspre (d. e. să se paveze „Forum“, piață mare publică dela Roma, cu pietre ascuțite, ca să nu se mai plimbe „haimanalele“!).

Apoi s'au ridicat cu legiuiri noi însemnate, cu mari reforme, *Frații Grahi*. S'a ales întâiu tribun cel mare *Tiberiu* și după pieirea acestuia și scurgere de zece ani, se alese tot tribun, și-al doilea frate, mai mic, *Caiu*. *Tiberius* și *Caius Grachus* erau copiii unui mare magistrat și-ai *Corneliei*, fiica lui *Scipio Africanus* cel mare. Ca să-i crească bine, deși văduvă, refuzase căsătoria cu un rege din Egipt. Trăia foarte simplu, fără lux și po-doabe și zicea că giuvaierurile ei sunt cei doi copii. Deaceea pe mormântul ei atât a lăsat să se scrie: „*Cornelia mama Grahilor*“.

Căci ei au fost mari oameni politici și mari patrioți, cari au încercat să îndrepteze reaua stare a vieții romane. Chiar dacă r'au răușit, ei s'au jertfit pentru o idee mare, pentru patria lor.

Amândoi frații au văzut unde este răul: în acea mulțime leneșă, care-și vindeă votul ei îmbogățitorilor ambițioși, în acea țărănimă nenorocită care se grămădise la Roma, după ce-și vânduse ogorul, părăsind munca cinstită și sănătoasă. Deaceea ei au hotărît s'o scoată din Roma și s'o ducă iarăși la țară, la munca ogoarelor. Adică ei au deschis *chestiunea agrară*, a împrumutării, propunând legea agrară prin care le da țaranilor cuibăriți la Roma mici loturi de pământ. Dar nobilii (boierii cei de sus), cași noii îmbogățiiți din jafuri, s'au împotrivit, căci ar fi pierdut și ei slujbele și moșiile dobândite fără drept. Deaceea i-au acuzat pe Frații Grahi de călcare de lege și de ambiții de stăpânire fără margini și i-au omorât — iar legile lor au fost înlăturate.

Astfel au pierit cei doi mari legiuitori, patrioți, oratori și iubitori ai poporului. Au fost acuzați c'au călcat legea, e drept, pentru că Tiberiu a înlăturat un tribun trădător al cauzei poporului — dar știm că persoana lui era sfințită (inviolabil); iar Caiu, prin legi, a dat grâu ieftin mulțimii, a împroprietărit-o, a luat senatorilor dreptul de-a forma tribunalele și alte curți de judecată, dând acest drept *cavalerilor*, clasei de mijloc (între senatori și mulțime) ș. a. Intr'o vreme Caiu a avut toată stăpânirea; zic unii „a fost primul împărat“.

4. **Răsboaiele Civile.** Nereușind nici Frații Grahi să îndrepte viața romană, răul a crescut. Imbogățiții ambițioși s'au luat la luptă între ei pentru a ajunge la conducerea statului. Având bani au plătit soldați și generali să lupte pentru ei. Iar generalii învingători au dobândit și ei dorinți și ambiția de-a ajunge'n fruntea statului. *Legile Republicei Romane fură călcate și înlăturate.* Roma nu mai avu armate de cetățeni, cari se luptau din datorie pentru patrie, ci armate de mercenari (soldați plătiți), care se luptau pentru gloria (slava) și interesele ambițioșilor cari-i plătiau. Așa au început *răsboaiele civile.* (răsboaiele interne, între cetățenii romani) pentru stăpânirea și conducerea Romei. Au durat cam *vreo sută de ani.* Când răușiau, după valuri de sânge, acești ambițioși luau toată puterea, fără margini, și și-au zis *dictatori.*

Mulți au fost atunci măcelăriți și multe averi prăpădite ori confiscate. *Numai era liniște ordine și siguranță.* Deaceea s'a simțit nevoia unui stăpânitor vrednic și ascultat de toți — s'aducă *ordinea, legea și pacea.* Acela va fi *împăratul* („împărat“). Iată de ce și cum se va îndrumă Republica Romană spre Imperiul Roman.

5. **Dictatorii. Primul triumvirat. Cezar.** Cei dintâi și mai însemnați dictatori au fost, pela a. 100 în. de Hr. *Maria* și *Sula*, mari dușmani între ei și mari generali ai Romei. Cel dintâi eră din popor, dintr'un sat italic-latin, celălalt din nobilime.

Mariu deveni ilustru (vestit) învingând întâlu pe un

răscolat din Africa, din țara Numidla delângă vechiul pământ cartaginez, precum și pe două popoare „barbare“ germane, care năvăliseră până 'n Italia: *Cimbrii și Teutonii*. La rândul-i *Sula*, fost locotenent al lui *Mariu*, primii comanda și învinse pe *Grecii* răsculați și pe un rege din Asia Mică și Caucaz, *Mitridate*, care omorise zeci de mii de Romani. La urmă învinse *Sula*, *Mariu* murî și *Sula* fu un dictator al nobilimii, dând legi contra democrației.

Răscolatul din Numidia se numea *Iugurta* și-a fost atât de îndrăzneț, încât a venit la Roma și-a răușit să cumpere mulți magistrați. El a zis de Roma, că s'ar vinde toată, de-ar găsi cum-părător. Bătând pe barbari *Mariu*, care-a fast de 7 ori ales consul, fu numit al *3-lea fondator al Romei*. Odată, părăsit de *Sula*, a fost prins și era să i se taie capul. Dar călăului i-a scăpat securea din mâini (ca și cu *Mihaiu Viteazul*). *Sula* e cel dintâiu care a intrat cu-o armată în Roma, s'o cucerească.

Iar după *Mariu* și *Sula*, se luptară între ei, un nobil stricat *Catilina*, care a vrut să dea foc Romei, și consulul *Marcus Tullius Cicero* (a. 63 în. de Hr.), care i-a aflat planurile și l-a gonit din Roma. *Catilina* a murit în luptă pentru o cauză nelegiuită. *Cicero* va ajunge apoi dibaciu om politic, unul din cei mai vestiți scriitori și *cel mai mare orator roman*. („Cicerone, zicem noi).

La rând veniră alți trei, cari înlăturară pe *Cicero* și se'nvoiră între ei și împotriva senatului atotputernic dela *Sula*, ca să împartă puterea și să conducă statul (60). Deaceea și înțelegerea, cași vremea, conducerea și luptele lor le numim noi *triumviratul întâiu* (pentru că va mai fi și-al doilea). Cuvântul vine dela alte două latinești („*trestrium*“, trei și „*vir*“ bărbat, adică *stăpânirea celor trei bărbați politici*). Au fost *Crasus* un om bogat și bun general, *Pompeiu* fost ajutor al lui *Sula*, bun militar dar prea încrezut și slab om politic și *Caiu Iuliu Cezar*, unul din cei mai mari Romani, unul din cei patru „căpitani ai lumii“, scriitor și orator, om de știință și dictator al Romei.

Pompeiu zdrobise în Spania pe *ultimii Marlan*; deasemenea pe *pirații Mării Mediterane*, cași pe *Mitridate* care acum se sinucise într'un palat din Crimeea. Fusesse un om deosebit de voinic, mare dușman al Romei, știa 22 de limbi și luase de mic, atâta otravă, că nu-i mai făcea rău niciuna. Tot *Pompeiu* zdrobise și rămășițele *Sclavilor* cari se răsculasera în Sudul Italiei sub viteazul *Spartacus* și fuseseră învinși de *Crasus*.

Crasus pieri în luptele *contra Parților*, la Tigru și Euftrat. Deaceea curând izbucni lupta între *Cezar* și *Pompeiu* care rămase la Roma, înțeles cu Senatul. *Cezar*, din familia Iulia, se zicea că se trage din Iuliu, fiul lui Eneea și prin urmare chiar cu legături divine. Eră nobil, bogat, învățat și ambițios. A spus odată: „Ași vrea să fiu mai curând primar de sat, decât al doilea la Roma“. Și altădată, văzând statuia lui Alexandru cel Mare: „La vârsta mea el cucerise lumea și eu n'am făcut încă nimic!“ Când împărți puterea cu ceilalți 2 triumviri, el își luă o sarcină grea, dar cu gândul să dobândească glorie și-o armată: *să cucerească Galia* (Franța).

Nordul Italiei se numia Galia Cisalpină (de dincoace de Alpi) și Franța, necucerită, *Galia Transalpină*. Acolo locuiau vreo 40 de triburi de Gali (Celți), conduși de regi, preoți și preotese („druizi“), dela Pirinei până la Rin, dela Oc. Atlantic până'n Elveția. Frații lor se numiau în Anglia *Bretoni* (Bretania) și'n Spania *Iberi* (Pen. Iberică). Galii se luptară vitejește, dar *Cezar* îi bătă și aduse'n lanțuri la Roma pe eroul lor *Vercingetorix*, învins la *Alesia*. *Cezar* făcu expediții și'n Anglia și peste Rin în Germania. El a dat omenirii și civilizației acest mare și bogat ținut romanizat al Galiei (Franța).

Cuceritor al Galiei, care deveni o mare și bogată provincie romană, *Cezar* eră primejdios având o armată credincioasă și-o mare biruință. Deaceea Senatul și *Pompeiu* îi luară comanda și-l invitară să vie la Roma. Știind ce-l așteaptă, nu ascultă și le declară războiu. Deci tot războiu „civil“. Porni asupra Romei. *Pompeiu* și senatul, cu armata lor, fugiră în Grecia; unde fură ajunși și bătuți de *Cezar* la *Farsala*. *Pompeiu* fugi 'n

Egipt, unde regele Ptolomeu, de frica lui Cezar, îl omorî. Cezar zdrobi peste tot pe protivnicii săi și veni la Roma, unde fu proclamat *dictator*. A luat toate puterile, dar ambiția lui eră să poarte coroana de rege, ceace poporul nu voia. Deaceea Republicanii îl pândiau socotind că regatul e cea mai mare tiranie.

Cezar a organizat Italia și statul roman; a ajutat pe săraci, a împrumutat pe veterani (soldații cari ies din armată, după ce și-au împlinit anii datoriti serviciului militar) și-a bătut monede noi de aur cu chipul său. A refăcut calendarul („iulian“), ajutat de matematicul grec Sosigene din Alexandria, a ridicat multe monumente și-a scris chiar el „*Răsboiul pentru cucerirea Galiei*“. Voia să pornească împotriva Parților la Tigru și Eufrat și împotriva viteazului rege al Dacilor Boirebista, la Dunăre. Dar republicanii, temându-se că, după biruințe, se va încoronă ca rege, îl omorîră cu 23 lovituri de pumnal, în sala Senatului, la 15 Martie 44 în. de Hr.

22. OCTAVIAN AUGUST. ORGANIZAREA ȘI ROMANIZAREA PROVINCIIILOR.

1. Al doilea triumvirat (a. 43 în. de Hr.).

Omoritorii lui Cezar au stat o vreme în Roma, dar văzând că poporul îl deplânge pe Cezar și cere să fie pedepsiți, au fugit.

Se părea că rămâne stăpân la Roma, colegul de consulat al lui Cezar, *Marcu Antonia*. Acesta eră un bun general, cam aspru, dar hotărît, deși fără însușiri politice. Atunci veni la Roma, moștenitorul lui Cezar, fiul unei nepoate, *Caius Octavianus*, adoptat prin testament, de către marele dictator.

Se alătură *senatului* și fu ajutat de *Cicero*. Adunând cât puțin din armata lui Cezar, îl sili pe Antoniu să fugă. Plecă împotriva omoritorilor lui Cezar și se întoarse singur, cu legiunile victorioase, deoarece consuli căzuseră pe câmpul de luptă. Ceru

consulatul, dar Cicero îl refuză, zicând că e prea tânăr (avea 20 de ani).

Octavian chiemă pe *Antoniu* și pe un alt om politic *Lepid* și formă al *doilea triumvirat*, împărțind provinciile. *Cicero*, care rostise discursuri fulgerătoare contra lui

Fig. 35 Octavian August.

Antoniu fu ucis, ca mulți alții, aflați pe *listele de pre-scriptiune* (condamnare). *Lepid* luă Africa, *Antoniu* Răsăritul cu războiul contra Parților și *Octavian* Apusul cu Roma și toate greutățile.

La Filipii în Macedonia, fu zdrobită ultima armată a conjuraților, omoritorilor lui Cezar, în frunte cu republicanii *Brutus* și *Cassius*. Greutăți mari avu Octavian cu fiul lui Pompeiu *Sextus*, care prădă pe M. Mediterană, și cu veteranii. Dar mai ales cu *Antoniu*, după ce *Lepid* ieși din triumvirat.

Antoniu părăsi războiul contra Parților și ademenit de frumoasă regină a Egiptului, *Cleopatra*, rămăsese acolo, jertfind interesele statului roman.

Când Octavian află că dă regate, fiilor Cleopatrei, din pământul roman, îi declară războiu. Bătălia se dădă la *Actium*, în Grecia, unde Antoniu și Clopatra, bătuți, fugiră (31 în. Hr.). Antoniu se sinucise, iar Cleopatra văzând că nu-l poate ademeni pe Octavian, făcū la fel. *Egiptul deveni provincie romană*, iar *Octavian rămase singur stăpân al lumii romane*. (30 în. de Hr.).

2. Sfârșitul Republicei și începutul Imperiului. Octavian August primul împărat. Deacum puterea este întreagă în mâinile unui singur și pe tot timpul vieții, nu ca'n timpul Republicii când eră în mâinile mai multor magistrați aleși pe un an sau pe un timp anumit.

El pare a fi un stăpânitor, un monarh constituțional. Deacea cărmuirea lui se și numește „principatul“ constituțional al lui Octavian August. După el, alți împărați vor chiema tot mai rar cele două adunări până vor dispăre. Cu vremea vom ajunge pela a. 300, la Impăratul Dioclețian, care va domni numai și numai singur, cu putere nemărginită, ca un rege asirian, cu tron și mantie imperială, cu coroană de aur și cu supușii în genunchi înaintea tronului. Deatunci zicem că va fi, până la sfârșit, *impărăție absolută*.

Dar *Octavian „August“*, căci așa i-a zis senatul, ca să-l apropie de zei („Augustus“) a vrut să împăce încă deprinderile republicane ca noua formă a Impărăției. Deși i s'au dat toate puterile, el tot aduna și consultă senatul și adunarea poporului (comițiile).

Octavian a primit consulatul și tribunatul, dar se alegea în fiecare an, odată cu colegi (celălalt consul și tribuni). A fost declarat cel dintâi din Senat („priniceps“); adică el votă cel dintâiu și prezidă. Il numiră capul religiunei („pontifex maximus“), și „părintele patriei“. Dar mai presus de toate este „Divus Augustus“ (divin, mai presus de oameni) și ceeace-i da toată puterea „Imperator“ (comandantul armatelor).

Ca tribun, este inviolabil și sfințit („sacrosanctus“) și ca imperator, are în mână armata. El părea că nu primește și nu are nicio putere singur, dar în adevăr le adună pe toate.

A administrat foarte bine marele imperiu. A făcut o gardă imperială (pretorienii), cași prefecturile de poliție și buna îngrijire a marelui oraș, precum și aprovizionarea lui cu de toate. A organizat finanțele (birurile) și armata, măbind numărul legiunilor la 25. A poruncit să se facă o numărătoare generală a locuitorilor imperiului (recensământ) și cu acel prilej s'a născut în Betleem Mântuitorul Isus Hristos, după care Octavian August a mai trăit 14 ani. De-atunci numărăm anii, noi, creștinii (a. 1, Nașterea lui Isus Hristos). Puține războaie a purtat August. Mai mult a potolit războaiele, în deosebi în ținutul Ilirilor.

A făcut expediții în Germania, comandate de fii lui adoptivi, Drusus și Tiberius, viitorul împărat. I-a adoptat pe aceștia, deoarece n'a avut copii, iar ai ficei sale, Lulia, au murit.

Vreamea lui e vestită pentru bună starea și pacea lumii romane (cam 100 milioane locuitori). A ridicat multe monumente, mai ales arcuri de triumf, palate, temple, teatre și circuri ș. a. A zis el însuși: „Am găsit Roma de cărămidă și-o las de marmoră“. Mai e vestită vremea sau epoca lui și pentru marea înaintare și dezvoltare a literaturii și artelor. Deaceea s'a și numit această sută de ani, în care a domnit el, *Secolul lui August*, unul din cei patru secolii însemnați pentru omenire prin dezvoltare culturală. În vremea lui au trăit și pe unii chiar i-a și ajutat, istoricul *Titu Liviu*, poietii *Catul*, *Virgiliu* care-a scris „Eneida“ (Enea și Italia, Roma), *Ovidiu*, care a murit exilat la Tomi (Constanța) unde noi i-am ridicat un monument — *Horațiu*, arhitectul *Vitruviu*, geograful *Strabo*, precum și mulți oameni de drept (juris consulți) și artiști, filozoful *Seneca* ș. a. Tot în această epocă trebuie să socotim și pe *Cezar* ca scriitor, pe istoricul *Salustiu* și mai ales pe oratorul și filozoful *Cicero*. Un mare ocrotitor al acestora a fost și bogatul prieten al lui August, *Mecena*. Atunci s'a ridicat, între alte temple, și vestitul *Panteon* din Roma, cu statuile tuturor zeilor.

3. **Organizarea și romanizarea provinciilor.** A fost una din isprăvile cele mai de seamă ale lui August. Provinciile, bine organizate și bine apărate, au socotit Imperiul ca o mare binefacere. Totul se hotără de la centru, de la Roma, de către împărat („centralizare“). August a împărțit provinciile în două: *senatoriale*, cele liniștite, de la mijlocul împărăției, lăsate în grija senatului și *imperiale*, cele de la margini, mereu amenințate, pe care le administra chiar el, prin delegații lui („*legatus Augusti pro praetore*“, delegatul împăratului ținând loc de pretor). Odată cu aceasta, el își păstră și armata gata oricând de apărare și de luptă.

Erau 22 de provincii, din care 10 senatoriale și 12 imperiale. Guvernatorii („legati“) erau și administratori și generali și judecători cași împăratul. Dar erau numiți de împăratul pentru un timp anumit, primiau un salariu fix, își dădeau socoteală de actele lor și orice „edict“ se putea aduce la cunoștința și hotărârea superioară a împăratului (apel). Nu mai eră o stăpânire de exploatare fără margini, fără control și răspundere ca'n vremea Republicii.

August s'a străduit mult să pacifice și să romanizeze *Țara Ilirilor* („*Illyricum*“), care deveni una din cele mai mari și bogate provincii. Grecia cu Macedonia erau de mult supuse. După vreo două sute cincizeci de ani, *Iliricul* ajunsese țară romană. Drumuri romane militare o brăzdară în toate părțile, ramificații din marele drum al Balcanilor, „*Via Aegnatia*“, care pornia de la Marea Adriatică (Albania) și se sfârșia la Bizanț.

Dealungul acestor drumuri repede răsăriră colonii (tabere) și orașe noi — apoi veni administrația romană, negustori isteți, limbă și cultură romană; se ridicară temple, școli și băi romane, poduri și lucrări tehnice mari. Pe linia Dunării erau vestite orașe romane.

Nă amintim că „romanizarea“ fusese întemeiată de mult, de țărănimea italică, revărsată și-aici peste granițe. Acum o desăvârșiau puterea și cultura romană. Așa că mai târziu, când alți împărați au înaintat, ba chiar atunci când Traian a avut nevoie

de coloniști pentru Dacia, Iliricul romanizat a fost temelia și izvorul de unde s'au luat aceste elemente romanizate. De aceea a și zis Dimitrie Cantemir cronicarul, cu privire la formarea neamului nostru în Dacia: „August împăratul este sădătorul și Traian împăratul este răsădătorul neamului nostru“.

August a înaintat și spre Răsărit, paralel cu Dunărea, în provincia așa numită „Moesia“, după neamul trac al Misilor. Căci după frații lor Ilirii, acum *venià rândul cuceririi și romanizării Tracilor, strămoșii noștri*. „Moesia“ se'ntindea cam cât ține azi nordul Serbiei vechi, Bulgaria până la Balcani și M. Neagră și Dobrogea noastră. Câțiva ani mai nainte, Cezar se pregătia să înfrunte pe Boirebista, regele neamurilor tracice de dincolo de Dunăre. Acum August romanizează Moesia și apără linia Dunării.

Se zice c'ar fi făcut chiar o expediție sub *Lentulus* și-ar fi încheiat o învoială cu Cotizone, rege dac.

23. LUPTELE DACILOR CU ROMANII. DOMITIAN ȘI DECEBAL.

1. *Ilirio-Tracii și Dacii*. — Cei mai vechi strămoși ai Romanilor sunt cele mai vechi popoare care au locuit în Peninsula Balcanică și'n Dacia, peste care au venit ceilalți vechi strămoși, Romanii, de le-au supus și romanizat. Sunt *neamurile Ilirilor și Tracilor*, popoare înrudite, frați, dar locuind cei dintâi la Marea Adriatică, de jos, dela Greci până către Veneția, iar Tracii în partea de mijloc și răsărit a Pen. Balcanice, pânăla Dunăre și peste Dunăre, pânăla Tisa, Maramureș, Nistru și M. Neagră. *Ilirii* au de urmași pe *Albanezi*, iar *Tracii* romanizați și creștinați pe *Români*. Despre felul de viață al acestor popoare, găsim urme încă depe la 1500 în de Hr. Erau împărțite în neamuri, seminții sau triburi, uneori luptându-se între dânsule, alteori unindu-se împotriva unui dușman comun. Cele mai însemnate neamuri tracice, adică ale strămoșilor noștri, au fost *Misii*

(Moesi, Moesia) de lângă Dunăre, *Geții* din câmpia Munteniei, *Carpii* (Carpați!) din părțile Moldovei, poate și *Agatirșii* din Munții Apuseni ori Metalici ai Ardealului, dar desigur *Dacii* din colțul de piatră al Sarmis-

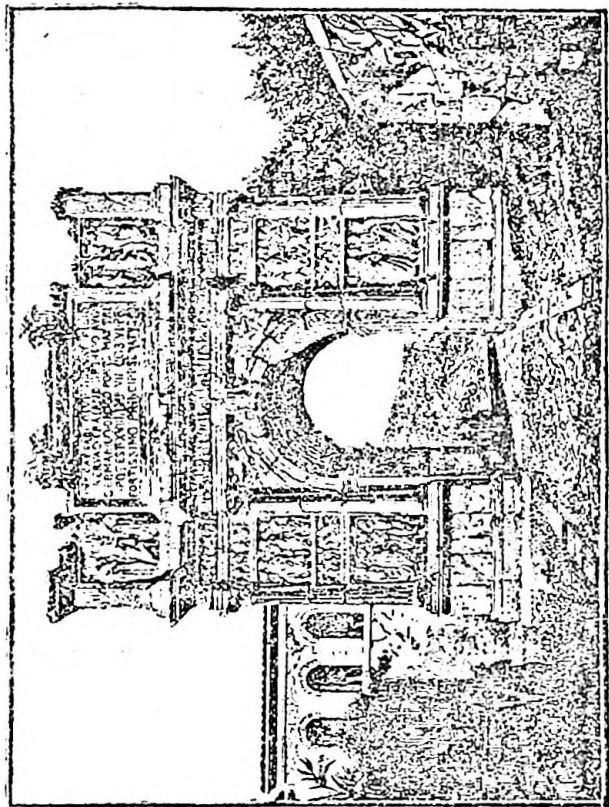

Fig. 36. Arc de Triumf la Romani ridicat în cinstea lui Traian.

getuzei, capitala lor (lângă Hațegul de azi, satul Grădiștea). Obiceiurile și portul lor le găsim și azi, în traiul țărănimii noastre (vezi și pe Dacii depe *Columna lui Traian*). Aceasta este vechea cultură sau civilizație a Tracilor, care e de o mare însemnătate și bogăție

Munteanu-Râmnic. Istoria Medievală, cl. I sec. Ed. I.—5.

deși-i simplă, pentru că e originală și veche de mii de ani.

Pela 250 în. de Hr., Romanii au trecut M. Adriatică și i-au supus pe Iliri și-apoi pe Grecii din Sud. Pe urmă veni rândul *Tracilor*, mai întâiu al celor de lângă Dunăre până la mare.

Multă vreme însă Romanii n'au putut trece *Dunărea*, deși cultura romană stăpânia dincolo de marele fluviu. Totuși, pela a. 50 în. de Hr. Tracii de peste Dunăre deveniseră o primejdie pentru Romani și mai ales cei mai viteji și mai prădalnici din jurul Sarmisagetuzci, cunoscuți de Romani sub numele de *Dacii*, *Davi* sau *Daii*. Din pricina vitejiei și împotrivirii dârze a acestora, Romanii, cu vremea au dat acest nume „*Dacii*“, tuturor *Tracilor* de peste Dunăre și-au numit „*Dacia*“ tot pământul locuit de ei (cam cât e azi „România-Mare“).

2. Primele lupte cu Romanii. Boirebista și Deceneu.
In vremea aceasta eră și mai mare primejdia pentru Romani, căci neamul dela Sarmisagetuza avea în frunte un mare rege, anume *Boirebista*. Acesta izbutise să unească neamurile tracice de peste Dunăre sub comanda sa, ba chiar și neamuri străine, destul de îndepărtate, în Apus până la Patrulaterul Boiemiei și'n Răsărit până pela *Sciții* din Sudul Rusiei, la Nipru.

Sunt scriitori cari dovedesc azi că atunci, nu erau pe lume state mai mari ca aceste două: *cel roman* și *regatul lui Boirebista*. A fost și ajutat, în îndeplinirea acestor mari planuri și lucrări, de marele preot *Deceneu* ori *Daceneu*. O legendă îi atribuie acestuia planul stârpirii viilor, ca să-i facă mai vrednici pe *Dacii* ce obicnuiseră a bea mai mult.

Boirebista a trecut *Dunărea* cu-o mare armată și-a prădat bogatele cetăți grecești dela *Marca Neagră*, sumpuse Romanilor, cum au fost: *Tiras* (Cet. Albă) *Tomii* (Constanța) *Callatis* (Mangalia) ș. a. Desigur că a prădat și *Moesia*, în care înaintau Romanii. Pe-atunci,

la Roma (a. 50 în. de Hr.) trăia marele general și stăpânitor *Iuliu Cezar*. Știm că el se hotărîse se plece împotriva Dacilor, dar fu omorît (44 în de Hr.), tocmai când la Sarmisagetuza erà omorît și Boirebista.

3. **Impăratul Domițian și Decebal.** Urmașul lui Cezar fu *Octavian August*, primul împărat roman, care desăvârși romanizarea până la Dunăre și murì în anul 14 după nașterea Mântuitorului.

li urmară patru împărați din familia lui, dinastia Iulia-Claudia: *Tiberiu*, *Caligula*, *Claudiu* și *Nero*, toți asasinați. După alți trei, ridicăți și omoriți de soldați, urmă *Vespasian*, întemeietorul dinastiei Flavia, cel ce-a ridicat la Roma marele circ, în care încăpeau 80.000 de spectatori „*Coloseul*“, ale cărui impunătoare ruine se pot vedea și azi.

Peste vreo jumătate de veac, Impăratul *Flaviu Vespasian* a trecut Dunărea, supunând neamurile tracice din Oltenia și Banat, aducând o flotă romană pe apele marelui fluviu — și întemeiând aici cea dintâi așezare romană sau „colonie“, *Drobetae*, (T.-Severin). Dar când, după fiul mai mare *Titus*, sub care a erupt (a. 79 după Hr.) vulcanul *Vezuviu*, veni la domnie fiul mai mic Domițian (81—96 după Hristos), se ridică la Sarmisagetuza un vrednic urmaș al lui Boirebista, *Decebal*. Acesta, cași celălalt mare rege, a unit sub comanda lui mai multe neamuri sau triburi tracice, în primul rând pe puternicii *Gefi* din câmpia Munteniei și s'a repezit pe ghiață peste Dunăre, la prada cetăților grecești dela Marea Neagră și-a celor romane din Moesia, depe țărmul drept al Dunării. Domițian trimise împotriva lui, unul după altul, doi generali și anume pe guvernatorul Moesiei și pe un altul, care pătrunse chiar în Dacia, pe căi neumblate, prin Banatul Timișanei. Amândoi fură bătuți și omoriți.

Cel dintâi în Moesia, poate unde s'a aflat un mormânt roman lângă monumentul dela Adam-Clisi. Celălalt a fost adement

și băgat într'o strâmtoare în munți, prăvălind asupra-i stânci și copaci uriași — încât fu omorât și armata sfărîmată.

Abia al treilea, Iulianus, izbuti să înainteze spre capitala lor, tot prin Banat, și la *Tapae* (Tape), cam unde

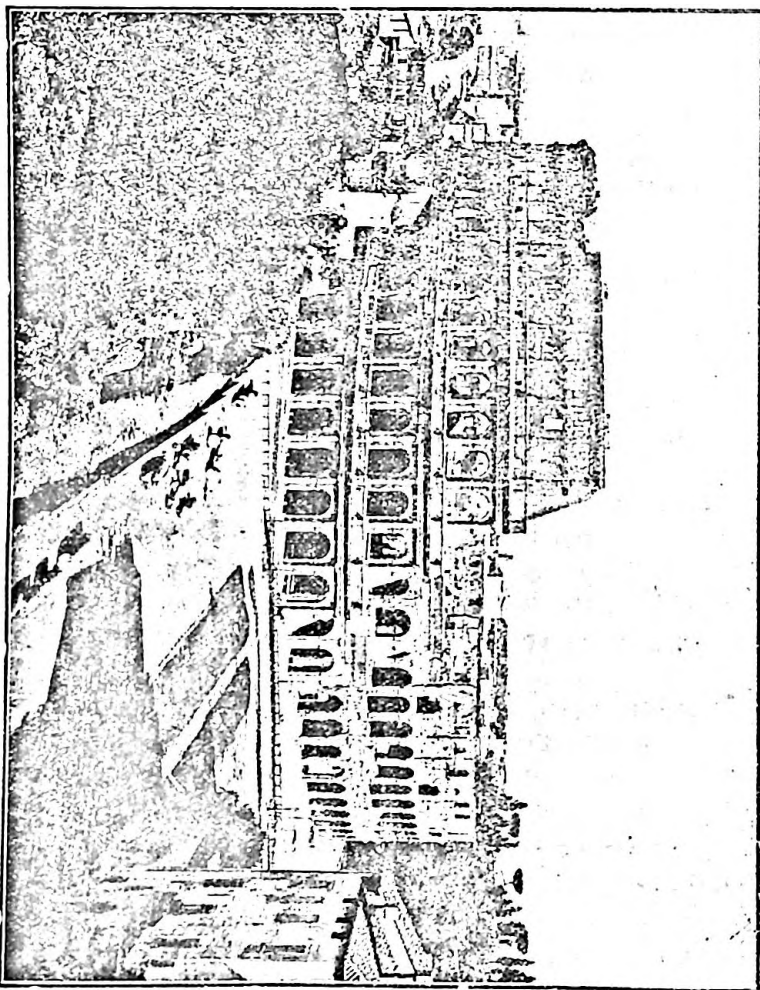

Fig. 37. „Coloseul” (Cercul lui Vespasian)

e azi Caransebeșul (pe Timiș), să dea o bătălie sângeroasă care-l silii pe Decebal la pace (tractat). Totuși n'a fost

o biruință romană, căci nu i-au zdrobit pe Daci, așa cum eră firea și felul de luptă al Romanilor, ci au stat la învoială. Dacii, ca să nu mai năvălească în Impărăția Romană, au primit mașini, meșteri și ingineri, ofițeri și bani, ca să-și ridice țara și armata după modelul roman. Adică să facă cetăți de piatră, poduri, viaducte și apeducte și drumuri pietruite. Domițian, e drept, n'a plătit „tribut“, cum înțelegem noi azi, și cum au crezut și-au zis unii, dar Dacii au folosit mult din acest războiu fără sfârșit lămurit. Sigur este că și cultura romană își întindea stăpânirea asupra neamurilor tracice din Dacia.

Fapta aceasta o judecăm noi și mai aspru, pentru că Decebal a fost și va muri ca erou, iar Domițian a fost un tiran, nevrednic împărat și va muri asasinat. Eră obiceiul la Roma, să se felicite împărații „Să fii mai fericit ca August și mai bun ca Traian“. Dar și cei răi se asemănau astfel: „Mai crud ca Nerone și mai nemernic ca Domițian“.

24. **TRAIAN. CUCERIREA, ORGANIZAREA ȘI ROMANIZAREA DACIEI.**

După omorîrea lui Domițian și scurta domnie de doi ani a bătrânului *Nerva*, se alege ca împărat fiul adoptiv al acestuia, tânărul general *Marcu Ulpiu Traian* (98—117 d. Hr.), vestit pentru vitejia, bunătatea, mintea lui isteată și pentru biruințele câștigate împotriva Germanilor. Îndată ce suie treptele tronului, hotărî să desfacă învoiala dintre Domițian și Decebal, socotind-o drept o rușine, o pată, față de puterea Impărăției Romane.

Și-apoi erau 150 de ani de când Dacii erau o primejdie pentru Romani, cum bine știm, încă din vremea lui Iuliu Cezar. Iar statul roman, bine organizat din vechi, avea nevoie de bogățiile naturale ale Daciei, să le puie în valoare — și mai ales doriau Romanii să puie stăpânire pe multele și bogatele mine ale Daciei, ca să le exploateze.

Dar nici Decebal, regele Dacilor, nu sta cu brațele încrucișate. Se pregătea de luptă, organizând armata,

unind tot mai multe triburi și făcând legături până și cu depărtați dușmani ai Romei, Parții defa Tigrul și Euftrat. In curând izbucni războiul. Dacia se luptară vitejește. Deaceea Traian fu silit să întreprindă două răs-

Fig. 38. Impăratul Traian.

boaie, cu toate că pornise să svingă dintr'odată cuibul de neliniște și îndrăzneală de dincolo de granița dunăreană.

Cel *dintâiu războiu* avu loc între 101—102 d. Hr. Romanii pătrunseseră în Dacia tot prin Banat. S'au dat lupte aprige. Dacii și femeile lor își apărară țara pas cu pas și cu îndârjire. Cea dintâi mare încăierare avu loc tot la *Tapae*, unde Romanii avură acum mulți morți și răniți. Fură siliți să ierneze acolo, în tabere, până'n primăvara anului 102, când, primind și ajutoare, porniră din nou luptele. Decebal ceru pace în două rânduri, dar Traian primi cu următoarele condițiuni: să înapoieze mașinile și tehnicienii (inginerii și meșterii), să se dărâme câteva cetăți și întărituri, să rupă legăturile cu dușmanii Romei

și, ca aliat al ei, să primească armată romană (garnizoană) în câteva localități, ba chiar și în Sarmisegetuza.

O dovadă că pentru Traian, Dacia eră cucerită, este și *construcția podului dela T.-Severin (Drobetae)*, lucrare făcută de prietenul împăratului, *arhitectul Apolodor din Damasc* (a. 104 d. Hr.). A fost o adevărată lucrare romană, cu-atâta tărie și istețime executată, încât și azi, după aproape 2000 de ani, se mai văd câțiva din cei 20 de stâlpi uriași ai podului, unui pe malul sârbesc, la Cladova și altul, la noi, la T. Severin, iar când scad apele, ies și alții la iveală.

Al doilea războiu (105—106 d. Hr.) izbucni din pricina încercărilor lui Decebal de-a scutura jugul roman. După plecarea lui Traian, regele dac ridică armele, măcelări pe soldații romani și prădă cetățile dunărene. Traian hotărî să-i zdrobească. Trei armate romane înaintară spre Sarmisegetuza :prin Banat, pela Turnu Roșu (Valea Oltului) și pe la intrarea Jiului. Romanii ajunseră biruitori la capitala Dacilor. Fruntașii acestora, ca să nu cadă prinși băură otravă și muriră eroic. Decebal fugi pe Valea Ștreiului, spre Mureș, cu nădejdea de-a ridica o nouă armată, dar fiind ajuns de gonacii romani, ca să nu cadă de viu în mâinile dușmanului, își ridică singur viața, împlântându-și sabia în piept. Capul lui fu dus la Roma și Traian făcù Dacia provincie romană (106 d. Hr.). O sută de zile ținură *serbările la Roma*, pentru strălucita biruință și bogata provincie câștigată. Traian primî încă un nume „*Dacicus*“, adică „biruitorul Dacilor“, un nume de slavă, de luptă, de triumf — cum mai dobândise unul mai înainte „*Germanicus*“. Apoi, pentru a se cinsti și vecinici această mare faptă, se ridicară 2 monumente: *Columna lui Traian la Roma* și în Dobrogea, la 15 km. de Dunăre, unde e azi satul *Adam-Clisi*, un monument triumfal, numit atunci, cași orașul ce se ridică alături „*Biruința lui Traian*, iar în zilele noastre „*Monumentul dela Adam-Clisi*“.

2. **Organizarea și romanizarea Daciei.** — După cu-

cerire, Romanii aduseră în noua provincie *felul lor de administrație și organizare (întocmire)*.

Popor practic și de cultură superioară, au căutat să *gospodărească, să exploateze, să dea preț și valoare bogățiilor naturale ale țării Dacilor*. Aceștia, popor de cultură simplă, popor „barbar”, nu le prețuiseră și gospodăriseră în de-ajuns.

Iar odată cu administrarea și organizarea creștea și *romanizarea — adică trecerea limbii și culturii romane*

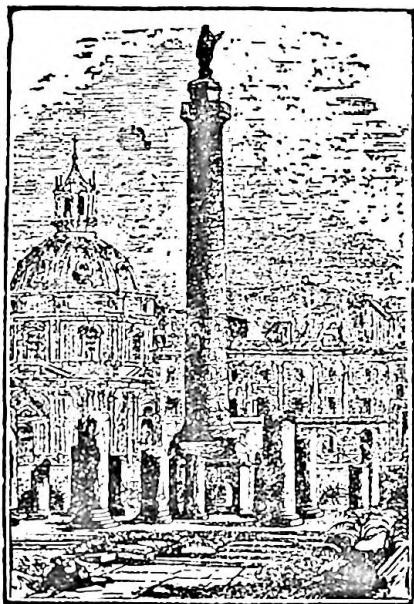

Fig. 39. Cöiumna lui Traian.

sau latine în sufletul acestor Traci (Daci, Geți ș. a.), cum trecuse de mult în sufletul Tracilor dela Sudul Dunării. Această mare taină noi știm că acuma se desăvârșia cu soldatul, funcționarul și împăratul roman, pentru că ea se făcuse mai de mult, cu temei, de către țăraniile italici (romani). Ne-amintim că aceștia înmulțindu-se și vânzându-și ogoarele, munca și grâul lor fără preț, au plecat, revărsându-se peste granițele Italiei și peste po-

poarele vecine barbare înfrățindu-se țărani cu țărani la coarnele plugului.

Adică în Peninsula Balcanică și Dacia, Elveția, Galia (Franța), și Peninsula Iberică (Spania), la Iliro-Traci, la Reți, la Gali și Iberi cari s'au romanizat.

Acum însă romanizarea în Dacia, e ajutată și de *administrație*. Capitala provinciei e tot Sarmisagetuza, dar se numește *Ulpia Traiana Augusta*, unde ședeă *delegatul împăratului* (gubernatorul) și *marele preot* — și unde se adună *sfatul* sau *conciliul provinciei*. Tot aici se adunau *birurile* și se trimiteau la Roma. Dar și *armata* a ajutat la romanizare, odată ce soldatul roman sta sub steaguri până la bătrânețe, aducându-și și familia; iar când ieșiă și deveniă „veteran“ dobândiă o bucată de „pământ, care-l legă, pe el și familia, și mai mult de Dacia și poporul băștinaș. Firește că se făceau mereu fel de fel de legături familiare între Romani și Daci.

Permanente au fost în Dacia 2 legiuni: a 13-a Gemina la *Apulum* (Alba-Iulia) și a 5-a Macedonica la *Potaissa* (Turda).

Cum Dacia „barbară“ nu prea fusese populată, lipsiau brațele pentru noua și marea muncă și producție.

De felul lor, la barbari nu se prea muncia pământul, voinicii fiind buni pentru pradă și războiu, ci mai mult bătrânii, femeile, copii și prinși din războiu.

Deaceea Traian aduse *coloniști*, populația din altă parte, mai ales de-aproape, Iliri și Traci romanizați de sub Dunăre ș. a. din Grecia, Asia Mică, foarte puțini din Italia. Aceasta o știm noi din ce-au lăsat *ei scris pe pietre săpate* („*inscripții*“) sau pe *tablele cerute*. Deci *colonizarea* a fost un bun mijloc de romanizare. Tot așa și *drumurile pietruite* ce se așternură îndată, legând *orașele cele noi coloniile și taberele*, cum vedem din însemnările și hărțile ce ne-au rămas.

Cel mai însemnat drum pleca dela *Malva* (Celeiu azi) la

gura Oltului și mergea pe malul acestui râu, trecând pela Turnu-Roșu în Ardeal, la *Salinae* (Ocna Sibiului), în sus la *Apulum* (Alba-Iulia, și *Potaissa* (Turda), până la *Napoca* (Cluj) și *Porolissum* (Moigrad) sus aproape de Maramureș. Alt drum pleca tot dela *Malva*, tăia pieziș Oltenia, pela Gura-Motrului, la *Drobetae* (Severin), de unde la *Ad-Mediam* (Mehadia) pecând drumul Banatului, dela Dunăre, trecea la *Tapae* (Caransebeș) și de-acolo la *Ulpia Traiana* (Sarmisagetuza) și *Apulum* (Alba-Iulia) cu ramificații în toate părțile.

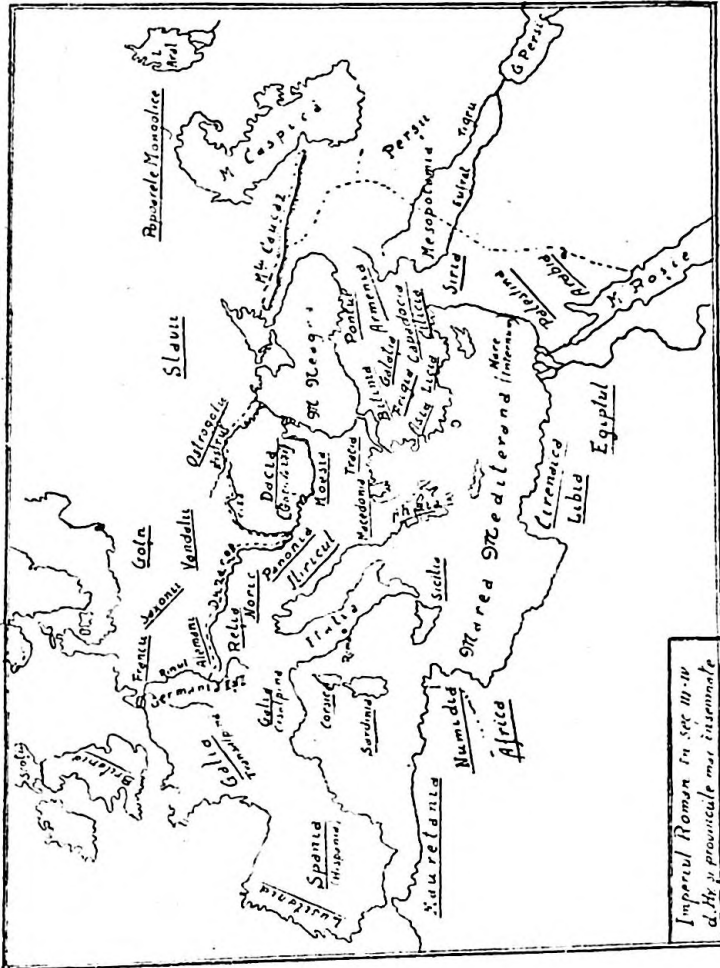
Au ajutat și *agricultura, comerțul, meseriile și industria* (deci *viața economică*) care luară în Dacia o mare dezvoltare. Romanii știau să prețuiască să gospodărească, să producă mărfuri, să fabrice. Erau aici pământuri nearate sau slab arate, erau apoi păduri și mine multe de sare, aur, argint și izvoare de ape minerale.

Cele mai însemnate sunt și azi, d. e. de aur la *Alburnus* (în M. Metalici, Abrud, Roșia și Zlatna), de sare la *Salinae* (Ocna Sibiului, a Mureșului și-a Dejului), argint (Rodna, în N. Ardealului) ape minerale (Mehadia. a) — precum și oriunde azi avem „băi“, cuvânt ce însemnează, „ocne“ sau „mine“ d. e. Baia de Aramă (Mehedinți), *Baia de Fier* (Gorj), la T.-Ocna și „Baia Moldovei“; iar în Ardeal „Baia Mare“, „Baia de Criș“ ș. a. m. De unde se vede de ce a fost așa de dorit și prețuit de Romani, acest ținut „minier“. Dacia.

Firește că Dacii au avut de câștigat dela Romanii și 'n ce privește agricultura, fiind popor agricol. Fiind bogată „țara aurului și-a țării“, au venit mulțime, nu numai funcționari, soldați și coloniști, dar și *negustori, meseriași, muncitori, oameni de afaceri, întreprinzători și capitaliști*, unii să poată trăi mai bine, alții să se îmbogățească. S'au găsit în Dacia mai toate *breslele* sau *corporațiile* dela Roma.

Drumuri de comerț, afară de cele pietruite, erau și apele iuțe ale provinciei (cu plutele) pelângă bătrâna Dunăre, pe care plutiau vase de răsboiu și vase de comerț. Mișcare comercială era înăuntru, la graniță, cu popoarele „barbare“, în legătură cu Italia și toată împărăția, pe Dunăre și la M. Neagră (bogatele porturi grecești).

A fost și *viața culturală*, nu numai economică, care a ajutat la *romanizarea Daciei*. Dovadă sunt *ruinele* și tot ce ne-a rămas scris despre *templele, școlile bibliotecile,*

lucrările de artă (palate și statui, cași amfiteatrele, cum este ruina celui de marmoră dela *Porolissum*), *lucrările tehnice*, cum sunt *podurile, apeductele* (canale pe stâlpi),

viaductele (poduri lungi, drumuri susținute pe stâlpi și bolți, peste prăpăstii) ș. a. Toate acestea au făcut să înflorească și să se desvolte în Dacia puternică viața romană — *au romanizat Dacia și pe Daci.*

25. CREȘTINISMUL ȘI CONSTANTIN CEL MARE, CREȘTINISMUL LA DACO-ROMANI.

1. Creștinismul. Este credința noastră, marea învățatură care poartă numele celui ce nea dat-o, *Mântuitorul Isus Hristtos*, născut în Betleem (*Galilea, Palestina*) 14 ani înainte de moartea lui *Octavian August.*

Învățătura lui Dumnezeuiască s'a răspândit din Galilea, peste mări și țări, așa de iute, încât în anul 50 după nașterea lui, se iau măsuri la Roma *impotriva Creștinilor.*

Ce-a pătruns mai adânc și s'a înțeles mai lesne din învățătura creștină a fost atunci iubirea și buna învoire între oameni. „*lubește pe aproapele tău ca pe tine*

Fig. 41. Monedă cu Impăratul Airion.

însuși!“ a zis Mântuitorul — și după patimile, moartea, înviearea și înălțarea lui la Ceruri, cei doisprezece Sf. Apostoli au răspândit și propovăduit marea lui învățatură.

Nu se potrivea nici cu învățătura din Iudcea, „ochiu pentru ochiu și dinte pentru dinte“, dar nici cu asprimea, apăsarea și sufletul rășboinic al Romanilor, cari se închinau la zei-Idoli și chiar la împăratul-zeu (statuia lui).

Isus mai învăță că adevărata „împărăție“ e numai în

Ceruri și trebuie să credem și să ne închinăm singurului și adevăratului *Dumnezeu* — nevăzut și pretutindeni.

Deaceia au și fost prigo niți *Creștinii*, ca stricători ai legii și-ai armatei, ca vrăjitori și dușmani ai statului roman. Zece au fost „goanele“ sau prigoanele (*persecuțiile*) îndurate de Creștini.

Cea dintâi a fost a crudului împărat *Nero*, care i-a ars de vii și i-a dat fiarelor în circuri; chiar și o împărăteasă, *Alexandra*, a fost jertfită, mărturisind legea lui Hristos; până și bunul împărat *Tralan* a poruncit o „goană“ împotriva Creștinilor; iar cea din urmă, a zecea, a fost împăratului *Dioclețian* (284-305 d. H.).

Totuși creștinismul s'a răspândit cu iuteală și putere în toată împărăția.

Eră ușor de înțeles și mergea la inima oamenilor, fiind și foarte potrivită această învățătură de iubire și dreptate cu marea mulțime a locuitorilor împărăției, supuși și nedreptățiți de puterea și apăsarea romană.

Căci învățase Mântuitorul: „Feriți cei săraci cu duhul, căci a lor este împărăția Cerurilor. Feriți cei ce plâng, căci aceia se vor bucura“. Iar altădată: „Mai curând va trece odgonul prin urechile acului, decât bogatul în împărăția lui D-zeu“. Deaceia și tratat cu întinderea creștinismului, se luaseră măsuri de către împărați pentru ușurarea vieții sclavilor — socotiți de-a-cum, cum și erau, ca oameni, mai liberi și „*frați întru Hristos*“: cum vor fi incurând toți Creștinii.

Eră apoi și-o învățătură universală, obștească, a tuturor neamurilor, nu numai a ludeei ori a Impărăției Romane. „Mergeți și botezați toate popoarele“, zisese Isus Hristos. Mult a lucrat și-a propovăduit, pentru *organizarea Bisericii Creștine*, *Sf. Apostol Pavel*, energetic, învățat, bun vorbitor — și neobosit străbătător al împărăției.

Creștinii se socotiau toți „*frați*“, cum văzurăm, și'n fiecare localitate, formaseră un fel de societate, viață comună, bine organizată și condusă, o „*comunitate*“ frățească. Pe sub ascuns, uneori în hrube („*catacombe*“) săpate de ei, luau masa împreună („*agape*“, mese de oameni care se'nțeleg și se iubesc), ascultau slujba și-și îngropau morții.

2. **Constantin cel Mare** (306—337 și singur împărat dela 326) și creștinismul. Dar suferințele creștinilor au încetat și biruința a venit, odată cu *domnia Impăratului Constantin cel Mare*, care a împăcat *creștinismul* ca *Impărăția Romană*. El a văzut că e adevărata credință care a cuprins sufletele celor mai mulți locuitori ai Impărăției. Ba chiar pe dușmanii lui i-a biruit Constantin în numele și cu ajutorul Sf. Cruci. Deaceea a și dat ștrașnică poruncă să fie liberă și ocrotită învățătura creștină prin actul împărătesc din orașul *Milan*, a. 313 d. Hr.]. Iar la a. 325 a îngăduit să se adune *Sinodul* (conciliul, soborul) *dela Nicea* (în fața Constantinopolului) care, sub conducerea *Sf. Atanasie*, a întocmit cele 7 articole principale din *Simbolul Credinței* („Crezul“) și-a afurisit pe *Preotul Arie* din Alexandria și *învățătura lui creștină rătăcită* sau eretică (*erezie*). Iar pentru că marele împărat Constantin cel Mare, cât și mama sa, Elena, au primit botezul și s’au creștinat, *Biserica i-a așezat între sfinți* și-i prăznuim la 21 Maiu: *Sf. Impărați Constantin și Elena*“.

Tot Constantin cel Mare a schimbat capitala Imperiului dela Roma vechie păgână la Roma nouă creștină: *Constantinopol sau Bizanț* (330).

Drept este că și creștinismul a fost una din cauzele căderii Impărăției Romane, pentru că a potolit dârzia Romanilor, a muiat sufletele lor rășboinice și-a unit sufletul roman cu cel „barbar“: frați intru Hristos.

3. **Creștinismul la Daco-Romani** Strămoșii noștri n’au devenit creștini la o dată anumită, ci *creștinismul* a cuprins sufletele lor odată cu *romanizarea*, adică învățătura creștină odată cu limba și cultura romană. Așa că noi Daco-Romanii, sau mai bine Traco-Romanii, am fost *deodată Romani și creștini*, adică Daci sau *Traci romanizați și creștinați*. Drept este însă că romanizarea și creștinarea au fost mai puternice la Tracii din Peninsula Balcanică și-apoi au început a trece și ’n Dacia, odată cu cucerirea romană (107 d. Hr.).

Totuși această îndoită lucrare culturală n'a mai fost așa de puternică la Nordul Dunării, în Dacia, după *retragerea lui Aurelian* (271 d. Hr.) și *instăpânirea Goților* — rămânând puternică la Sudul Dunării, în împărăție. Acolo chiar *biruise fățiș creștinismul*, cum văzurăm, din a. 313 d.Hr. la porunca lui *Constantin cel Mare*. La Dunăre s'au întemeiat pe malul drept, mai multe *episcopate* de unde luau darul și preoți strămoșilor noștri Daco-Romani.

În Dacia *pătrunsesse învățătura creștină încă din vremea cuceririi lui Traian* (106 d. Hr.), odată cu venirea soldaților, coloniștilor, funcționarilor și negustorilor romani, din cari mulți-puțini vor fi fost și creștini, cum erau și 'n împărăție, odată ce Traian face și el o persecuție. Pe sub ascuns apoi, cași în toată împărăția, *s'a întins creștinismul în Dacia*, cât timp a fost sub *Romani* (106—271 d. Hr.). Ba și sub Goți [dela 271—450] odată ce aceștia s'au creștinat, au avut episcopi (vlădici) la Niceea și 'n calendarul nostru găsim pe *Sf. Sava Gotul* și *S. Nichita Gotul*. ?

Mult au mai ajutat și episcopatele dunărene, precum și *năvălirile Hunilor și Avarilor în Peninsula Balcanică*, de unde aduceau pradă multă, dar și robi „*captivi*“, ba chiar „foarte numeroasă *populație*“ care nu era formată decât din buni strămoși ai noștri Traci romanizați-creștinați.

Aceasta se vede și din *cuvintele românești privitoare la biserică și creștinism*, cuvintele cele mai însemnate, care toate sunt *de origină și limbă latină* d. e. *Dumnezeu, cruce, biserică, lege, preot, credință, sfânt, altar, botez, cuminecătură, sărbătoare, închinare, cununie, mormânt, Crăciun, Rusalii, numele zilelor ș. a.*

Altele, mai puțin însemnate, le-am luat mai târziu, *dela Slavi și Greci: cădelniță, iconostas, aghiazmă* — ori treptele bisericești: *protopop, vlădică, episcop, mitropolit* — ori nume de cărți bisericești: *evanghelie, ceaslov, psaltire ș. a.*

26. BARBARII (POPOARE GERMANE ȘI MONGOLE). IMPĂRȚIREA IMPĂRĂȚIEI ROMANE. NĂVĂLIRI BARBARE ÎN DACIA (GOȚI, HUNII ȘI SLAVII).

1. Barbarii (popoare germane, slavone și mongole). Barbarii năvălitori erau popoare nomade rătăcitoare. Și strămoșii noștri, Tracii, și frații lor Ilirii, cași alte vechi popoare europene, cași Perșii aziatici, pentru Greci și Romani erau tot „barbari“, popoare străine de cultura lor.

Firește că Romanii aveau o cultură superioară celei tracice, deși strămoșii noștri erau un popor stabil, așezat, care se ocupa și cu agricultura și creșterea vitelor. Dar popoarele „barbare“ care năvălesc acum, câteva sute de ani după nașterea Mântuitorului, nu sunt stabile și cultura lor era inferioară culturii strămoșilor noștri, cari acum erau stăpâniți și de limba și cultura romană sau latină („romanitate“). Așa că pentru dânșii, aceste popoare erau tot „barbari“, iar strămoșii noștri și-au zis, ca să se deosebească de dânșii, „Romani“, care se făcu mai târziu „Rumâni“. Și „barbarii, Germanii și Slavi, și după ei alții le-au zis a lor noștri, tot Romani“, dar pe limba lor, „valh“ valhes, valah — de unde Vlahi și Vlahia, Valahia.

Azi e bine dovedit că aceste popoare n'au fost nici așa de numeroase, nici așa de „barbare“, cum au fost unele descrise greșit.

Deaceia unii scriitori nici nu mai întrebuițează termenii aceștia vechi „năvălirile barbarilor“, ci altele noi: „mutările sau migrațiunile popoarelor“.

Au fost unele mai pornite și mai bine organizate

pentru pradă și războiu, dar altele au fost neamuri răstăcite și gonite, care-și căutau mijloacele de traiu, o bucată de pământ unde să se adăpostească, ba chiar să se așeze o vreme și să muncească, pentru ai lor sau pentru alții, stăpânitorii lor. Dela unii au primit și plată, ca să se lupte pentru dâșii, împotriva altor barbari, mai ales pentru Romani, devenind soldați-mercenari, unii ofițeri și chiar generali și epitropi imperiali.

Unele popoare barbare au pierit, s'au contopit, s'au nimicit, pe când altele s'au așezat și fiind stăpânite de cele două mari puteri culturale-sufletești, *romanizarea* și *creșterea*, s'au schimbat. Apoi amestecându-se, au devenit popoare noi, dând naștere la idei și forme noi de cultură.

Ele trăiesc și azi în rândul popoarelor civilizate ale Europei. toate fiind, *cași noi României, popoarele noi sau moderne*, ieșite la vista în *Evul Mediu* (476—1453 d. Hr.), care a urmat după *Evul Vechiu*. Ele au rezultat, fie vechi așezate, fie noi năvălitoare și nomade, din amestecul lor cu Romanii și cultura romană, cași între ele, sub puterea creștinismului. Acesta le-a stăpânit și-a unit, le-a înfrățit sufletele, fie „barbare“, fie „cultivate“.

Unele au fost *germanice*, din Nordul Europei, altele *slavice* din răsăritul acestui continent, altele *mongolice* sau *turanice* (galbene) din stepele Asiei Centrale. Erau popoare nomade, de pradă și unele de stepă. Toate au venit dela Nord și dela Răsărit, spre Vest și Sud, spre cele două împărății romane, spre cele două capitale, Roma și Constantinople, focarele ademenitoare de lumină, căldură, belșug și cultură. Au ajutat la desființarea și prăbușirea Împărăției Romane și la formarea popoarelor noi. Adică în primul rând a ajutat la acestea *creștinismul*, care a secat împărăția la rădăcină, slăbind sufletele tari ale Romanilor dârji și războinici, cu învățătura lui de blândețe, frăție și iubire. Împărăția a slăbit atunci, barbarii ademeniți și de cultura romană și de învățătura creștină, au lovit mai puternic, au rupt slabele zăgazuri și au copleșit împărăția.

Cele dintâi care au hotărît această soartă au fost cele germanice, apoi celelalte. N'au adus idei noi sau organizații deosebite; „taina“ sau „minunea“, dacă a fost, s'a făcut cu numărul (multimea) lor, cu sângele lor proaspăt, (tânăr, netrăit, viguros) și cu obiceiurile (moravurile) și datinele lor (culturile simple elementare dar originale și puternice de mii de ani). *Românii* d. e., sunt urmașii vechilor „barbari“ Traci, romanizați și creștinați, cu adaos de slab element „barbar“ nou slavon — după cum *Francezii* sunt urmașii vechilor „barbari“ Gali-Celți romanizați și creștinați, cu adaosul puternic de element „barbar“ nou franco-german.

2. Impărțirea Impărăției Romane.

Primul împărat care începe luptele cu popoarele barbare este *Marcu Aureliu*. (Urmaseră după Traian: *Adrian*, *Antonin Piul* și *Marcu Aureliu* „Filozoful“). El ține piept, în dreptul Patru-laterului Boiemici, *Marcomanilor* și *Vandalilor*.

La 230 d. Hr. apar *Goții* la Marea Neagră și în curând încep să atace Dacia. La Tigru și Eufrat atacă *Perșii* și la gurile Rinului *Francii*.

Înăuntrul imperiului e sfâșiat de lupte între generalii proclamați împărați de ostași. E vremea numită *anarhia militară*. Au fost odată 19 împărați.

La 271 *Aurelian* ne mai putând să apere Dacia, se învoiește cu *Goții* aliați („foederati“), s'o apere ei împotriva altor barbari. După el, *Dioclețian*, văzând că *imperiul e prea mare* și nu mai poate fi cârmuit și apărat de un singur stăpânitor, împarte domnia cu un prieten și-au fost atunci doi „*Augusti*“. Iar mai târziu a împărțit imperiul în patru, dând fiecărui „August“ câte un ajutor numit „Cezar“. Așa c'au fost 2 *Augusti* și 2 *Cezari* (284 d. Hr. *tetrahia* sau domnia a patru inși). Urmășul lui Dioclețian, *Constantin cel Mare* rămase iar singur împărat, ocroti creștinismul, mută capitala la *Bizanț* (*Constantinopole*), înfrânse pe *Goți* și apără bine imperiul. Dar după el, la 375 d. Hr. apar *Hunii* mongolici la M. Neagră. Venind din stepele Asiei Centrale,

nomazi și prădalnici, au înaintat în Europa până la ultima „stepă“, câmpia dintre Tisa și Dunăre. În drum au supus pe Slavi din centrul Rusiei și au pornit spre Dunăre. Au supus apoi pe Goți și anume pe *Ostrogoți* și pe *Gepizi*, două neamuri germanice-gotice dela M. Neagră la Carpați. Dar n'au putut supune pe *Visigoți*.

Aceștia fug pe aici, spre Dunăre, în Imperiul Roman, lăsând pe drum vasele lor sfinte („Cloșca cu Pui“ în Jud. Buzău).

Trec Dunărea, omoară un împărat și urmașul acestuia, *Teodosiu cel Mare* îi așează ca aliați („foederati“) lângă M. Adriatică. Înainte de a muri la 395 d. Hr. acest împărat împarte definitiv imperiul în două: *Imperiul de Apus* cu capitala *Roma*, pentru fiul său *Onoriu* (de 9 ani), având ca epitrop pe generalul barbar *Stilicon* și *Imperiul de Răsărit* cu cap. *Constantinopole*, pentru fiul mai mare, *Arcadiu* (18 ani) cu epitropul general german *Rufin*.

Cel de Răsărit va mai trăi 1000 de ani, până la sfârșitul Evului Mediu, când va cădea la 1453 în mâinile Turcilor. Cel de Apus cu Roma va cădea la 476 d. Hr., în mâinile barbarilor germani.

3. **Căderea Romei.** Prima dată e jefuită la 410 de *Visigoți* depe țărmul M. Adriatice (cu regele *Alaric*). cari trec apoi în Galia, și-apoi în Spania, unde întemeiază *regatul Visigot*. În Galia se coboriseră *Francii* germanici dela gurile Rinului până la Loara și apoi până la Pirinei, întemeiând *Regatul Franc* cu regele *Clovis* (Clodovig).

Iar lângă Elveția se așezase tot un neam german și-și întemeiasse statul său: *Burgunzii*, *Regatul Burgund*, în curând distrus de Franci.

Ambele imperii sunt atacate și prădate pela 450 de *Hunii* dintre Tisa și Dunăre, cu vestitul lor rege *Atila*, care a venit până la porțile Romei. El moare la 453 și stăpânirea Hunilor se nimicește. La Dunăre rămân atunci

liberi: *Ostrogoții*, *Gepizii* și *Slavii*. Italia și Roma sunt însă atacate de *Vandali*, alt neam germanic-gotic, cari străbătuseră Galia și Spania („Andaluzia“) și pela Gibraltar trecuseră în Africa, întemeiând *Regatul Vandal* cu cap. *Cartagina* ((pe locul celei vechi). De aici se aruncă regele *Genserich* la 455 și pradă Roma timp de zece zile.

În acelaș an moare Împăratul *Valentinianu III*, ultimul urmaș din familia lui *Teodosiu cel Mare*.

Dela 455—476 d. Hr. se urcaseră pe tronul Romei opt „împărați“, nevrednici ori fără însemnătate. Cel din urmă fu un copil de 12 ani, *Romulus Augustus*.

Era fiul barbarului german *Oreste*, unul din cei 2 comandanți ai gărzii imperiale („pretorienii“) Tatăl îl suise pe tron și-i dăduse cele două nume glorioase romane, căci pe el îl chicma *Muncilas*.

Dar celălalt comandant german al gărzii, *Odoacru*, n'a primit. Il omoară pe *Oreste* și-l dă jos pe *Romulus „Augustulus“* (împărățelul). Și trimite la Constantinopol *hlămida, coroana și sceptrul*, semnele împărăției spunând că ajunge un împărat. El rămâne numai guvernator, vice-rege al Italiei. De atunci n'a mai fost la Roma *Impărăție Romană*. Așa a căzut Roma, așa s'a desființat *Imperiul Roman de Apus* în a. 476 d. Hr. Se sfârșește *Evul Vechiu* și începe *Evul Mediu*.

4. Năvăliri barbare în Dacia (Goții, Hunii, Slavii). Cei dintâi au fost *Goții*, stăpânitori dela 271 d. Hr. până la năvălirea *Hunilor* cari trec în „pusta“ ungurească stăpânind Dacia *de departe*. Ei supuseră, în drumul lor, pe *Slavi*, *Ostrogoți* și *Gepizi*. La moartea lui *Atila* și *pieirea*—*Hunilor* (453), aceste popoare se eliberează. *Slavii* ajung la Dunăre și *Ostrogoții* pleacă în Italia și întemeiază *Regatul Ostrogot* cu Capitala *Ravena* după ce regele lor *Teodoric cel Mare* omoară pe *Odoacru* (486). Stăpâni ai Daciei, tot de departe, la Dunăre,

rămân *Gepizii* cam vreo sută de ani (453-555), până când năvălese două popoare care-i nimicesc și-anume: 1) *Longobarii* germani, care stau o vreme, între Drava și Sava, în locul Gepizilor, și-apoi trec și'ntemeiază în Nordul Italiei *Regatul Longobard* („Lombardia“) cu *Alboin și capitala Pavia* (574 d. Hr.) pe râul Po sau Pád; 2) *Avarii mongolici*, cari s'așează în locul Hunilor între Tisa și Dunăre (stepa), prădând de-aici în Apus și'n Balcani. Cași ceilalți barbari, nu s'au așezat în munții noștri, căci nu se potrivea cu firea lor și n'aveau ce prăda la noi, în viața noastră simplă. Ei căutau bogății în Impărațiile Romane.

Ținta lor nu era Dacia, pe care au stăpânit-o de departe, trimițând aici, pe văi, birnicii lor. Și strămoșii noștri le dădeau ce-aveau din munca ogorului și creșterea vitelor, căci banii lipsiau. Așa ne-au stăpânit toți, dar mai ales popoarele mongolice, cel din urmă fiind Turcii.

Deaceia, din toate popoarele barbare, rătăcitoare ori năvălitoare, unul singur a fost în atingere cu noi mai de-aproape. Sunt *Slavii* cari se coboriseră în văile Ardealului încă din vremea strămoșilor. Traci. Pe urmă au venit în număr mare, odată cu năvălirea Hunilor. Au stat mult lângă noi, potrivit-se și'n felul ocupațiunii de căpetenie — agricultura. În aceasta datorăm mult întâiu Romanilor și-apoi Slavilor, cari înaintară cu plurgurile până la Dunăre. Vom vedea mai târziu cât ne-au influențat acești barbari, cât amestec ne-au dat și ce însemnătate au avut în viața poporului nostru — mai ales după ce trec Dunărea în Balcani (600).

Hunii și Avarii ne-au influențat și ei indirect, la formarea poporului nostru — deoarece prădau în Balcani și aduceau la Nordul Dunării pradă bogată și mulți captivi (robi, prinși). Zice cronica „*numeroasă populație de captivi*“. Aceștia erau Traci bine romanizați și creștinați din Sudul Dunării, cari deci măriau la Nordul Dunării, în Dacia și 'ntre Slavi, cele 3 elemente ale formării poporului român: numărul Străromânilor romanizarea și creștinarea.

27. IMPERIUL DE RĂSĂRIT. IUSTINIAN (ȘI APĂRAREA GRANIȚEI DUNĂRENE).

1. Imperiul de Răsărit. Am văzut că Impăratul Teodosiu cel Mare a împărțit definitiv Impărăția Romană în două părți, la a. 395, dând *Imperiul de Apus* fiului său *Onoriu* și *Imperiul de Răsărit* celui alt fiu, *Arcadiu*.

Pe-atunci nimeni nu credea că sunt două imperii. Se numiau chiar așa: „părțile“ dela Apus („partes Occidentis“), și „părțile“ dela Răsărit („partes Orientis“). Adică „imperiul“ este tot unul.

Roma și *Apusul* au dus o viață grea cam de-o sută de ani, și la 476 au căzut pradă barbarilor germanici. *Imperiul Roman de Răsărit* a mai trăit însă încă o mie de ani, după căderea celui de Apus. A trăit până la a. 1453, când atât imperiul, cât și capitala Constantinopolul au căzut pradă celui din urmă din popoarele năvălitoare—Turcilor mongolici. A ținut deci cât întreg Evul Mediu și-a fost un stat, o stăpânire medievală. Cu vremea s'a schimbat, supunându-se limbii și culturii grecești a Răsăritului. S'a greceizat și-a devenit un stat romano-grecesc cu viață deosebită, un stat roman cu forme, cu haină grecească. Mulți îi zic azi chiar așa „Imperiul Grec din Evul Mediu“. Mai cunoscut e însă sub alt nume „*Imperiul Bizantin*“, zis așa după numele capitalei, *Constantinopolul*. Acest oraș fusese capitala întregii împărății romane, prin voința lui Constantin cel Mare, în a. 330 d. Hr. și-acum își luase vechiul lui nume grecesc, „*Bizanțul*“.

Și după cum viața întregului stat era pe vremuri la Roma, așa era acum aici, la Bizanț. De multe ori imperiul a căzut până la zidurile capitalei. Ea a rezistat și-a refăcut imperiul. Deaceia îi s'a și zis „imperiul capitalei lui“, adică *Imperiul Bizantin*. A avut o viață deosebită de o mie de ani, a avut *viața lui istorică*, dezvoltarea lui proprie, o limbă și-o cultură proprie, *limba bizantină* sau medio-greacă, greacă de mijloc (nici elenă-vechie, nici nouă-greacă). Tot așa *arta, literatura* și bogată-*civilizație* s'a zis tot *bizantină*.

Dealtfel greceizarea începuse de vreme. Chiar și Im-

păratul Iustinian (527—565) își scrisese și publică vestitele lui legi și'n latinește și'n grecește. Se crede chiar că, pe lângă faptul c'a avut *multe și bogate provincii* în Europa cași'n Asia, precum și *norocul de-a avea mari împărați*, dar ~~aceste~~ ^{următoarele} *două cauze principale* i-au întreținut viața încă o mie de ani: 1. grecizarea, care a topit și-a unit într'un tot neamurile Răsăritului; 2. poziția militară tare a capitalei, a Bizanțului (Constantinopolului), pe-o limbă de pământ, între 2 mări și 2 continente, împotrivindu-se tuturor năvălirilor.

2. Iustinian. (527—565). A fost unul din cei mari împărați.

După *Arcadiu* și fiul său *Teodosiu II Caligraful*, urmă la tronul Împărăției de Răsărit Zenon, căruia îi trimise Odoacru, în 476, semnele împărăției de Apus, după detronarea ultimului împărat *Romulus Augustus*.

Iustin I-ii, un om din popor, dar „soldat cu noroc“, ajunsese împărat și adoptă ca moștenitor pe un nepot al său. De aceea i s'a zis: *Iustinian*. Este marele împărat al Răsăritului. Se zice că s'ar fi născut în Munții Pindului, cam pe unde locuiesc frații Aromâni. Eră priceput, mândru și iubitor de putere și strălucire. I-au plăcut războaiele, bunele întocmiri și slava (gloria), cași pozoabele de tot felul. L-a ajutat mult soția, *Împărăteasa Teodora*, înțeleaptă și energetică, deși fusese pe vremuri dansatoare în circuri. Odată, când poporul capitalei se răsculase și-abia a fost potolit de marele general *Belizariu*, *Iustinian* a vrut să fugă. Dar l-a oprit împărăteasa cu vestitele-i cuvinte istorice: „Unde fugi? Ce mormânt mai glorios vrei decât tronul“.

Răscoala aceasta pornise dela jocurile și întrecerile ori alergările cu cai. Adică așa s'a crezut, fiindcă poporul s'a împărțit în două tabere, cum erau și cele două cete de vizitii și, alergători, dela „hipodrom“, de li s'a zis după haine „*verzii și vineții*“.

El a avut marele plan, cași puterea și norocul să întregască Împărăția Romană.

Unii cred c'a avut acest mare gând, alții c'a mers de nevoie, din ispravă în ispravă, dus de împrejurări.

La porunca lui, generalii *Belizariu* și *Narses* au luptat cu *Perșii* la Tigrul și Eufurat, impunându-le pacea. În

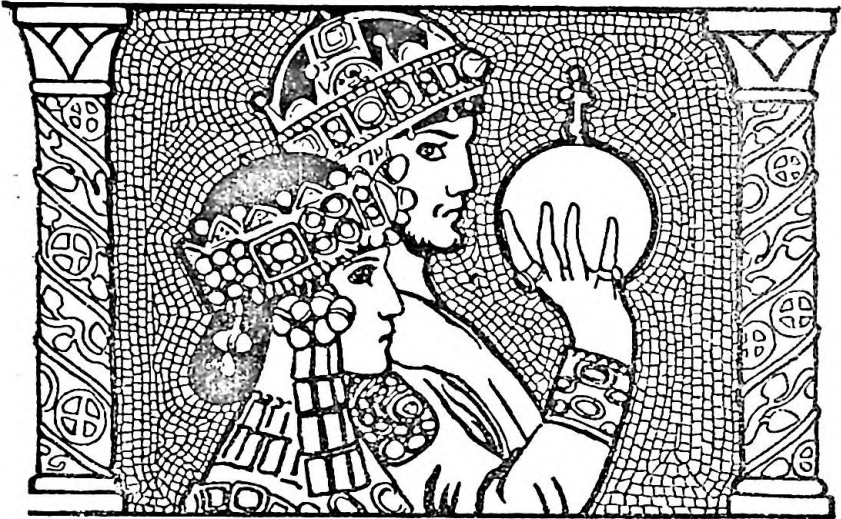

Fig. 42. Impăratul Iustinian și Impărăteasa Teodora.

Apus însă, pecând în *Italia*, în *Regatul Ostrogot*, s'acoperiau de crime *urmașii lui Teodoric cel Mare*, Iustinian a trebuit să intervie.

După lupte aprige cu regii *Teodat*, *Totila* și *Teia*, *Belizariu* cucerește *Italia* și desființează statul ostrogot.

Italia devine o provincie a Imperiului de Răsărit cu capitala *Ravenna*, mai jos de *Veneția* (553).

Impăratul a trimis un locțiitor, un „exarh“ deaceea *Italia* s'a mai numit „*Exarhatul de Ravenna*“.

Tot *Belizariu* a cucerit *coasta Spaniei* dela *Visigoți* (cari vor fi încurând desființați de *Arabi*) precum și *Africa* dela *Vandali*. Ultimul rege, *Gelimer*, fu dus în lanțuri la *Constantinopol*.

Popoarele și statele barbare n'au putut dăinui din două pricini: întâiu pentrucă erau popoare nordice, și s'au moleșit în climă caldă și helșugul dela Sud-apoi creștinarea lor greșită, îmbrățișând creștinismul eretic. Acesta le-a instrăinat sprijinul populației romane, care era creștină — drept credincioasă. Singurul popor și stat „barbar“ care-a dăinuit și s'a desvoltat a fost *statul franc* din Galia, tocmai pentrucă s'a creștinat drept credincios și populația băștinașă s'a înfrățit și l-a susținut.

Iustinian a luptat mult și la Dunăre, la granița nordică, întâiu împotriva *Gepizilor* (delagura Oltului până între Drava și Sava) și-a *Slavilor* (din Muntenia, numiți „Slavini“, de unde și țara noastră au numit-o Bizantinii, o vreme, „Slavinia“). Mai târziu, Gepizii sunt nimiciti de *Avari*, (a. 555), cari s'așează în locurile Hunilor, între Tisa și Dunăre. Impotriva tuturor acestora, Iustinian a făcut cetăți și întărituri (vreo 80—100), pe toată linia râului Sava și-a Dunării. Pe tot țărmul marelui fluviu se găesc și azi urmele lor de ex.: chiar la Turnu (Măgurele) și'n toată Dobrogea noastră (biserici, cetăți, lucruri de tot felul). În vremea lui, Bizanțul e centrul cultural, cași comercial-industrial al vremii. El a întocmit și-o *adunare de legi*, *Codicele lui Iustinian* („*Corpus Juris Civilis*“), cu ajutorul unei comisuni de zece „jurisconsulți“ în frunte cu Trebonian.

Meritul lui mare e c'a strâns materialul de Drept Roman și ni l-a păstrat. Altminteri s'ar fi pierdut. Codicele are 4 părți: 1. *Digeste* sau *Pandecte* (materialul de drept); 2. *Institutiones* e explicare a textelor de drept („Institulele lui Iustinian“ pentru studenți); 3. *Constitutiones*, legile împăraților, „edictete“; 4. *Novelae*, legile sau edictete lui.

I-a plăcut să ridice și monumente. A umplut de biserici și palate Constantinopolul și Ravena, de unde avem și chipul lui și-al Teodorei în mozaic (pietricele colorate). În Constantinopol a ridicat vestita *Biserică Sf. Sofia* (azi moscheie turcească), cu bolți uriașe cu mii de candelabre și candelă, cu atâta aur, mozaicuri, picturi și săpături, încât însuși Iustinian a zis la inaugu-

rare „Te-am învins, Solomon!“ Adică mai strașnică decât templul din Ierusalim.

După *Iustinian*, urmară împărați slabi. Singur *Heraclius* (610—611 d. Hr.) a fost vrednic de marele împărat. A bătut pe *Persii* păgâni, cari luaseră dela Ierusalim crucea pe care fusese răstignit Mântuitorul. A adus-o la Ierusalim. (14 Septembrie, *Înălțarea Sf. Cruci*). A bătut și pe *Avari* în 626, lângă Constantinopole. Și de-atunci *Aarii* slăbiți n'au mai îndrăznit să prade 'n Balcani. Dar n'a putut rezista *violentei năvăliri a Arabilor*, cari încălziți de noua credință a lui *Mahomed* cuceriră repede Palestina, Siria, Asia Mică, cași Persia și Egiptul și a-junseră în fața Constantinopolului.

28. BULGARII, UNGURII ȘI CREȘTINAREA LOR.

1. *Bulgarii* sunt de neam mongolic sau turanic. Au venit din stepele Asiei Centrale, odată cu *Aarii*, frații lor, cari s'au așezat între Tisa și Dunăre, Bulgarii rămânând la M. Neagră (555). Apoi au înaintat până în stepa din Sudul Basarabiei noastre, „*Bugeacul*“. Când *Aarii* sunt zdrobiți de împăratul bizantin *Heraclius*, la 626, lângă zidurile Bizanțului, Bulgarii se răscoală.

S'au ridicat sub *Cubrat* la 640 și-acesta devine aliat al Bizanțului. O „*cronică*“ mai târzie spune că, fiind bătuți *Aarii*, stăpânii, s'au eliberat popoarele supuse lor, și le dă pe rând: *Bulgarii* dela M. Neagră, *Slavii* din „*Slavinia*“ (Muntenia) și „foarte numeroasa populație de captivi“ — crezând că sunt numai robii aduși de *Aarii* dela Sudul la Nordul Dunării — adică eram noi, Străromânii, „numeroși“ pentru că eram și băștinașii locului.

La 679, Bulgarii, sub hanul *Asparuh* sau *Isperuh*, chemați de Bizantini, trec în Peninsula Balcanică. Indată se petrec trei fapte hotărâtoare. Peninsula era copleșită de *Slavii* (*Sloveni*) cari, după a 600, părăsind Muntenia și țările dacice și rupând zăgazurile Dunării, s'au revărsat până în Sudul peninsulei și *Grecii* (*Moreea*). Așa că *Bulgarii* mongolici, puțini, sunt înghițiți de mulțimea aceasta de cultură superioară și se *slavizează*, păstrând

numele și ce aveau mai bun pentru pradă și război: conducerea adică organizarea militară și politică.

Al doilea fapt: în curând intră în lupte aprige cu Bizantinii, ne mai voind să asculte de împărați. Unul din aceștia e omorât de hanul *Crum*, care se lauda că bea la masă din țeasta lui făcută pahar. Și-al treilea: *Bulgarii se creștinară (864) sub hanul Boris sau Bogor.*

Au încercat întâiu cu Episcopul dela Roma, zis și „Papă“. Dar nu s'au învoit. S'au botezat apoi în înțelegere cu împăratul Mihail dela Bizanț, adică în *formă grecească*, după cea *latinească*. Dar au desfăcut și-această înțelegere și s'au creștinat definitiv în *forma sau ritul slavon*.

Au venit la ei elevii sau învățăceii celor doi „apostoli“ ai Slavilor, cari cei dintâiu au predicat creștinismul în limba slavă, Sfinții *Metodiu și Chiril*.

Fuseseră trimiși dela Bizanț, la cererea unui rege slav din Moravia (parte din Ceho-Slovia de azi) și-acolo au început ei să boteze și să predice în slavonește (840). Le-au scris și cărți sfinte, tot în slavonește cu un alfabet nou, imitat după grecește: *Alf. Glagolitic*.

I-au botezat din nou (864) și le-au dat și cărți bisericesti manuscrise scrise de mână cu un alfabet nou, făcut pentru ei și numit după Șf. Chiril, *alfabetul chirilic*. Pe-acesta, oarecum schimbat, l-am luat și noi (până la Cuză-Vodă, 1862), cași Sârbii, Rușii și alte neamuri.

După Boris, i-a condus pe Bulgari fiul său *Simion cel Mare*, zis și „Țarul“. Știa carte grecească și slavă și-a vrut să ia *Tarigradul* („orașul împărătesc“, Bizanțul, căci „țar“ înseamnă împărat, „Cezar“, împărat roman de răsărit). Nu l-a putut lua și s'a încoronat singur ca țar“. După *Simion*, această formă de stat, „țaratul“ dintâiu din Balcani și de lângă M. Neagră, a fost desființat de împărații bizantini.

Niște urmași ai unor „țari“ de aceștia, au încercat să refacă „țaratul“, zicem noi „*al doilea*“, în *Munții Macedoniei*, cu ajutorul fraților noștri *Aromâni*. Dar l-a desființat și pe acesta împăratul

bizantin *Vasile II* (1018) zis și „Bulgarohtonul“ adică „omoritorul de Bulgari“.

2. **Ungurii** sau **Maghiarii** — cum își zic ei—sunt tot de neam mongolic, veniți tot din Asia. Pela a. 800 îi găsim la M. Neagră, de pela Nipru până 'n „Bugeacul“, Basarabiei noastre. I-au gonit de-acolo, frații lor buni, cari se găseau la spatele lor *Pecenegii* sau *Pacinații*.

După aceștia vor veni alți frați mongolici, la vreo sută două „de ani, *Cumanii* sau *Uzii* (1100) și, după ei, cei din urmă, *Tătarii* (1241).

Goniți de Pecenegi, Ungurii s'au ridicat pela Nordul Moldovei și-au trecut Carpații, ducându-se și ei, cași frații lor mai mari, Hunii și Avarii, în „stepă“ cunoscută, cea din urmă în Europa, dintre Tisa și Dunăre. Acolo s'au așezat în 896 sub hanul lor *Arpad* (care a întemeiat și prima lor familie domnitoare *dinastia arpadiană*). Au început prădăciunile în toate părțile, până i-au snopit doi regi germani (Henric Păsărarul și fiul, Otto cel Mare. S'au mai domolit apoi, deoarece, înaintând spre Nord și Răsărit, au dat de Slavi și de Români, începând luptele cu *stăpânitorii noștri de văi* sau *județe*, cari se numiau *juzi*, iar străinii le-au zis *cnezi* și *voievozi*.

Amestecându-se, Ungurii au mai pierdut și din înfățișarea și obiceiurile lor mongolice, cecece a mers crescând până'n zilele noastre. Ei veniau bine organizați pentru pradă și războiu, ca toți Mongolii, (organizare bună militară și politică), pecând *juzii* noștri, duceau o viață simplă și pacinică de țărani traco-romani-creștini.

Neunindu-se *juzii* între ei, Ungurii au trecut înălțimile Ardealului și-au început cucerirea cestei țări românești.

E vestit războiul ce l-au avut Ungurii cu *Voievodul Gelu*, pe apa Someșului. Ungurii i-au zis țării „Er-deli“ (Ardeal), adică o țară de dincolo de pădure“, cecece mai târziu au tradus cancelariile lor și 'n acte latinești tot așa „*Transilvania*“ („silva“ pădure și „trans“ dincolo).

În acest timp s'au și creștinat (a. 1000), ceea ce i-a apropiat și mai mult de popoarele învecinate, de cultură și deprinderile europene. S'au creștinat învoindu-se cu Episcopul dela Roma sau Papa.

Acesta în curând va deveni căpetenia întregii Biserici a Apului sau *Biserici Catolice* cu limbă latină reședința Roma, certată și despărțită de Biserica Răsăritului sau *Biserica Ortodoxă*, cu limbă greacă sau slavă și cu reședința Constantinopole sau Bizanț ori Tarigrad.

Căpetenia lor de atunci, care le-a dat creștinarea, a primit dela Papa coroana de rege. Este Ștefan I, care

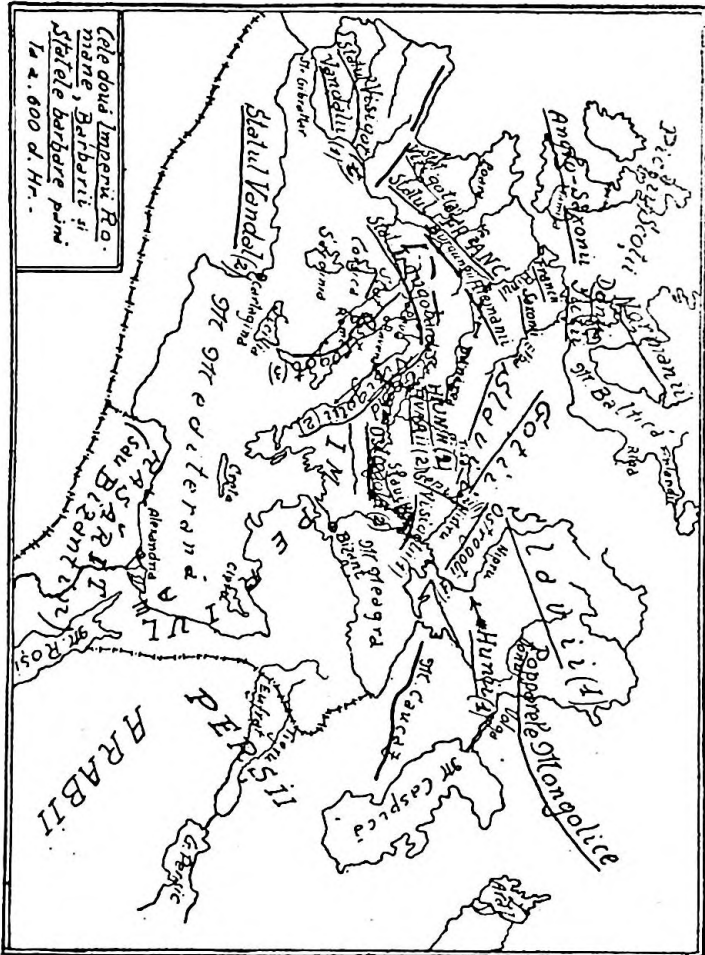

Fig. 43. Coroana sfântului Ștefan.

a fost trecut și 'ntre sfinții Bisericii Catolice. Deaceea coroana și regatul vechei Ungarii se mai numia și „*Coroana Sf. Ștefan*“. Papa i-a socotit pe noii creștinați, drept niște propovăduitori ai credinței lui creștine, pe care o socotia că e cea adevărată. Deaceea a socotit cărmuirea ungurească drept „apostolică“ și-odată cu limba latină în biserică, în cancelarii și'n cultură, le-a dat și steag papal.

Și tot Papa i-a îndemnat, ca popor, stat al lui, papal-catolic, iar nu unguresc, să meargă spre Răsărit. Așa au ajuns „regii“ aceștia de-au cucerit și întemeiat, după obiceiurile noastre „Voievodatul Ardealului“, lângă „Regatul“ Sf. Ștefan.

Au trimis înainte, la Carpați, o gardă puternică („Se-cuii“). Iar pentru a trece Carpații, tot luptându-se și supunând pe *juzii* noștri au chemat în ajutor pe niște

Germani, meseriași comercianți și tîrgoveți („Sașii“ de azi) și pe niște vestiți călugări-luptători, meșteri în ridicarea de cetăți de piatră, *Cavaleriū Teutoni*.

29. FORMAREA POPORULUI ROMÂN ȘI ORGANIZAREA LUI PRIMITIVĂ.

1. Slavii, Traco-Romanii și influența slavonă.

Aproape toți barbarii se pare c'au ocolit Dacia și mai ales partea ei de mijloc, muntoasă și mai romanizată, unde Traco-Romani creștinați s'au ținut bine. Tot așa se ținură și frații lor din Peninsula Balcanică, rezemându-se pe M. Balcani și M. Pindului (Aromânii), când după a. 600, avu loc marea năvălire a Slavilor și-apoi a Bulgarilor spre M. Neagră, a Sârbilor și Croaților spre M. Adriatică.

Slavii au fost singurul popor barbar care a stat sigur, mai mult timp, lângă strămoșii noștri în Dacia și-apoi lângă cei din Pind și Balcani.

După ce s'au revărsat potop în Peninsula Balcanică, n'au mai avut puterea de mai înainte. Până atunci s'au scurs mereu din locul lor de baștină, din centrul și câmpiile Rusiei. Așa că înmulțindu-se în Balcani și împuținându-se la noi, în Dacia, n'au mai venit, căci le secase izvorul și puterea de pornire și întindere din adâncul Rusiei, unde au rămas, dând naștere acolo și'n alte părți în Apus. până la râul Elba, altor popoare slavone.

Însă romanizarea și creștinarea Tracilor se făcuse de mult, deodată și temeinic. Cași „*valorile*“ romane-întărituri pe pământul strămoșesc, împotriva barbarilor, ai domă romanitatea creștină apără sufletul străbunilor.

Cultura romanicăaici, a fost mai puternică și decât cultura grecească dela Sud și decât cultura slavonă dela Nord, ori cât ar fi pătruns una sau alta în lumea și cultura tracică dela mijloc, dintre ele.

Traco-Romanii nu s'au slavizat nici înainte și nici după

marea năvălire a Slavilor peste Dunăre din preajma anilor 600 d. Hr.

Un oarecare *adaos slavon*, ceva din sângele și cultura Slavilor, n'a schimbat nimic din firea și ființa noastră de *Traci romanizați și creștinați*. *Adaosul slavonesc* (influența slavonă) a fost repede contopit și folosit de puterea noastră de neam și de cultura noastră românească.

Slavii veniseră la Dunărea noastră, porniți și aduși de Huni. Erau plugari și iubiau apele, văile și șesurile. Din câmpiile noastre, au supt văile și ușor s'au alăturat strămoșilor noștri, dându-le și ei îndemn, cași Romanii, pentru agricultură. Erau mai potoliți și așezați decât celelalte popoare barbare. Le plăceau și jocurile, cântecele.

Dar ne-au dat din primele timpuri încă, *multe cuvinte, obiceiuri și credințe* — greșite, zicem noi azi, căci ei erau atunci necreștinați și credeau în zei, puteri ale naturii și 'n duhuri („mitologie populară“ din care ne-au rămas d. e. ielele, smei, vârcolacii ș. a.). Ne-au mai dat multe *numiri de locuri* (cași de ape și munți), ceeace se numește în știință *toponimie*. Așa sunt d. e. Prahova, Ilfov, Dâmbovița, Bistrița, Dorohoiu, Râmnic ș. a. Și mai târziu ne va influența *cartea slavonă și vechea limbă slavonă*, care va deveni, fiind „limba sfântă“ a bisericii, și limba cărților și-a cancelariei domnești, a cancelariei de Stat.

2. Nașterea poporului român. *Așa s'a născut poporul român, romanizându-se și creștinându-se Tracii* [ziși „Dacii“ la N. Dunării] *după care s'a primit și adaosul slavon.*

Ca și celelalte *popoare noi sau moderne*, Francezii, Englezii, Italiani ș. a., poporul român a ieșit la iveală în *Evul Mediu*, după sfârșitul *Evului Vechiu* și căderea Imperiului Roman, care avu loc cdată cu întinderea creștinismului și *năvălirile barbarilor*. Toate *popoarele noi* au ieșit la iveală în *Evul Mediu*, din amestecul acestor trei elemente: *romanism* (Romanii și cultura romană), *barbarism* (vechile popoare barbare băștinașe și cele noi

năvălitoare) și creștinismul care le-a unit pe celelalte două, altă putere cu-o stăpânire și influență și mai mare decât romanitatea.

Am văzut că nu s'a slavizat poporul român, nici înainte, nici după marea năvălire a Slavilor în Balcani din preajma anilor 600 d. Hr. Deaceea acum este timpul când s'a desăvârșit formația poporului român, când tocmai se ivește neamul românesc, între anii 600—700 d. Hr. Slavii au trecut și noi am rămas ceea ce se vede că suntem — un popor deosebit, ne-slăvizat, un popor cu viață proprie, care s'a dezvoltat mereu apoi, de sine însuși, după ce s'au tăiat legăturile cu Roma și Constantinople. Este poporul român, care nu mai eră acum nici trac, nici roman, nici slavizat. El s'a tot deosebit, ducându-și viața lui în pământul strămoșesc, potrivit soartei pe care i-o dăduse Dumnezeu, strămoșii și împrejurările istorice. Este poporul român, repetăm, adică *Tracii romanizați și creștinați, cu oarecare adaos slavon.*

Firește că în Peninsula Balcanică a avut loc aceiași lucrare și desăvârșire, cu deosebirea că Slavii fiind mulți, Traco-Romanii s'au împușinat, fiind deznaționalizați și slavizați. Au scăpat numai cei ce erau sau s'a retras în munți, unde au trăit o vreme, ieșind, cum vom vedea când le-a fost chiemarea, cu mari fapte și așezăminte istorice. Germanii, și, după ei, Slavii și Grecii, le-au dat numele de *Vlahi*, de unde și ținuturile din M. Pindului, fură numite „*Vlahia*“. Și „*Ungro-Vlahia*“ este numele ce l-au dat Bizantinii Țării-Românești, adică Vlahia sau România de lângă Ungaria.

Așa au scăpat în munții lor, și-o parte din *Iliri* cari sunt *Albanezii* de azi. Românii sunt cei ce ies la iveală, sub numele de *Vlahi*, în Balcani, mai târziu, formând așa zisul „*imperiu românobulgar*“, sub *Petru*, *Asan* și *Ioniță*; tot așa sunt și cei dela *Marea Adriatică* ziși „*More-Vlahi* sau *Morlacii*, din cari au rămas până azi *Românii Istrieni*; și tot astfel, sub numele de *Vlahi*, *Românii din M. Pindului*, astăzi *Aromânii* sau *Românii-Macedoneni*, „*Vlahii*“ ne-au zis numai străinii, noi ne-am zis totdeauna

„Rumâni“, și „Țară Rumânească“. Cea dintâi știre despre numele nostru este într'un act bizantin din a. 980 d. Hr.

3. **Organizarea noastră primitivă.** La noi, nu s'au așezat decât Slavii și prin urmare Barbarii puțin ne-au influențat. Deaceea și cu privire la organizarea primitivă și la cârmuire (stat, guvern, politică), noi ne-am organizat singuri. Cea dintâi întocmire națională și politică a fost *satul*, în frunte cu mai-marele, cu bătrânul, cu *moșul*, de unde satul cu ogorul și pășunea și pădurea lui lui eră „*moșia*“. Mai multe sate, formate unul din altul, pe o vale, ascultau de bătrânul din primul sat, poate întemeietorul, care împacă și gălceville și deaceea i s'a zis „*jude*“ și valea s'a numit *județ*. Slavii i-au zis „*cneaz*“, adică „*prinț*“ și dela ei s'a zis *județelor-cnezate*. Dar noi n'am zis. Tot dela Slavi au deprins Rumânii, de i-au zis comandantului în luptă „*vodă*“ dela „*voivoda*“ (când cneazul eră prea bătrân). De unde s'a mai zis *județelor și cnezate și voievodate*. Juzi, cneji și voievozi erau pe tot întinsul pământului românesc, dar fiind neuniți, *au trebuit s'asculte și să plătească bir*, cei de dincolo de Carpați și din Oltenia *regilor Ungariei*, iar cei de dincoace, până la Nistru, *hanilor cumani, pece-negi și tătari* — iar mai târziu, Țara Românească și Moldova, *Turcilor*. Dela o vreme, mai ales după ce Tătarii lui Ghinghișhan pustiesc și slăbesc Ungaria (1241) voievozii se răscoală, nu mai vor să plătească bir, unesc mai multe județe și voievodate și, după lupte cu „*mai-marele*“, cu „*suzeranul*“, cu regele Ungariei, se proclamă „*Domn*“. Adică „*domnie*“ e *stăpânirea politică, liberă și absolută, la Români*. Cea dintâi a fost *Domnia Țării Românești*, întemeiată de *Basarab I* dela Curtea de Argeș, care a bătut la *Posada*, în 1330, pe Carol Robert Regele Ungariei.

30. ARABII. MAHOMED. INTINDEREA STĂPÂNIRII ARABILOR.

1. Arabii. Țara și poporul. Arabia e o peninsulă în

partea de sud-vest a Asiei, între Marea Roșie și Golful Persic. Ea este un pustiu pietros și nisipos fiind așezată lângă Sahara și în aceleași condiții geografice. Numai

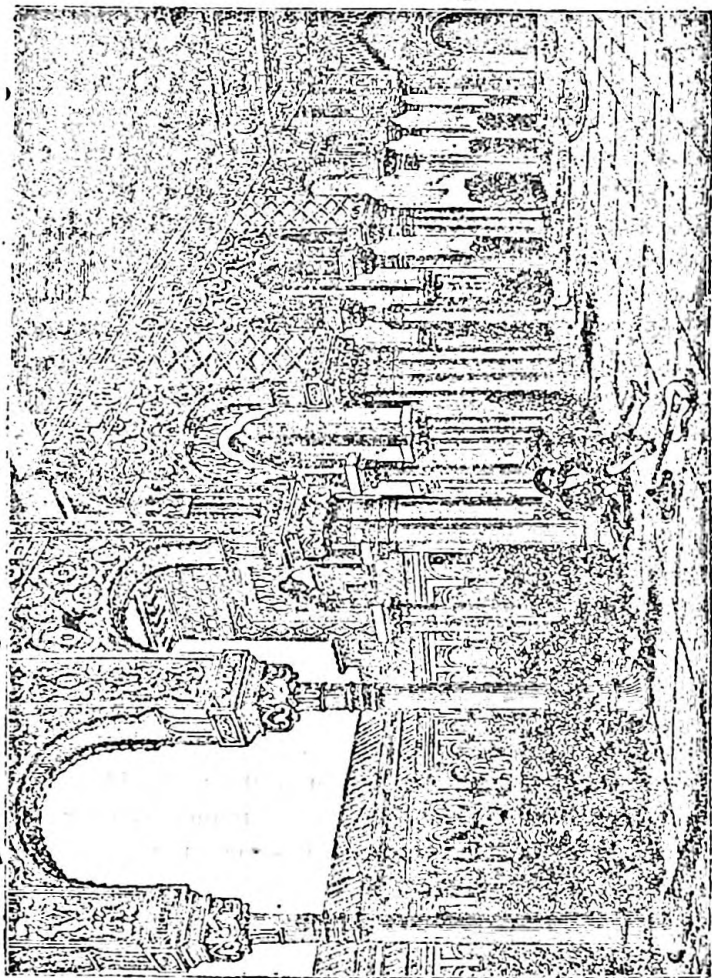

Fig. 44. Palat arab. (și „maur” zis în Spania)

Numai pe coasta Mării-Roșii, unde Munții Hedjaz opresc ploile, găsim văi productive, orașe înfloritoare și civilizație mai ales în ținutul de jos, spre strâmtoarea Bab-

el-Mandeb, numit și „*Arabia Fericită*“ cu orașul *Moca*. În interior sunt *oaze*, insule de verdeață și de viață a deșertului. Afară de *cafea*, Arabia e vestită și prin *curmalii* ei, cari dau o hrană îmbelșugată, cași pentru *mirodenii*: tămâie, ș. a. Animalele cele mai îngrijite sunt mai ales *calul* și *cămila*, „corabia deșertului“, le serviau la transporturi („caravane“) din loc în loc, unde erau piețe de desfacere și târguri („bazar“). E vestită dragostea Arabului pentru cal, iar caii arabi sunt cei mai prețuiți. *Poporul* este un neam semitic și de-o fire ciudată. Deși uneori cruzi și prădalnici, erau și viteji, buni călăreți, iubitori de muzică, poezie și basme. Eră bine organizată *familia* și *tribul*, format din mai multe familii, condus de un *emir* sau *șeic*. Ocupațiile lor erau *prada*, *răsboiul* și *comerțul*. Dar nu erau uniți, și se luptau între ei și se închinau la idoli, la corpurile cerești, ba unii erau mozaici, alții creștini ș. a.

Centrul religios eră pe coasta Mării-Roșii la *Meca* (azi cu portul Djedah), unde eră și *Caaba*, o piatră neagră, sfântă (o credeau ei căzută din cer).

Ca să facă o țară și un stat, le trebuia o singură religie. Aceasta le-a dat-o profetul lor *Mahomed*; iar *mahomedanismul* a făcut *națiunea statele* și *civilizația arabă*, după ce i-a pornit vijelios la năvăliri și lupte, întâi împotriva Imperiului Roman de Răsărit sau Bizantin.

2. **Invățătura lui Mahomed.** Profetul sau prorocul Arabilor, *Mahomed*, s'a născut în 570 în. de Hr., și-a murit în 632. A ajuns prin pricepere, muncă și energie, șef de caravane, iar mai târziu prin soția sa, *Cadija*, om bogat. Așa a putut el cugetă liniștit, cum doriă, la ceea ce le lipsiă Arabilor o singură credință pe care se hotărî să le-o dea dânsul.

Cum căută mereu locuri ascunse, ca să se poată gândi mai adânc și liniștit, într'un rând i se părû că i-a vorbit Arhanghelul Gavril îndemnându-l la o nouă credință Arabilor. A și început să predice. Cei dintâi credincioși au

fost: soția sa, vărul *Ali*, socrul *Abu Becru* și sclavul *Seid*. Apoi alte rude, vecinii și toți cei ce-l ascultau pe piețe și la porțile cetății Meca. Stăpânitorii cetății, tribul *Coreișiiilor*, se supărară, deoarece el spunea că e o minciună să se închine cineva la idoli dela Caaba și mai ales că luau bani buni dela închinători. Fu persecutat, se dădură lupte și fugi la *Medina* altă cetate mai la Nord de Meca. Cetatea aceasta se numiă mai înainte *Jatreb* și numai de-acum se numi *Medina*, adică „Cetatea Profetului“. Este anul 622 după Hristos, de când Mahomedanii socotesc anii și numesc acest eveniment *Jegira*, („fuga Profetului“). Mahomed veni cu oaste puternică și birul luând Meca, unde dă rămă idoli zicând: „*A venit adevărul și să piară minciuna*“. Indată apoi învățătura lui se întinse la toți Arabii, ba și mai departe: Asia până la Caucaz, India și Nordul Africii, Spania ș. a. Incă trăia când se cuceriră: Siria și Persia.

Învățătura lui e simplă: nu există decât *un singur D-zeu*, nevăzut: „*Alah*“ și *Mahomed* profetul lui. Arabii n'ar fi înțeles Sf.-ta Treime. Le-a dat deci unitatea. Au fost și alți profeți, Isus și Moise, dar zicea el, cel din urmă și cel mai mare este Mahomed. El a hotărît să se postească, mai ales *postul cel mare de 40 zile*, să facă *de 5 ori pe zi rugăciunea*, să facă *milostenie și pelerinajul* (hagialâcul) *la Meca*. Oprî jocurile de noroc și dădea sfaturi și îndemnuri morale și igienice. A mai dat Arabilor *credința în viața viitoare și judecata din urmă*. Învățătura lui a numit-o *Islam* („supunere“) și după el s'a scris *cartea lor sfântă*. „*Coranul*“, care se învață a se citi, scrie și recită dela școala cea mică și până la Universitate. *Coranul* eră și este și carte de dreptate, cod de legi de tot felul, îndreptar pentru toată viața.

Mahomed a hotărît ca *noua credință să fie răspândită cu sabia* împotriva *necredincioșilor*. Atât așteptau Arabii și porniră vijelios duși de această credință, care-i mai învăță că „*orice-ai face, se'ntâmplă ceeace ți-e scris*“ (fatalism).

3. Statele Arabe. La moartea lui rămâne în fruntea Arabilor socrul său *Abu-Becru*, care se numi *calif* (urmaș, locțiitor, vicar), urmară apoi *Oman*, *Osman*, *Ali*, cari cuceriră *Egiptul* și *Siria*; iar după ei *Nordul Africii*, *Armenia*, *Mesopotamia*, *Persia* și *Asia Mică* și *Spania* (*Gibraltar* este *Geb-el-Taric* adică trecerea Generalului *Tàric*).

Capitala se mută în a. 660 la *Damasc* în *Siria*, apoi la *Bagdad* pe *Tigru* la 750. Urmează certuri și lupte interne din care se desfăcură 3 *califate*: 1. *Califatul din Spania* (cu capitala *Cordova*), cucerit apoi de regi creștini din *Pirinei*. 2. *Califatul din Egipt* cu capitala *Cairo* și-al treilea, *Califatul dela Bagdad* (până la 1050 când îl desființează *Turcii*). *Bagdadul* a fost într'o vreme ceeace sunt astăzi: *Parisul* și *Londra*, atât ca viață culturală, cât și ca putere politică, comercială, și industrială.

Civilizația arabă a fost bogată și de mult folos pentru omenire (*literatură*, *știință* și *artă*). Mai ales să nu uităm lucrarea literară, vestită culegere de *povești arabe* „*O mie și una de nopți*“. În știință ne-au dat *Algebra* (o știință matematică) și *cifrele arabe* pe care le întrebuițăm. În artă ne-au dat un *fel anumit de-a clădi și împodobi clădirile (stil)* care se numește *stilul arab* (*moschee* sau temple mahomedane și *palate* d. e. *Alhambra* din *Grenada* și *Alcazar* din *Sevila*, orașe în *Spania*). *Bisericile* noastre, mici și vioaie, colorate și bogate, ca toate bisericile creștine ortodoxe, sunt în *stil bizantin*; iar *catedralele catolice din Apus* mari și greoaie, închise și cu multe turnuri ascuțite și subțiri, sunt în *stil gotic*.

31. CAROL CEL MARE (768-814). INTINDEREA PUTERII FRANCILOR.

1. **Francii până la Carol cel Mare.** Francii erau un neam germanic. S'au coborât în *Galia* (Franța de azi) după anul 400 și mai târziu, sub *Clovis* (*Lovis*, *Louis*), au întemeiat *Statul Franc*. E singurul „stat barbar“ care a fost susținut de populația galo-romană, cu care Francii germanici s'au amestecat, pentru că ei s'au creștinat de vreme și după dreapta credință, nu eretici (rătăciți).

n'au îmbrățișat învățătura lui Arie. Clovis a întins regatul și peste Loara, bătănd pe Visigoți, cari se retrag în Spania; dar s'a aliat cu *Statul Burgunzilor* de lângă Elveția.

Creștinarea lui este fapta soției, Clotilda, nepoata regelui

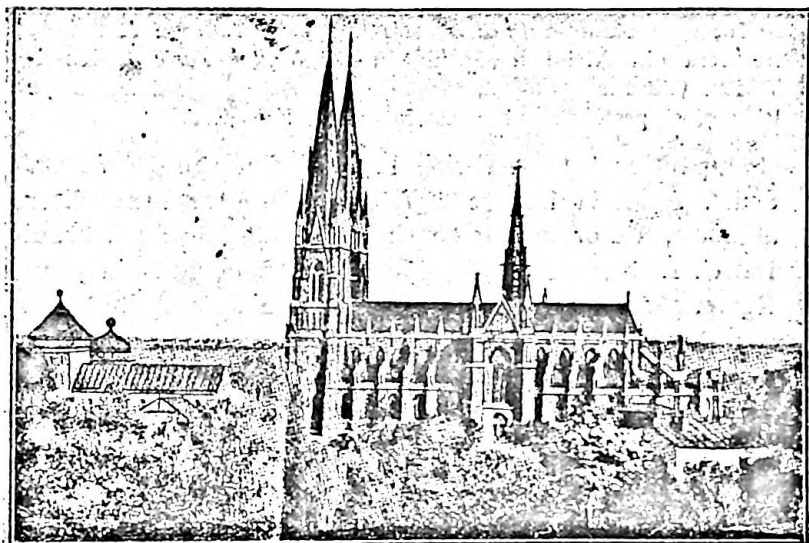

Fig. 45. Catedrală apuseană (stil gotic).

burgund *Gondebaud* și-a episcopului *Remigius* dela Reims — după o hiruință câștigată cu rugăciuni către Isus.

El moare la 511 și urmașii săi se numesc „Merovingieni” după strămoșul lor *Meroveu*.

Cei patru fii își împart statul, ca și toată moștenirea după obiceiurile barbarilor. Desființează Statul Burgund și fac expediții peste Rin în Germania. Urmașii lor împart cele patru regate în și mai multe alte regate mici și se luptă între ei. *E o vreme grozavă de sânziuri*. O regină se lauda că a ucis zece regi franci.

După o vreme de potolire, urmează așa zișii *regi ne-drebnici*, fără energie, în timpul cărora puterea trece

în mâinile prefectului palatului care se numia după latinește: *maior-domul* („maior-domus“ mai-marele casei regale), pe când regele este numai cu numele. Cel dintâi maior-dom cunoscut a fost *Pepin*, dar vestit este fiul său, *Carol Martel*. Acesta a întins creștinismul în Germania, ajutat de *Sf. Bonifaciu*, care moare martirizat.

Tot el a bătut la *Poitiers*, sub Loara, în 732, pe Arabii ce trecuseră din Africa în Spania sub *Generalul Taric* („Geb-el-Taric“, Gibraltar, adică „trecerea lui Taric“) și sfărâmaseră pe *Visigoți* și peste Pirinei, veniseră contra Francilor.

După *Carol Martel* vine la rând fiul său *Pepin cel Scurt*. Acestuia îi cere *Episcopul de Roma* (în viitor „Papa“), ajutor militar contra *Longobarzilor* din Nordul Italiei. El îi bate și îi dă Episcopului pământul din jurul Romei (*Statul papal*). În schimb la 752 Episcopul Romei sau *Papa* îl încoronează pe *Pepin ca rege al Francilor*, trimițând la mănăstire pe ultimul Merovingian.

Fiul lui *Pepin* va fi *Carol cel Mare* și dinastia se va numi, după dânsul, a *Carolingienilor*.

2. **Carol cel Mare.** (768—814). *Carol cel Mare* este cel mai mare stăpânitor de neam barbar dela începutul Evului Mediu.

El este însemnat: 1) că a întemeiat o stăpânire cât aproape Europa apuseană și centrală; 2) și-a închinat toată activitatea creștinismului; 3) a mai strâns odată, după *Iustinian*, sub un singur stăpânitor cea mai mare parte din *Impărăția Romană Apuseană* care în curând se va fărâmița cu totul („feudalitatea“); 4) S'a încoronat ca împărat roman de Apus în anul 800 d. Hr., în ziua de Crăciun, cu binecuvântarea Papei *Leon III* (Episcopul Romei). A fost ultima *încercare de centralizare*. „Viața istorică a omenirii merge în Evul Mediu spre *descentralizare* (*feodalitatea*). Coroana acestui imperiu este numai un simbol, o trauiție și-o mare ambiție. Se va numi cu vremea „*Sfântul Imperiu Roman-Germanic*. Va provoca și lupta între Papi și regi și împărați, pentru stăpânirea lumii, moștenind pe Romani.

Este însemnat pentru multele și vestitele sale răsboaie. Din pornire creștină a mers întâi *împotriva Arabilor din*

Spania, cucerind Nordul Peninsulei între Ebru și Pîrinei. Acest ținut l-a numit el *marcă*, adică ținut sau provincie de margine („mark“ „marcă“ dela „margo“ latinește) în fața barbarilor, gata oricând de luptă, condus de un „marchiz“ sau „marcgraf“.

Aici a murit și nepotul marelui rege și împărat, anume *Ro-*

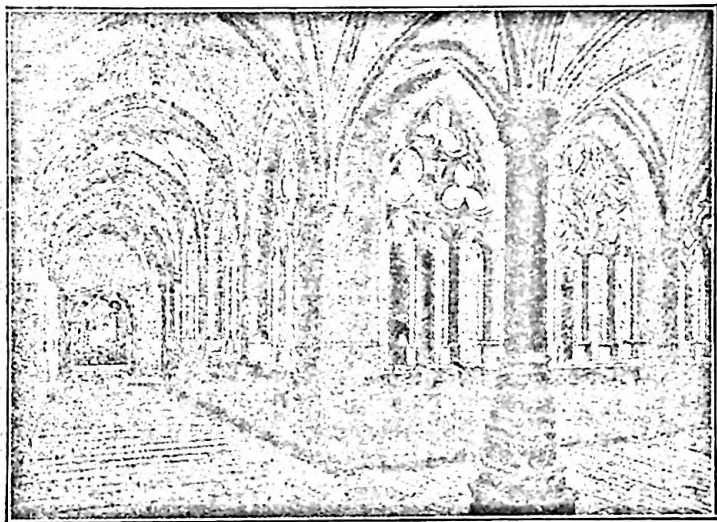

Fig. 46. Interiorul unei mănăstiri medievale.

land, de care sunt pline cântecele vitejești de mai târziu ale *Evului Mediu*.

A mers apoi Carol *împotriva Regatului Longobard* din *Nordul Italiei* și l-a desființat [774] și tot așa a făcut cu ceea ce rămăsese din *stăpânirea Avarilor* între Dunăre și Tisa [a. 797. Marca Răsăriteană, Ost-Mark, Ost-Reich, adică Austria]. Atunci a distrus și prădat „*Ringul*“ (cetatea ca un inel, plină de comori) a Avarilor. Apoi, tot ca bun creștin, a făcut 50 de expedițiuni, timp de 30 ani, împotriva păgânilor și dârzilor *Saxoni* din adâncul Germaniei până la Elba. Mai târziu se botează în frunte

cu eroul lor *Vidukind* și Carol, după ce ridică în țara lor cetăți puternice și multe mănăstiri, ajunse la *Danemarca* și la *Elba*. Dincolo de acest râu ajunseră și se găseau *Slavii*, porniți în această direcție, tot din adâncul Rusiei, ca și cei ajunși la noi și 'n Balcani.

Fiind iubitor de cultură marele *rege al Francilor și împărat roman de Apus* a chemat la curtea lui, la Aachen (Aix-la-Chapelle, lângă Rin, în dreptul Belgiei) pe învățatul călugăr *Alcuin* și întemeia două școli, una la palat și alta la o mănăstire din Germania („școala palatină“ și cea dela Mănăstirea Fulda).

A dat și *legi* („Capitularile“, pentru că se împărțiau pe capitole) și-a strâns vechile texte *latine* și *cântecele germane*.

Ca să fie cârmuită bine marea lui stăpânire a împărțit-o în provincii numite: *comitate*, *ducate*, *mărți* și *episcopate*, conduse de credincioșii lui: *conți*, *duci*, *mar-chizi* și episcopi, din cari unii erau un fel de inspectori [„trimiși domnești“] și aveau deci și slujbe civile, ba și militare.

Carol nu luă dări multe și în fiecare primăvară își chemă nobilii, sfetnicii și voinicii la luptă și expediții..

Fiind acum și împărat roman de Apus (incoronat), a cerut de soție pe *Impărăteasa Irina* dela Constantinopole, ca să nu mai fie vrajbă între cele 2 imperii. A fost prieten cu *Egbert cel Mare* regele *Anglo-Saxonilor* din Bretania și cu depărtatul *Harun al Rașid (Aron cel Înțelept)* califul arab din Bagdad.

După moartea lui Carol în 814, imperiul n'a putut dură, odată ce *lipsia omul* strașnic cum fusese marele rege, iar *stăpânirea, regatul lui eră prea întins*. *Nimeni n'avea interesul să fie toată strânsă la un loc, la centru*. Dimpotrivă întindeau toți în toate părțile și *urmașii lui sel luară la luptă între ei*. Erău *felurite interese locale* și ale *diferitelor țări* și popoare care dușmăniau imperiul acesta. Ba mai începură și *noile năvăliri ale Slavilor, Arabilor și Normanzilor*. [Ultimii Germani din țările dela Nord, Danemarca și Scandinavia, după cum ultimii Mongoli vor fi *Turcii* singurii cari au venit pela Sud, către Constantinopole.

3. **Urmășii lui Carol cel Mare.** După fiul său, *Ludovic Cucernicul* (Piosul) se luptară copiii acestuia și, după pacea dela Verdun (843) își împărțiră astfel: dincolo de Rin *Ludovic Germanicul*, dincoace (Galia-

Fig. 47. Un împărat roman germanic din Evul Mediu.

Franța) *Carol Pleșuvul* și la mijloc, din Belgia până în Italia, al treilea frate Lotar, cel mai mare, care luă și coroana de împărat roman al Apusului. După stăpânirea acestor frați, regatele se împărțiră în alte zece și apoi în alte multe, tot mai mici, până ce tot Apusul se fărâmițează ca putere, în cât și o moșie eră un stat, o stăpânire. Această formă și vreme se numește „Feudalitatea“ și-a ținut cam tot *Evul Mediu*.

Anglo-Saxonii întemeiaseră în Britania (Anglia) *cele 7 state*.

Egbert cel Mare reușise a uni cele șapte state pe care le întemeiaseră Saxonii asemuiți cu „îngerii“ și cari pe mare atacaseră Bretania și pe Bretoni, când rămaseră pela 400 d. Hr. fără armată romană. Papii le-au zis „angeli“ (îngeri).

Normanzii întemeiară 5 state (de ex.: *Normandia* și *Rusia*).

Normanzii sunt „oamenii dela Nord“, am spus ultimii Germani năvălitori, din sec. 9-lea d. Hr. Buni marinari, prădalnici, totuși au întemeiat cinci state: 1) *Danelag*, un adăpost în Anglia

al. Normanzilor danezi; 2) *Ducatul de Normandia* în Franța sub Carol cel Simplu; 3) *Regatul celor două Sicilii* (sau Neapole) în Sudul Italiei; 4) Ducele Normandiei din Franța în 1064, trece Marea Mănecii și într-o singură bătălie la *Hastings, cuceresc Anglia* — Wilhelm I Cuceritorul; 5) La Slavii de lângă Novgorod sub Golful Finlandic, se coboară, învățându-i ce este un stat tribul normand Vareg sau Ross în frunte cu *Ruric* (860).

32. FEUDALITATEA ȘI CAVALERISMUL.

1. **Feudalitatea.** Năvălind și străbătând Imperiul Roman în toate părțile, Barbarii au împiedicat și desființat organizarea, administrația și apărarea provinciilor. Nu-

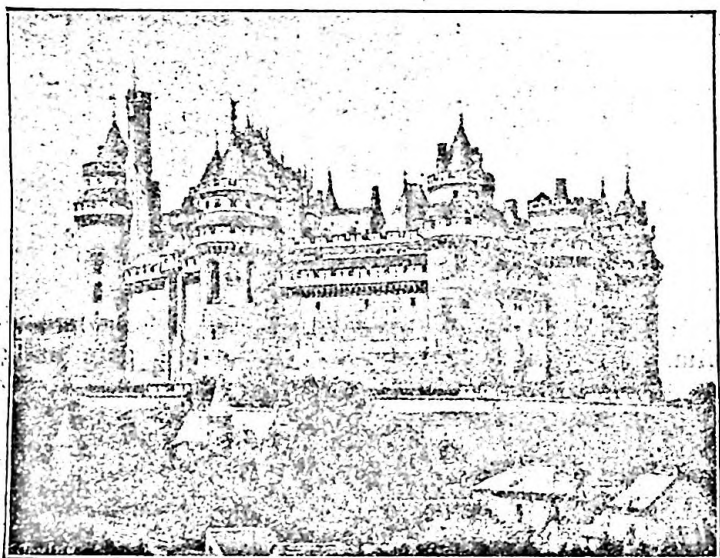

Fig. 48. Un castel feudal.

mai știa nimeni de cine să asculte, cine să-i apere și cum să-și organizeze viața. Atunci locuitorii s'au îndreptat spre cel mai tare pe care-l întâlneau în apropiere, s'au îndreptat, s'au adunat împrejurul lui, așteptând de la el tot ajutorul, lucrând împreună.

Acesta era vreun guvernator roman rătăcit, vreun comandant militar (duce, comite „comes“, conte), vreun episcop sau chiar vreun șef barbar mai omenos.

Ba și Imperiul lui Carol cel Mare se împarte în multe regate și acestea în multe ducate, comitate, marchizate (mărci) și Episcopate. Așa că tot Apusul se fărâmițează și numai ascultă nimeni de regi și împărați, ci numai de stăpânitorul țării, deși mic, de aproape. Regii și împărații au putere numai cu numele, sunt tot mai puțini și nu-i prea știe lumea unde sunt. În schimb are mare putere stăpânul sau domnul de pământ, de moșie. Ale lui sunt satele, castelele, apele, proprietatea și domnia. Nu numai o provincie, dar fiecare moșie mai mare ajunge a fi o stăpânire, un domeniu, un fel de stat. Cei ce aveau dela rege „beneficii“, pământuri date numai pentru cât trăiesc, le alipesc la cele moștenite, zise și „alodii“, ce să-și mărească puterea (moșia, domeniul). Așa că puterea nu mai este la centru, în mâna unui stăpânitor. Iată pentru ce s'a zis că în Evul Mediu puterea s'a fărâmițat. Cei mici se închină acestui mai-marele care se numește senior (mai-marele, latinește însemnează „mai bătrânul“), iar cel mic și închinat se zice vasal (dela cuvântul supus). Se lipsește și de mica sa bucată de pământ. O alipește de proprietatea mare a domnului de pământ și el închinându-se, se face omul lui, jurându-i credință (în genunchi și mâini în mâini). Li face închinare, jurământ și omagiu. Așa că un senior e domn (latinește — „dominus“ —, stăpân peste toți și toate) și are mulți vasali, cărora la rândul său, pe lângă adăpost și ajutor la nevoie, le dă și el pământuri să cultive. Și aceste pământuri închinat sau date, dela cel mai mic celui mare sau dela cel mare celui mic, se numesc feude (un feud, o feudă, mai multe feude). Și pentru că toată societatea, toată lumea în Evul Mediu așa trăește, așa muncește și așa se conduce, felul acesta de traiu s'a numit „feudalitate“ și-a ținut cât Evul Mediu.

La sfârșit regele va câștiga iar putere sau autoritate.

Va strânge pentru sine mai multe feude, va bate pe feudali și-și va reface *regatul* și stăpânirea, încetul cu încetul până la marginile țării și la începutul Evului Modern va distruge *feudalitatea* și va stabili *regalitatea*, autoritatea lui deplină și fără margine în tot cuprinsul țării lui.

Dar în Evul Mediu el nu are autoritate, deși toți recunosc că regele este cel dintâiu suzeran sau senior, dar nu-l ascultă. E ca un vârf de piramidă; e sus, cel mai sus, dar e numai un punct, pe când toată mulțimea de seniori și vasali de sub dânsul (feudalii) au toată greutatea și puterea.

Tăranii sunt supuși, aproape robiți, sunt muncitorii pământului, oamenii domnului de pământ, ai stăpânului moșiei: sunt legați de pământ și nu se pot muta de pe o moșie pe alta. Sunt vânduți numai odată cu moșia, cu pământul. Sunt *șerbi* sau (*servi*, latinește), iobagi, mai zicem noi.

Nu sunt sclavi, căci au familie și pot câștiga cu munca lor, dar pământ n'au. Totuși nu sunt deplin liberi.

Din puținii *țărani liberi* (la noi „moșneni” sau „răzeși”) s'au format atunci *cărăușii* și mai apoi *comercianții* și *meseriașii* și *industriașii* cari au schimbat unele *sate* de lângă *castelele* feudalilor în *târguri*; altele s'au făcut din popasuri negustorești sau iarmaroace; deviniră cu încetul *orașe* (târgoveți sau orășeni) ba unele chiar întărite cu ziduri numite *burguri*. Așa s'a ajuns la orășenime sau *burghezime*, clasa de mijloc, între țărănime și *nobilime* sau *boierime*.

Biserica a devenit și ea feudală. A avut și ea (adică bisericile, mănăstirile și episcopatele) vasali și servi, sate și pământuri.

Nu sunt decât *castele*, *sate*, și *mănăstiri*. Mai târziu se ridică mărețele *catedrale* apusene („gotice”).

Seniorii trăiau la țară, în castele bine întărite cu șanțuri și turnuri uneori la mari înălțimi. Se îmbrăcau în fier și se luptau mereu între ei.

Nu știau nimic de cultura care rămăsese, puțină câtă se făcea de oamenii bisericii, cari în fundul chiliilor lor scriau latinește, cărți bisericești sau vreo cronică (însemnări istorice) *Firește că și latineasca aceasta era slabă și barbarizată. Cultura latină deci ațipește în Evul Mediu, în Apus pe când în Răsărit se ridică două culturi bogate: cea bizantină și cea arabă.*

Seniorii luaseră toate drepturile regelui ei: *dădeau legi, administrau, judecau, băteau bani, declarau pace și războiu.*

Ei dădeau dreptul de pescuit și vânat; al lor era podul, vadul,

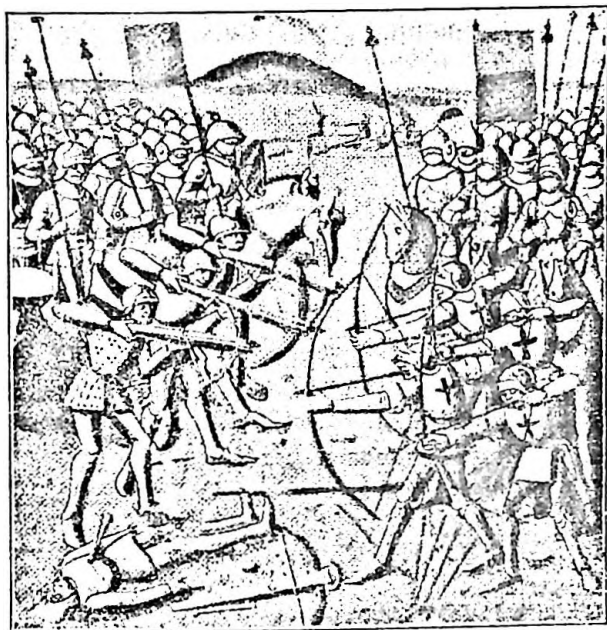

Fig. 49. Luptă între feudali și cavaleri.

moara, cârciuma, teascul tot și toate așa, dacă se găsiu pe pământul lor.

2. Cavalerismul. *Dela o vreme însă, din această societate aspră și incultă și din adâncă credință creștină s'a născut cavalerismul. Adică unii seniori au devenit cava-*

leri; adică luptători pentru bine, pentru cei slabi și năpăstuiți, mai ales pentru femei, copii, bătrâni și bolnavi — și mai ales pentru credință, pentru biserică, pentru cruce și D-zeu. Mai târziu cavalerii au ajuns să lupte și pentru onoare. Nu toți feudații erau cavaleri.

Cu vremea s'a organizat *cavalerismul*. *Cavalcrul se face, nu se naște*. Pe cei dintâiu i-a inspirat D-zeu și de aceea plecau deodată și lăsaus familia, averea și prietenii și muriau cine știe pe unde, luptând pentru bine (*cavalerii răătăcitori*). Pe urmă însă, *se făcea cavaler* cine stă întâiu lângă altul de tânăr (paj), îl servia, îi purta armele și la o anumită vârstă, după ce-și dovedia credința cunoștea viața cavalerului, știa să călărească și să se lupte, după slujbe bisericesti și ceremonii, era făcut „*cavalcr în numele sf. Gheorghe și al sf. Mihail*“.

33. PUTEREA PAPALĂ. CRUCIATELE.

1. **Creșterea puterii Episcopului din Roma**, (viitorul Papă. Episcopul din Roma s'a luat la întrecere întâiu cu cel din Milan (Mediolanum). Mai târziu a crescut mult puterea lui, pentrucă eră la Roma, vestita cetate, iar lângă el, nu eră împărat să-l întrecă în putere. Locuitorii Romei îl ascultară, apoi și alții, ba și multe popoare barbare, care s'au creștinat cu ajutorul lui, zicându-i cu toții: „*Sfântul Părinte*“ dela Roma sau *părintele sufletesc*, „tatăl“, care se ziceă popular „*papa*“.

Incetul cu încetul el s'a rupt din legăturile cu Imperiul Roman de Răsărit tot mai grecizat, cu capitala Constantinopol sau Bizanț. A ajuns *căpetenia Bisericii din Apusul Europei*, numită și *catolică cu limba latină*, (în cărți și 'n slujbă) despărțită de *Biserica din Răsărit*, numită *Ortodoxă*, (cu limba *grecească*, și mai târziu *slavonă*, în cărți și 'n slujbă). Iată de ce-i spunem noi acestei căpetenii „*Papă*“ și puterii lui „*puterea papală*“. Ziceă

că este vicarul sau locțiitorul Sf. Petru pe pământ, pentru că Sf. Petru fusese cel dintâiu episcop al Romei, unde a fost și răstignit. Mult i-au mărit puterea și *monahii* (călugării), mai ales cei *misionari*, cari au propovăduit în mijlocul barbarilor, îndurând mulți moarte de martiri
I-a organizat Sf. Vasile în Orient și în Apus Sf. Benedict.

Episcopul Romei i-a botezat pe Visigoți, Longobarzi, Franci, Anglo-Saxoni, Unguri ș. a. Mai târziu, a încoronat ca împărat roman de Apus, pe *Carol cel Mare* (800 d. Hr.) și de-atunci „papii“ au devenit și mai puternici, odată ce dădeau coroana aceasta. Și pământul din jurul Romei s'a numit *Statul papal*. Dar tocmai din aceste cauze, au intrat în luptă cu împărați mai ales germani, cași cu unii regi, mai ales francezi, ca să se vadă *care putere e mai mare* și-a moștenit *stăpânirea lumii dela Romani* (puterea civilă a regilor și împăraților, zisă și puterea lumească sau puterea bisecească a papilor ori vecinică-duhovnicească. Au fost lupte mari, a curs sânge mult și la sfârșitul Evului Mediu, din cauza aceasta, dar și din alte cauze, *cade puterea papilor și crește puterea regilor și împăraților*.

Cei mai vestiți din primii papi, au fost: *Leon I*, care a abătut furia lui *Atila*, cu cuvinte frumoase și mare alaiu de-a scăpat Roma de prădăciune—*Zahariu I* și *Ștefan II*, cari au încoronat pe *Pepin* de rege al Francilor—*Leon III*, care a încoronat ca împărat pe *Carol cel Mare*, *Sf. Grigore cel Mare*, care a botezat patru popoare, *Nicolae V*, care spuneă sus și tare că papii sunt mai presus de împărați, — dar mai ales *Grigore VII*, fostul călugăr Hildebrand. Acest bătrân de 80 de ani cinstit și energic l-a înfruntat și afurisit (blestemat, ori „excomunicat“) pe *Împăratul Germaniei Henric IV* pentru că *vindeă episcopatele pe bani și strică biserica lui Hristos*. L-a făcut pe împărat de a veni, iarna, pe jos în Italia, postind și rugându-se și cu mare greutate și înjosire l-a primit în castelul *Canossa* (1077) și i-a ridicat ble-

stemul sau „*excomunicarea*“, care-l scotea din biserică și societatea creștină, îl făcea spurcat — de-l părăsise soția și copiii.

2. **Cruciatale. Insemnătatea și cauzele.** Puterea creștinismului eră așa de mare în Evul Mediu, că deși erau vremuri și drumuri rele, mulțime de credincioși

Fig. 50. Un papă.

din Apusul Europei, se duceau la Ierusalim, peste mări și țări, să se închine la Sf. Mormânt al Mântuitorului. Cât timp au stăpânit pe acolo Arabii, cari erau mai culți și oameni de afaceri și comerț, acest *pelerinaj* sau *hagialâc* a mers bine (se ziceau pelerini sau „*hagii*“). Dar după ce Turcii bătură pe Arabi și desființară *Califatul dela Bagdad*, pelerinii erau jefuiți, chinuiți și omoriți. Suferințele lor îi mâhniră și emoționară pe Apuseni, mai ales că un călugăr vestit, *Petru Pustnicul* din orașul francez Amiens, mergea din loc în loc, povestind grozăviile din *Răsărit*, dela *Sf. Mormânt*. Toți ziceau că e o pângărire și-o nelegiuire ca *Locurile Sfinte* să fie în mâinile păgânilor. Privirile se îndreptară spre

Papa, care atunci erà *Grigore VII*, dar acesta erà prins în luptă cu *împăratul*. Abia la 1096 *Papa Urban II* a făcut o mare adunare în Franța, unde toți au hotărît să meargă să libereze Sf. Mormânt din mâinile Turcilor. Au devenit prin urmare *luptători pentru cruce*, ziși de-aci încolo și *cruciați*. Iată de ce și aceste expediții ale Apusenilor, pentru Sf. Mormânt s'au numit *Cruciate*. Ei își coseau toți *pe haine câte-o cruce roșie*. S'au dus, s'au luptat și au pierit *milioane de Apuseni*. Întâiu din imboldul puternicei credințe și la îndemnul Papei, apoi la îndemnul unor regi și împărați, buni creștini și oameni de onoare. Deasemenea din dorința feudalilor de noi pământuri și a cavalerilor pentru lupte, a negustorilor pentru navigație, transporturi și afaceri. Aceasta o făcură mai ales *cetățile Italiei*, ca *Geneva* și *Veneția*, care nu mai puteau face comerț cu *India* prin *Egipt*, *Siria* și *Asia Mică*. Ba și împărății bizantini ca *Alexe Comneanul*, speriați de *înaintarea* puterii turcești, ce ajunseseră până la Constantinopol, cerură ajutor dela Papa și Apuseni. *Acestea au fost cauzele Cruciatelor*: Cea mai însemnată este *puterea credinței curate*, entuziasmul religios, care făcea pe oameni să lupte și să moară, fără niciun gând de câștig, pentru un mare *scop moral*.

3. **Cele mai însemnate și urmările.** Întâiu a pornit lume după lume, de tot felul, oameni nepregătiți — măcelărindu-i pe drum chiar alte popoare creștine. Mai târziu au pornit *luptătorii* de obicei adunându-se la *Veneția*, care le dă corăbii să ajungă la *Constantinople*, unde *Bizantinii* îi treceau repede în *Asia Mică*. Nu toate luptele cu păgânii, oriunde s'au numit „*cruciate*“, ci numai 8 expediții, care au avut loc între anii 1100—1300 (exact prima la 1099 și ultima la 1270). A fost un lung războiu religios, care a durat 200 de ani.

Prima Cruciată a avut loc în 1099. Au luat parte 600.000 de luptători, sub *Gotfrid de Bouillon* (citește „*Buion*“), un nobil, un „duce“ francez. I-a condus gân-

dul cel mai sfânt curat și adevăratul entusiasm religios. De aceea au și izbândit și-au bătut pe Turci și după mari suferințe, au cucerit *Ierusalimul* (1099) pe care l'au făcut *regat*, întemeiând acolo și prin prejur o mulțime de state și feude. Se zice că n'au ajuns la Ierusalim decât a zecea parte din cei plecați. Gotfrid de Bouillon n'a primit coroana de rege, a zis el, odată ce Mântuitorul a purtat acolo una de spini. Curând însă Turcii, au luat iar Ierusalimul, pentru că acești „cruciați“ s'au certat și luptat între ei și ajutoare n'au mai venit. S'au luptat și cu Bizantinii.

A doua Cruciata (1147) au făcut-o, fără nici un folos doi regi *Ludovic 7-lea al Franței* și *Conrad II al Germaniei*.

A treia Cruciată (1183) au făcut-o trei stăpânitori: *Frederic I Barbă Roșie de Hohenstauffen*, împăratul Germaniei, care a murit înecându-se într'un râu și doi regi: *Filip August al Franței*, care s'a întors din drum, și *Ricard Inimă de Leu*, regele Angliei. Acesta s'a luptat vitejește și cavalereste cu *Saladin*, sultanul Turcilor, dar n'a putut lua Ierusalimul.

A patra Cruciată (1202) s'a pornit la cuvântul celui mai mare papă, *Inocențiu III*. S'au adunat iar sute de mii de luptători feudali, la Veneția, de unde au plecat cu corăbii venețiene sub comanda Contelui Baldovin de Flandra (Belgia). Dar s'au oprit la Constantinopole, unde s'au certat și luptat cu împăratul *Isac Anghel* și-au ocupat cetatea, (1204), au desființat Imperiul Bizantin și *Baldovin s'a încoronat ca împărat al noului stat: Imperiul Latin de Răsărit* (1204—1261). De Ierusalim și Turcii n'a mai fost vorbă, iar Papa Inocențiu s'a bucurat că a câștigat acest *centru ortodox*, căci doar „latin“ avea înțeles de „catolic“. Dar Baldovin este batut și omorât de *Ioniță* al treilea „țar“ ori împărat al așa zisului imperiu „româno-bulgar“. Iar în 1261 au revenit Bizantinii în frunte cu *Mihaiu Paleologul* din Asia

Mică și-au desființat acest stat reîntemeiând *Imperiul Bizantin* după 57 de ani.

A *cincia Cruciată* (1216), fără rezultat a făcut-o *Andrei II* regele Ungariei.

A *șasea Cruciată* (1226), a făcut-o *Frederic II de Hohenstauffen* împăratul Germaniei. Deși afurisit de un

Fig. 51. Un tânăr rege din vremea Papalității puternice.

papă, împăratul s'a învoit cu sultanul și a dobândit Ierusalimul fără lupte și cu o fâșie până la mare. El a adus în Germania tagma de călugări-cavaleri, călugări-luptători, care se cheamă *Ordinul Teutonic*. În Franța s'a adăpostit *Ordinul Templierilor*. Aceste 2 și cu *Ordinul Ioaniților* s'au format la Ierusalim și i-au gonit Turcii de acolo.

A *șaptea și a opta* (1250 și 1270) le-a făcut marele rege al Franței *Ludovic 9-lea cel Sfânt*: una împotriva Turcilor din *Egipt*, cealaltă împotriva beifului dela *Tunis* (unde era odată *Cartagina*). A căzut prizonier în cea dintâiu și a murit de ciumă în cea de a două. Ambele cruciate au fost, cași celelalte, fără rezultate.

Urmările Cruciatelor au fost destul de însemnate. Feudalii au pierit și puterea lor a scăzut, *crescând puterea regală*. Tot așa a scăzut și puterea papală, odată ce Papa n'a luat parte, dar la cuvântul lui au plecat cruciații și Turcii în 1453 vor lua *Bizanțul*. *Cetățile Italiei* au pierdut comerțul cu Răsăritul dar *cultura sau civilizația a progresat*, căci s'au întâlnit și s'au amestecat cele trei culturi: *latina, bizantină sau greaca și araba*. Așa s'a ajutat la schimbarea vieții omenești la *trecerea dela Evul Mediu la Evul Modern*.

Nașterea poporului englez. *Ricard Inima de Leu*, regele Angliei, era fiul lui *Henric II Plantagenetul* și acesta al Ma-

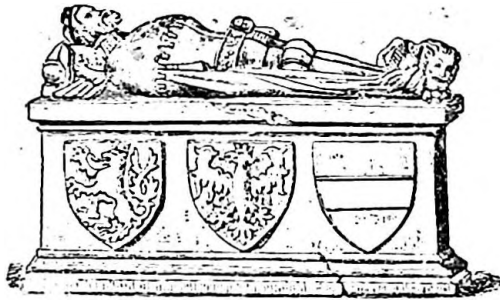

Fig. 52 Mormânt de rege medieval.

tildeii, nepoata unui duce din Normandia franceză (o provincie), care în 1066, într'o bătălie, a *cucerit Anglia*, adăugând ultimul element (normand francez) pentru nașterea *poporului englez*. I se zice *Wilhelm I Cuceritorul*.

34. IMPERIUL DE RĂSĂRIT ÎN TIMPUL CRUCIATELOR. IMPERIUL ROMÂNNO-BULGAR. IONIȚĂ.

1. Imperiul de Răsărit în timpul Cruciatelor. Imperiul de Răsărit, roman-grecizat sau *Imperiul Bizantin* este axa, în jurul căreia se desfășură viața istorică a Răsăritului. Azi știm căroră pricină se datorește faptul că a mai trăit încă o mie de ani după căderea celui de Apus.

A fost și norocul de-a se fi bucurat, în vremuri grele, de împărați vrednici. Chiar până la Cruciate, astfel de de împărați înlătură marile primejdii.

Arabii înaintează sub slabi urmași ai lui *Iustinian și Heraclius*. Ajung chiar la Bizanț, pe care-l atacă pe apă cu puternică flotă (712 d. Hr.). Atunci e salvat de viteazul și neînfricatul Leon Isauricul (din Isauria Asia Mică) care s'a ajutat și de „focul grecesc” pe care-l arunca pe corăbiile arabe, de luau foc. Poate să fi fost „praful de pușcă”... E tocmai vremea când Arabii trecuseră și'n Spania (generalul *Taric*), zdobiseră pe Visigoți (711), trecuseră Pirineii și iură zdrobiți în câmpia dela Poitiers (732) de Maiordomul Carol Martel. Fusesse spulberat visul Califului Valid de-a cuceri Europa creștină, lovind în Răsărit și'n Apus în același timp, ca să ajungă la Roma și să ingenuchie creștinătatea. Bizantinii încep și luptele la Nord cu Ungurii și Pecenegii dela M. Neagră, și mai ales cu Bulgarii pe cari-i așează în Balcani. Hanul Boris e întâiu botezat de Împăratul *Mihail III* din Dinastia Armenească (după cea „isaurică”). Fiul lui Boris, *Simion*, se proclamă „țar” și face o nouă patriarhie la Ohrida. „Țaratul” acesta dintâi, dela M. Neagră (*Preslav lângă Varna*) e desființat de *Ioan Timisches*, din Dinastia Macedoncană. El gonește și pe *Rușii* dela Chiev, cari năvăliseră cu *Sviatoslav*, fiul Olgei, nepoata lui *Ruric* dela Novgorod, întemeietorul statului rusesc. Alți vestiți împărați sunt din această familie *Vasile I-ii*, care stăpânia dela Veneția la M. de Azov și *Vasile II Bulgarohtonul* care desființase „al doilea țarat” dela Ohrida, din Macedonia (1018). Tot pe-a-tunci sunt distruși *Pecenegii* cari s'așezaseră în Dobrogea noastră și Bărăgan. Ce-a rămas din ei, a intrat în armata bizantină. *Constantin VII Porfirogenitul* scrie o cronică vestită. *Rușii* și *voievodatele noastre*, cași *Sărbii*, *Albanezii* și *Bulgarii* suferă de-acum influența culturală a Bizanțului.

O chestiune grea pentru imperiu fusese *Iconoclaștii*, adică „spărgătorii deicoane”. Călugării, abuzând, făcuseră o idolatrie și afaceri din chestiunea icoanelor. Atunci s'au ridicat mulți contra lor și contra icoanelor, pe care le spărgeau. Au luat parte mai ales împărații *Constantin IV*, *Irena* și *Leon V*.

O nouă primejdie însă îl amenință acum dela Sud: *Turcii* au desființat *Califatul Arab dela Bagdad* și înaintează în Asia Mică.

Malec-Șah bate și omoară pe Cezarul Romanos Diogenes.

Domniau atunci *Comnenii* (familia). *Alexe* cere ajutorul Papei și-al Apusenilor. Incep *Expedițiile Cruciate* (1099). Bizantinii înlesnesc transportul și trecerea Cruciaților în Asia Mică. Nu puțin s'au mirat de grosolanii și vitejii cavaleri în fier (feudalii), cari se duceau să moară pentru credință. Iar pe-aceștia i-au minunat palatele, bogăția cultura și șiretenia Bizantinilor. Erau două lumi care nu se cunoscuseră și două *culturi* — *cea latină a Apusului* și *cea greacă-bizantină a Răsăritului*, care se întâlneau și se vor întâlni și cu *cea arabă* — și-așa va rezultă după Cruciate, *o propășire a culturii omenești* și-o lume nouă: a *Evului Modern*.

Știm că nu vor reuși Cruciatele (1099—1270), Turcii vor tot înainta și la 1453 Constantinopolul va fi cucerit de ei și ținut până în zilele noastre.

Dar e însemnată pentru Bizanț și Răsărit *Cruciata IV*, când *Baldovin de Flandra* și Cruciații se ceartă și se luptă cu împăratul *Isac Anghel*, cuceresc și desființează Imperiul Bizantin, întemeiând Imperiul Latin de Răsărit (1204—1261).

2. Imperiul Romano-Bulgar. Ioniță. Acest fapt se petrecea când Imperiul era amenințat și dinăuntru de altă primejdie. Se răsculasera Vlahii Aromânii din Balcani, păstori conduși de voievozi („celnici“), din pricina birurilor. Doi fruntași, Petru și Asan (sau „Toader“ și „Cojoc-Alb“, cu numele lor românești) se înfățișaseră împăratului Isac Anghel cu plângeri, dar fuseseră bătuiți. Răscoala cuprinse toți munții, în gâtlejurile cărora armatele bizantine sunt zdrobite. Atunci se unesc și se răscoală și Bulgarii. Petru și Asan se duc în Biserica Sf. Dumitru din Târnova și se încoronează ca „Țari“, adică împărați romani de Răsărit, în locul celor dela Bizanț sau Țarigrad. Este deci „al treilea țarat“ de felul acesta — pretenție de împărăție romană — iar nu cum cred unii „imperiul româno-bulgar“. Petru și Asan sunt omoriți în urma luptelor dintre ei.

Al treilea frate e *vestitul împărat Ioniță*. Papa Inocențiu III îi trimite scrisori, în care îi amintește de obârșia lui latină, întitulându-l „*Imperator Romanorum et Graecorum*“, apoi și „*Bulgarorum*“, ba și „*Bulgarorum et Vlahorum*“. Il ademenește la Biserica Catolică și-l aruncă mai cu putere asupra Bizanțului ortodox. Dar atunci vin Cruciata lui Baldovin de Flandra și-i iau înainte cucerind Bizanțul. Papii nu mai au nevoie de Ioniță. Baldovin se încoronează ca împărat și-i cere îndrăzneț, lui Ioniță, să-i dea înapoi ce cucerise dela Bizanțini. Intră în luptă, dar la Adrianopole (1205) Baldovin e prins și-apoi omorât. Dar și Ioniță e asasinat de-un ofițer al al lui, când înconjură *Salonicul* (1207).

Vestit va fi și urmașul *Ioan Asan II*, care ajunge până la M. Adriatică și începe la Nord luptele cu Ungurii. Imperiul Bizantin se reîntemeiază, dar slăbește. Și „țaratul“ se împarte în o mulțime de alte mici „țarate“ (*Varna, Macedonia, Sârbii, Vidin, Târnova* ș. a. Deaceia și *Turcii* vor înainta și cucerii repede *Peninsula Balcanică*.

35. RIDICAREA PUTERII REGALE. FILIP IV AL FRANȚEI. ORAȘELE.

1. Sentimentul național și centralizarea monarhică. Mergând în cruciate, feudalii trebuiau să plece din ținuturile lor, *adunându-se*, având în fruntea lor pe acel pe care-l recunoșteau totdeauna că e cel dintâiu, deși nu-l ascultau. Era *regele* ținutului lor, era primul suzeran. Acest fapt a avut urmări însemnate. Mai întâiu *s'au organizat* având cu toții o țintă, un scop, un interes: *lupta pentru liberarea Sf. Mormânt*.

Până acum nu se pomenise așa ce va, dimpotrivă se luptau fără încetare între ei. La răsboiu însă nu se poate fără comandă și ascultare.

De unde se vede cum încep regii să dobândească putere mai multă, cum începe creșterea puterii regale. Dar se mai întâmplă și altceva cu acest prilej. Feudalii adunați dintr'un ținut și ascultând de un rege, își dau seama

că vorbesc aceeași limbă și au aceleași obiceiuri, dacă nu și același nume — ba încă văd bine că sunt alături de ei alte grupe de feudali cari vorbesc altă limbă și au alte obiceiuri și alt nume.

Și-așa vine vremea și prilejul să-și dea cu toți seama că sunt felurite *neamuri* sau *națiuni* și că fiecare face parte din o

Fig. 52. Luptător Medieval.

grupă sau reuniune de oameni cari au același nume, vorbesc aceeași limbă și au aceleași obiceiuri adică fiecare face parte dintr'un neam sau o națiune.

Această idee și simțire iese la iveală acum și se numește *simțire* sau *sentiment național*, căci oamenii până acum se credeau numai creștini și luptători.

De acum încolo oamenii încep a-și da seama și-a avea iubire nu numai de ei și familia, interesele și credința lor, dar și de *națiunea lor*, *țara* sau *patria* și *regele* lor. Aceste simțiri sau sentimente le numim *naționalism*, *patriotism* și *sentiment dinastic*.

Dar feodalii mergeau foarte mulți în aceste războaie pentru cruce și mulți pieriau, rămânând uneori și fără moștenitori. În acest caz, moșia și castelul lor, domeniul sau statulețul lor rămânea pe seama regelui, care-l alipia, îl adăoga la domeniul său regal, ori statul său. Ba dela o vreme mai alipia regele și alte domenii, prin căsătoriile fiilor, nepoților și altor rude, cu bogate moștenitoare de castele și domenii. Ba și *răsboiu* le-a declarat când unii nu ascultau acum, de un suzeran care dobândia tot mai mult pământ și tot mai multă putere. Uneori regele n'a plecat în cruciate și'n lipsa feudalilor și-a mărit și mai mult pământul, domeniul și puterea. Și așa va tot crește puterea lor, pe care o va tot strânge pe seama lui la *centru*, tot mai mult fiind cu vremea singur cârmuitor.

Și va ajunge la sfârșitul Evului Mediu și începutul Evului Modern, după înfrângerea și desființarea feudalilor, *un singur rege* cârmuitor deplin pe-o țară, *un singur rege într'un stat*.

Aceasta strângere a puterii se numește *centralizarea monarhică* și va deveni în *Evul Modern monarhiu absolută*, puterea fără margini a unui singur rege stăpânitor sau monarh.

2. Filip IV cel Frumos. *Cei dintâi regi cari au îndeplinit aceasta au fost cei din Franța și cei mai însemnați au fost Filip August, Ludovic 9-lea cel Sfânt și mai ales Filip IV cel Frumos.*

Pe aceștia numai ideea și grija aceasta i-a condus.

Filip August (1180—1223), a plecat în cruciata, dar s'a întors din drum. El a făcut împotriva feudalilor neascultători o înaltă curte de judecată regală, numită *Parlament*, unde erau judecători regali, orășeni sau burghezi, buni cunoscători ai Dreptului Roman (ai legilor romane, deci „legiști“). Aceștia îi condamnau, cum au condamnat și pe un rege al Angliei, *Ioan Fără Țară* fratele lui *Ricard Inimă de Leu* că-și omorise un nepot, ca să-i ia tronul.

Tot *Filip August* l-a bătut și pe câmpul de luptă (lângă orașul *Lille*, deși era ajutat de regele german *Otto IV*). *Filip a*

fost numit „August“ pentru că cerea deplină ascultare ca un împărat roman. A oprit pe feudali să se mai bată timp de 40 de zile de când s'au provocat (doar s'or împăca „patruzecimea regelui“). El a ridicat palatul regilor Franței, *Luvrul* (azi Muzeu) și vestita catedrală din Paris „*Notre Dame*“ și-a întemeiat *Universitatea din Paris*. Urmașul său vrednic e *Ludovic 9-lea cel Sfânt*, care a făcut ultimele două cruciate și Papa l-a trecut printre sfinții de mult ce era evlavios și, drept. Vestit este pentru judecățile lui. A oprit pe feudali să se mai lupte între ei („*duelul*“), a organizat bine administrația țării și a bătut un ban de aur, pentru ai lui și toate feudele, pentru toată Franța, ajutând mult comerțul.

Filip August și Ludovic al 9-lea (Saint-Louis) au mărit mult domeniul și autoritatea (puterea) regală, adică centralizarea monarhică, dar Filip IV cel Frumos este cel care a lucrat și mai mult pentru creșterea puterii regale (1280-1314). Dorința lui de pputere și autoritate nu cunoștea margini. El *dărmă castelele feudalelor neascultători și-i pedepsește aspru*.

Desființează și *Ordinul Templierilor* (cavaleri-călugări) acuzându-i de vrăjitorie și organizație secretă, îi arde pe rug și le confiscă averile.

Nu vrea să recunoască nici autoritatea Papei dela Roma, care era acum un bătrân bun și învățat *Bonifaciu VIII*. Il oprește să mai ia venituri din Franța și răspunde aspru la dojenile papale, iar când este amenințat, trimite la Roma o armată, care ajutată de feudali italieni (vestiți *Orsini* și *Colona*), dușmani ai Papei, *cucerește Roma* și bietul papă fuge și moare mâhnit de-atâta înjosire și îndrăzneală. Este o parte, un capitol, lupta lui Bonifaciu VIII cu Filip din lunga luptă din Evul Mediu, între Papă, regi și împărați, dintre puterea civilă și puterea bisericească. Filip IV îndrăznește și mai mult. Alege ca papă un Francez și prieten al lui, pe *Clement V*, obligându-l să mute reședința papilor dela Roma la un orașel din Franța, *Avignon* (mai sus de *Marsilia*). Acolo vor sta papii 70 de ani (1308-1378) și se zice „*Captivitatea babilonică a papilor la Avignon*“.

3. Inceputurile „Reformei“ Ioan Huss. După acest timp, un papă se va reîntoarce la Roma, altul se va alege la Avignon, și altul în altă parte și toți trei se vor

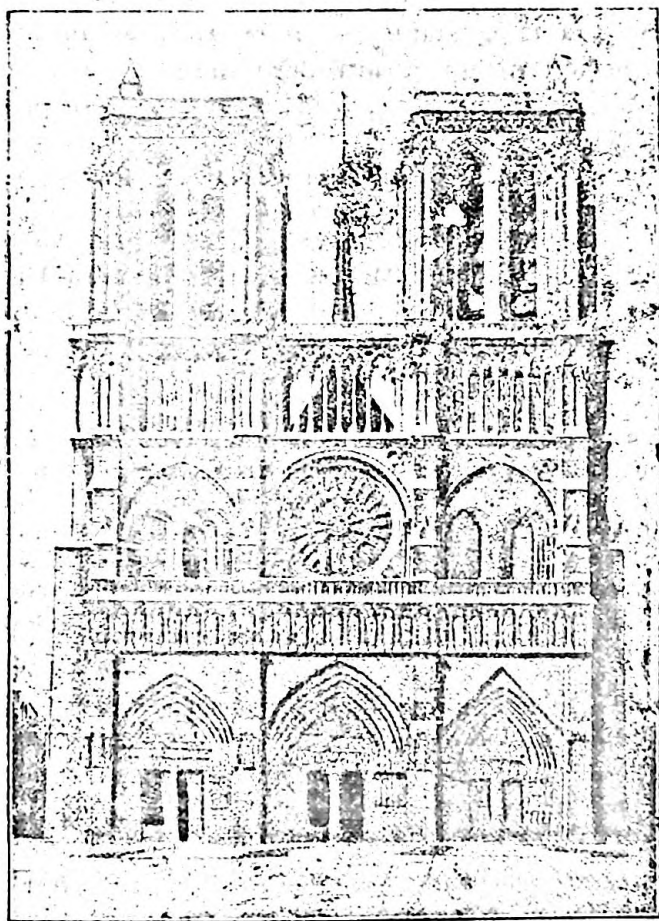

Fig. 54. Catedrala „Notre Dame“ din Paris.

afurisi unul pe altul. Așa va decădea papalitatea și biserica apuseană (catolică) despărțită încă din anul 1050 de cea ortodoxă sau răsăriteană (când Patriarhul de Constantinople se afurise cu Papa dela Roma). Acum răul se ivește din nou în cea apuseană. Impotriva

Papilor și-a relilor din Biserica Catolică, în Sec. al 15-lea se ridică un profesor dela Universitatea din Praga (Boemia), anume *Ioan Huss*, care cerea: 1) *înlăturarea puterii papale* 2) averile bisericesti care stricase mai tot clerul superior, să le ia statul (*secularizarea*; 3) în biserică (serviciu și cărți) să se introducă limba fiecărui popor, *limba națională*, nu cea latină, pe care n'o pricepea nimeni.

Ca și Huss, le ceruse ceva mai nainte și Profesorul *Ioan Wycliffe* dela Oxford. (Anglia) încă din 1380.

Dar împăratul Germaniei de acum. *Sigismund de Luxemburg*, (aliatul lui Mircea cel Mare, contra Turcilor, la Nicopole, 1396) a adunat *Sinodul dela Constanța*, (1415) care l-a judecat pe *Ioan Huss*, l-a condamnat și ars de viu.

Boemii sau *Cehii* l-au socotit drept un *erou național-religios* și-au însângerat Boemia și Germania treizeci de ani („răsboaiele husitice, *primele răsboaie religioase*“).

Această mișcare pentru refacerea sau reformarea Bisericii Catolice este un mare eveniment istoric și va fi un caracter, un semn deosebitor, al Evului Modern. Se numește chiar așa: *Reforma*. Noi am văzut *începuturile Reformei*.

4. **Orașele.** Am văzut la „Feodalitate“ cum din satele puține de țărani liberi, de lângă castele și mănăstiri, prin cărăușie și comerț, meserii și industrie s'au ridicat *târgurile*. Sunt mai ales satele unde se făceau *popasuri negustorești* sau unde era *zi de târg*, la hramul unei biserici. Deaceia zicem noi „bâlcii“ dela un cuvânt unguresc care înseamnă hram ori „*iarmaroc*“ dela două cuvinte nemțești („târgul anual“). Cu vremea *târgoveșii* i-au făcut servicii feudalului (îi lucrau ori transportau fel de fel de materiale și obiecte) și-atunci, prin o *diplomă*, sau hrisov, le da anumite drepturi de ex.: să-și tragă un șanț, să aibă un consiliu conducător ș. a. Ba mai târziu orașele au dobândit dreptul să-și ridice ziduri și

să se conducă singure. Un astfel de oraș întărit se numia *burg*. De unde și cuvântul *burghez* și *burghezimea* pentru înțelesul *orășenime*. După căderea feudalilor, drepturile acestea au trecut asupra *regilor cari s'au aliat cu orășenii împotriva feudalilor*. La noi de e. Mihaiu Viteazul a dat voie și o diplomă satului *Ploiești*, de l-a făcut târg sau oraș. Domnitorul avea și ei, în oraș, un om al lui (*burgraf*“, la noi „*pârcălab*“), alături de cei 12 *consilieri* („*bürger*“, la noi „*pârgari*“ în frunte cu *primarul* („*burgmeister*“, la noi „*giudeț*“ și *soltuz*).

Pentru că pe orășenii-negustori îi prădau unii feudali la drumul mare, orașele comerciale (mai ales în Italia *Veneția* și *Genova* *Milan* și *Florența mari puteri*, ori cele din *Flandra* și *Valea Rinului* — ori cele dela *Marca Baltică* și *Nordului ca Hamburg*) s'au aliat între ele și-au făcut puternice ligi sau hanse. Cea mai vestită este *Liga Teutonică dela Marea Baltică* (*Lübeck, Brema* și *Hamburg*).

36. INTEMEIEREA PRINCIPATELOR ROMÂNE. BASARAB I CEL MARE. DRAGOȘ ȘI BOGDANI.

1. Intemeierea „Domniei“ Țării-Românești. Basarabii.

E cea dintâiu „domnie“ la Români, adică stăpânire românească liberă de sine cârmuitoare. Până acum erau voievozi sau juzi de văi (voievodate și județe sau cnezate); plătind bir în Răsărit hanilor pecenegi, cumani și tătari, mai târziu Turcilor, iar în Apus Coroanei Ungurești.

Intemeierea acestei „domnii“ (dela cuvântul latinesc „*dominus*“, „domn“, adică „stăpân“) începe odată cu năvălirea Tătarilor (1241), care a slăbit Ungaria. Tătarii se retrag și atunci unii voievozi români nu mai vor să se închine, nici să plătească bir regelui Ungariei. Cel dintâiu este *Voievodul Litovoiu* din Nordul Olteniei care în 1279 se răscoală, fiind un copil pe tronul Ungariei. Dar e bătut și omorât — și fratele, *Bărbatu-Voievod*, e prins și se răscumpără cu mulți bani. Peste vre-o

patruzeci de ani, după ce în Ungaria sunt mari lupte pentru tron, se răscoală *Voievodul dela Curtea de Argeș, Basarab*. Regele Ungariei, *Carol Robert*, care-și biruise acum protivnițul, caută să-l aducă la ascultare. Dar Basarab, dimpotrivă, cucerește Banatul Olteniei, se înrudește și se aliază cu Țarul Mihail dela Vidin și nu mai recunoaște de suzeran pe regele Ungariei. Nu-i mai face închinare și nu-i plătește birul. Atunci Carol Robert vine împotriva „necredinciosului“, cum vedem în cronicile și actele ungurești, ca să-l pedepsească. Pare să fi ajuns până la „Castelul Argeș“. Dar pe când se întorcea, și puternica-i armată de cavaleri în fier se găsea în strâmtoarea din munții, dela *Posada*, Basarab îl atacă, prăvălind copaci și stânci, pe lângă ploaia de săgeți ce trimitea năvălitorilor îngrozii.

Ungurii sunt înfrânți și-abia a putut scăpa regele pe o potecă, în haine schimbate.

De atunci *Basarab I cel Mare* n'a mai plătit bir și-a rămas „de sine stăpânitor“. Și a zis „*Domn a toată Țara-Rumânească* (1330).

Atunci a ridicat la C. de Argeș *Biserica Domnească* cel mai vechiu monumentdecucernicie și artă vechie românească.

Legendă istoricăpopulară este ceea ce se spune despre „Negru-Vodă“ și tot legendă istorică este, dar cărturărească și din cronicari, ceea ce se spune despre „Radu-Negru-Voievod“ coborât din Țara Făgărașului.

Iată ce este și ce trebuie să înțelegem prin „*intemeierea Principatului Munteniei*“.

2. Intemeierea „Domniei“ Țării Moldovei.

Tot „domnie“ românească, a doua deci, s'a întemeiat peste treizeci de ani, pe văile Moldovei și Siretului de Sus — dar în condițiuni deosebite.

În Ungaria domnia fiul lui Carol Robert, *Ludovic cel Mare*. Temându-se de o nouă năvălire a Tătarilor, în-

tărește Ardealul și granița Carpaților de Răsărit. Apoi pătrunde cu energie în Maramureș. Acolo, pe cele cinci văi ale Tisei și afluenților se aflau mulți juzi și voievozi români care-i plătiră bir și se închinară. Încearcă regele și câteva expediții peste Carpați, împotriva Tătarilor, când unii voievozi români rămaseră dincolo.

Unul poate a fost, el sau tatăl său, cel dela *Baia*, care e numit în acte „*Sas-Voievod, fiul lui Drag Voievod*“. *Baia* era „mină“

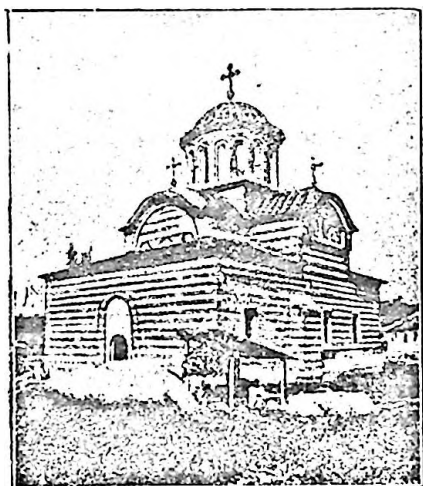

Fig. 55. Biserica Domnească.

și târg (oraș), așezare săsească-ungurească încă dela 1200 („*Baia Moldovei*“).

În acest timp, cum vedem iarăși din cronicile și actele ungurești, se ridică în Maramureș un voievod nemulțumit, *Bogdan*, fiul lui *Micu-Voievod*.

Regele casă-l liniștească îl face „voievod regal“ (1349), mai mare peste ceilalți cneji și voievozi, în numele regelui, strângând birul și oamenii pentru armata regală.

Dar moare voievodul dela *Baia*, *Sas-Vodă* și *Bogdan* aude că „vitejii“ (boierii, sftnici și juzii ceilalți) s’au

Munteanu-Râmnic. Istoria Medievală, cl. I sec. Ed. I.—5.

13

luat la luptă pentru tron. Atunci simțind și el, ca Litovoiu și Basarab, puterea de „domnie“, s'a ridicat din Maramureș cu toți ai lui și-a trecut munții la Baia, potolind pe „viteji“. N'a mai vrut să știe de regele Ungariei, refuzând birul și închinarea.

Regele a trimis împotriva „necredinciosului“ pe fiul lui Sas-Vodă, pe Balc ori *Baliță-Voievod*, cu armată regală ungurească. Dar e bătut și rănit. Alte câteva expediții sunt respinse, după ce Bogdan împănase bine trecătorile în munți.

Bogdan I s'a proclamat „*Domn al Țării Moldovei*“ la Baia în 1360.

Legendă populară este și ceea ce se povestește despre Dragoș-Voievod din Maramureș cu vânarea Zimbrului și trecerea munților.

Iată ce este și ceea ce trebuie să înțelegem prin *Întemeierea Principatului Moldovei*.

37. TURCII ÎN EUROPA. CUCERIREA BULGARIEI ȘI SERBIEI. LUPTELE ROMÂNILOR ȘI MIRCEA CEL MARE. CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI ȘI URMĂRILE. ALEXANDRU CEL BUN. IOAN CORVIN.

1. *Turcii în Europa. Turcii*, popor mongolic, frați buni cu Hunii, Avarii ș. c. au primit acest nume pentru că s'au coborât din Turchestan sau Turan, triburi nomade și prădalnice. Au străbătut Persia și-au dat la Tigru și Eufrat de *Califatul Arab dela Bagdad*.

Se numiau acum „fiii lui *Selgiuc*“. S'au amestecat în luptele interne ale Califatului și Arabilor ca oaste mercenară sub șeful lor, care se numia „emir“.

Curând [pela 1050] dădu jos pe „calif“, lăsându-l numai șef religios și „emirul“ luă conducerea politică cu titlul de „șah“ sau „padișah“.

Apoi triburile turcomane înaintară până în Egipt, la coastele Palestinei, Siriei și Asiei Mici, până aproape de Bizanț.

Atunci începură a se plânge pelerinii dela Locurile Sfinte și Bizantinii cerură ajutorul Creștinătății Apusene. Au urmat Cruciatele — războiu religios care a ținut două sute de ani (1099—1270). Papalitatea și Creștinătatea au fost înfrânte și Turcii, stăpâni pe Ierusalim, au înaintat. S'au strâns triburile în Asia Mică, la glasul lui *Osman*, s'au unit și-au făcut o *națiune* și un stat cu capitala *Brusa*, în fața Bizanțului. De-atunci până azi se numesc *Osmanlâi* („fiii lui Osman“).

Fiul său *Orcan* a creat armata Ienicerilor. „(ieni-ceră“, oaste nouă) și-a intrat în legături strânse cu împărații bizantini.

Luptându-se pentru tron împărații bizantini, *Ioan Paleologul* și *Ioan Cantacuzinul*, aduc pe Turci ca oaste mercenară. La 1329, cu-asemena prilej, Turcii trec prima oară în Europa. Reținuți la *Galipoli*, cu ocazia unui cutremur, cuceresc acest oraș în 1354. De-acum se scurg în Europa. Nu pot lua Bizanțul, dar Amurat I (Murad) se așează cu reședința la Adrianopole în 1361. Incep luptele cu popoarele creștine din Balcani. După mici victorii, creștinii (Greci, Albanezi, Bulgari și mai ales Sârbi, sunt învinși de Amurat I, în 1389, la Cossovo sau Câmpul Mierlelor. Sultanul e ucis de un Sârb și urmează fiul *Baiazid I Ilderim* (Fulgerul). Desființează stăpânirea sârbească, precum și țaratele bulgare dela Vidin și Târnova — până la Marea Neagră. Ajunge la Dunăre, dincolo de care abia se formase „Domnia Țării Românești“.

2. Luptele Românilor. *Mircea cel Mare* și *Alexandru cel Bun*. *Basarab I* devenise „Domn“ și 'n curând se întemeiă și „domnia“ Moldovei, după Țara Românească. *Alexandru*, fiul lui *Basarab*, întinse „domnia“ peste „Părțile Tătărăști“ până la Chilia. *Vlaicu Vodă* și *Radu I* întemeiară sfinte locașuri și întăriră „domnia“. Tot așa făcură urmașii lui *Bogdan, cei trei fii ai Mușatel* — după care organizează și 'ntinse țara până la Cetatea

Albă, *Alexandru cel Bun*, fiul lui Roman al Mușateș (1400—1432). Țara Românească ajunsese la cea mai mare întindere (cu Oltenia, Făgărașul, Sudul Moldovei și Basarabiei, cu Silistra și Dobrogea) sub fiul lui Radu I, *Mircea cel Mare* (1386—1418) după fratele Dan I.

„Domn“ însemna uneori chiar „împărat“. Cum Sârbii și Bulgarii căzuseră și Mircea trecuse Dunărea și se rudia cu

Fig. 56. Mircea cel Mare

Imperialii din Bizanț — urma să treacă asupra noastră moștenirea imperială a Bizanțului roman-grecesc. Atunci ne taie calea *Turcii*.

Baiazid I trece Dunărea, adus de un pretendent, *Vlad I*, care-i făgăduise „peșcheșul“ (darul anual, 1393).

Mircea îi bagă în mlăștinile dela *Rovine* (Craiova, 1394 și-i bate. Apoi se unește cu *Sigismund de Luxemburg* regele Ungariei și Boiemiei, împărat al Germaniei — când Turcii aduc pe Vlad I. Cuceresc *Turnu*, dar sunt bătuți rău de Baiazid la *Nicopole* (1396) Mircea rezistă pe *linia Dunării*, ținând cheia: *Cetatea Giurgiului* Baiazid e bătut și prins la Angora de hanul Mongoșilor *Timur-Lenk* și fiii sultanului se iau la luptă. La urmă reușește energicul *Mohamed I* care-i ia lui Mircea *Silistra*, *Dobrogea* și *linia Dunării* (cu *Giurgiu* și *Turnu*) în anul morții chiar.

Celelalte țări nu se pot împotrivi. *Cehii* și *Polonii* se creștinase și deveniseră *regate* pela anul 1000 — cași *Ungurii* și *Rușii* sub *Vladimir* la Chiev. Apoi *Rușii* cad împărțiți în cnezate și voievodate, sub tirania Tătarilor dela *M. Caspică* până la sfârșitul Evului Mediu, când se ridică *Moscova* *Boemia* cunoaște slava sub Casa de *Luxemburg* și *Polonia* sub *Cazimir* cel Mare, căruia îi urmează regele Ungariei *Ludovic* cel Mare. Acesta avea 2 fete: cu una luă coroana Poloniei *Vladislav Iagelo* al Lituaniei, cu cealaltă luă coroana Ungariei *Sigismund de Luxemburg* regele Boiemiei, ales și împărat al Germaniei de „*cei 7 prinți alegători*“ dela *Frankfurt*. Statele Nordice, *Suedia-Norvegia-Danemarca*, germanice, deveniseră regate și se uniseră sub *Margareta* fiica lui *Valdemar* (1397, *Uniunea dela Calmar*) apoi iar se despărțiră, destul de slăbite. Iată de ce *Turcii* domină și devin spaima Europei — mai ales că Franța și Anglia sunt paralizate de marele război dintre ele de 100 de ani (1328—1450).

Țara-Românească, *Moldova* și *Ungaria* trebuie să ție piept. *Moldova* e atacată dinspre mare, prima dată în 1420. *Alexandru cel Bun*, vasal regelui polon *Iagelo*, organizează țara, cucerește *Cetatea Albă*, dobândește *Pocuția* și întemeiază *Mitropolia Moldovei*, aducând și mulți „*coloniști*“. După dânsul sunt aprigi lupte pentru tron, între fiii lui, cași'n Țara-Românească între fiii lui *Mircea* („*Vlad Drăculea*“ și alții).

3. **Ioan Corvinul. Căderea Constantinopolului și urmările.** Atunci se ridică de peste munți, alt mare Român ca luptător viteaz și prea creștin *Ioan Corvin* de

Huniade. Eră Ioan din Inidoara, fiul cneazului Voicu „Valahul“. Fusese prin Apus de unde se întoarce cu bani și cu meșteșugul armelor. E numit *căpitan a două cetăți* (Orșova și Mehadia) pe frontul creștin spre Turci. Prin merite, ajunge curând *voievod al Ardealului*.

Acolo neamul nostru, lipsit de căpetenii, căci mulți cnezi și voievozi, cași Huniade, se făcuseră nobili și se instrăinaseră, prin

Fig. 57. Pecetea domnească a lui Alexandru cel Bun.

catolicism și influența maghiară — este adus în stare de șerbie sau iobăgie. Ba e desprețuit și ca „schismatic“ (rătăcit, eretic) fiind ortodox. O încercare de răscoală a fost înăbușită 'n sânge...

Ioan Corvinul bate pe Turci în trei mari lupte în Ardeal și Muntenia, dar e bătut la *Varna* (1444), unde însoțise pe foarte tânărul rege al Ungariei, el fiind guvernator al regatului și episcop regal.

Bate din nou pe Turci la Cossova, având alăturați politiciii sale pe domnii principatelor române (Vlad Drăculea, Petru II al Moldovei, Bogdan II tatăl lui Ștefan cel Mare, Danciu și Vladislav II).

În 1456 se hotărî să puie domn în Muntenia un om strașnic: pe *Vlad Țepeș*. În acelaș an Corvinul moare, după ce-a avut bucuria și gloria de-a vedea la Belgrad fugind înainte-i armata lui *Mahomed II cuceritorul Constantinopolului*. Cetatea căzuse cu 3 ani mai înainte. Sultatul o înconjurase pe apă și pe uscat. Din Apus totuși n'au putut veni ajutoare, afară de câteva mii de Venețieni și Genovezi. În ziua de 29 *Maiu 1453*, Turcii dau ul-

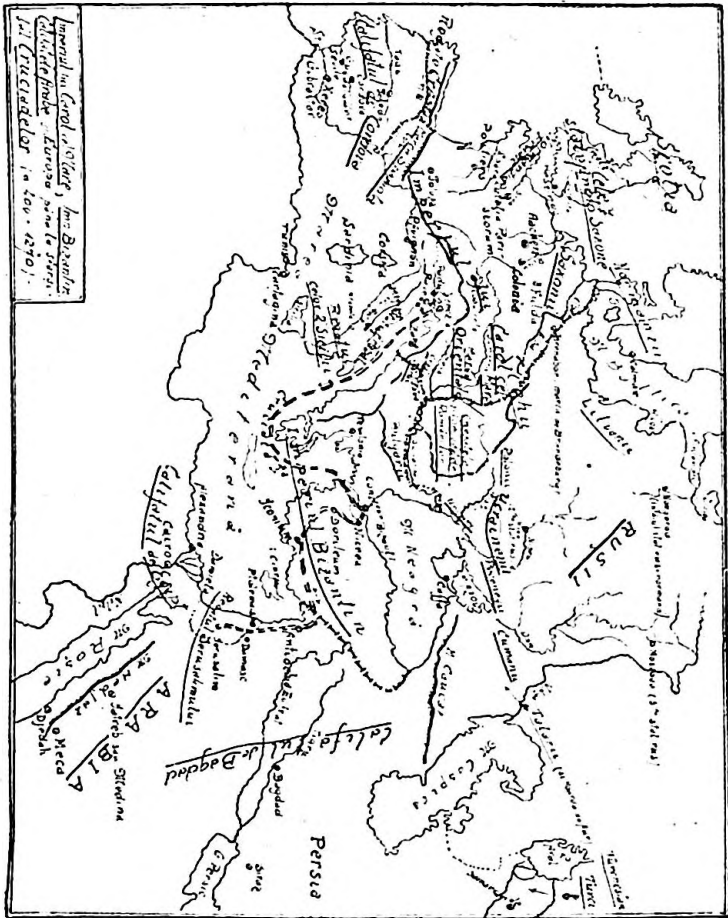
Fig. 58. Mihai Viteazul.

timul asalt și pătrund în marea cetate, pe când Impăratul *Constantin XI Paleologul* căzu vitejește la „Poarta de Aur“ a orașului.

Mahomed II înlocui cu semiluna crucea depe *Sf. Sofia* care deveni, cum e și azi, moscheie mahomedană.

A căzut deci și *Constantinopolul (Bizanțul)* în mâinile ultimului popor barbar năvălitor: *Turcii mongolici*. A căzut deci și *Imperiul Roman de Răsărit, Imperiul Bizantin*. Cu acest eveniment se sfârșește *Evul Mediu* și începe *Evul Modern*. Turcii devin astfel stăpâni ai Orientului. După domniile strălucite ale lui *Ștefan cel*

'Mare (1457—1504), biruitor vestit al Turcilor, și a fiului lui Ioan Corvinul, *Mateiu Corvinul regele Ungariei*, principatele noastre, Ungaria și Răsăritul, cad cu totul sub Turci în Sec. 16-lea. Totuși pentru noi, se

încheie acest veac în *Evul Modern* cu răscoala, biruințele și glorioasa domnie a lui *Mihaiu Viteazul*.

Odată cu căderea Constantinopolului, atât la noi, cași'n

Apus, avu loc și-o *mișcare culturală*. S'au refugiat, de peste Dunăre și dela Bizanț, *boieri și cărturari*. Deaceea vom avea de-acum mai multă *cărturărie slavonă și grecească*, fețe bisericesti de neam grecesc, *mănăstiri „închinăte“* și-așa numitele „*domnii religioase*“, cum a fost a cucernicului și falnicului domn *Neagoie Basarab*. Sunt și-acestea, pelângă decăderea politică sub Turci, *urmări ale căderii Constantinopolului*.

CUPRINSUL

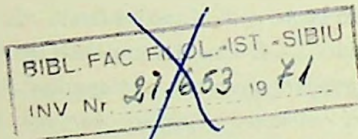
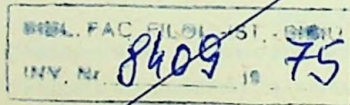
- Omenirea, Civilizația și Istoria.* — 1. Familia, popor, țara și Stat.—2. Viața omenirii și istoria.—3.Timpul istoric și preistoric. Istoria și Preistoria. — 4. Evurile timpului istoric. Impărțirea istoriei. 7—14
1. *Țara și poporul românesc. Așezare și întindere. Ocupațiile locuitorilor (la munte, deal, șes, baltă). Satul, orașul și Statul românesc.* — 1. Țara și poporul românesc. Așezare și întindere. — 2. Ocupațiile locuitorilor (la munte, deal, șes și baltă). — 3. Statul, orașul și Statul românesc. . . . . 15—18
2. *Cel mai vechi locuitori ai țării românești: Dacii. Datini și credințe. Ocupațiuni. Câteva urme caracteristice dela ei.* — 1. Cei mai vechi locuitori ai țării românești: Dacii — 2. Datini și credințe. 19—23
3. *Contactul Dacilor cu Romanii. Așezarea și întemeierea imperiului roman. Popoare supuse de Romani: Egipteni, Haldeeni, Fenicieni, Perși și Greci. (Numai arătarea așezării și întinderii lor cu ajutorul hărții).* — 1. Contactul Dacilor cu Romanii. — 2. Așezarea și întemeierea împărăției romane. Popoarele supuse de romani. . . . . 23—27
4. *Egiptenii și Haldeii. Valea Nilului și a Eufratului. Binefacerile lor. Credințe egiptene. Piramidele. Babilonul. Scrierea.* — 1. Valea Nilului și a Eufratului. Binefacerile lor. — 2. Egiptenii și Haldeii. Babilonul. . . . . 28—36

5. <i>Libanul și valea Iordanului. Fenicienii și Evrei. Libanul și Tirul. Alfabetul și Ierusalimul</i> 1. Libanul și Valea Iordanului. — 2. Fenicienii. Sidorul și Tirul. Alfabetul.	36—43
6. <i>Iranul, Perșii, Cir, Darius I, Expediția lui Darius contra Sciților, cu pregătirea războaielor cu Grecii.</i> — 1. Iranul. — 2. Perșii. Inceputurile vieții iranice. Credințele religioase. — 3. Cir, regele Perșilor și urmașul Darius I, contra Sciților	43—48
7. <i>Grecii, țara și poporul. Coloniile (în special cele dela Marea Neagră).</i> — 1. Țara. — 2. Poporul. — 3. Coloniile.	48—53
8. <i>Legende despre Zei.</i> — 1. Legende și mituri, Zei și semi-zei.	53—59
9. <i>Legenda războiului Traian</i>	59—62
10. <i>Sparta și Licurg. Atena și Solon.</i>	62—68
11—12. <i>Războaiele Grecilor cu Perșii. Miltiade. Leonida. Temistocle și Aristide</i>	68—75
13. <i>Pericle și mărirea Atenei.</i>	75—79
14. <i>Lupta pentru întâietate între cetățile grecești. Atena, Sparta, Teba (Epaminonda).</i>	79—84
15. <i>Macedonia. Filip II. Demostene. Legăturile lui Filip II cu țările dela Dunăre</i>	85—89
16. <i>Imperiul lui Alexandru cel Mare. Expedițiile sale la Dunăre.</i>	89—96
17. <i>Intemeierea Romei. Regi Patricieni, Plebei, Familia Romană.</i>	96—101
18. <i>Republica Romană, Consulii, Senatul și Adunarea Poporului. Luptele.</i>	101—106
19. <i>Armata Romană. Cucerirea Italiei. Exemple de patriotism și civism. Cocles, Scévola, Deciu, Manliu, Capitoliu, Manliu Torcvatu</i>	106—112
20. <i>Creșterea puterii romane. Cucerirea Cartaginei. Hanibal. Scípio. Intinderea puterii romane la sfârșitul războaielor de cucerire</i>	112—116

21. *Indrumarea republicei spre imperiu.* — 1. Cuceririle și bogățiile aduc mari schimbări. — 2. Instrăinarea. Influența grecească. — 3. Frații Grahi. — 4. Răsboaiele civile. — 5. Dictatorii . . . . . 117—123
22. *Octavian August. Organizarea și romanizarea provinciilor.* — 1. Al doilea triumvirat. — 2. Sfârșitul republicei și începutul imperiului. Octavian August primul împărat. — Organizarea și romanizarea provinciilor. . . . . 123—128
23. *Luptele Dacilor cu Romanii. Domițian și Decebal.* — 1. Ilirio-Tracii și Dacii. — 2. Primele lupte cu Romanii. Boirebista și Deceneu. — 3. Împăratul Domițian și Decebal. . . . . 128—133
24. *Traian. Cucerirea, organizarea și romanizarea Daciei.* — Organizarea și romanizarea Daciei . . . . . 133—140
25. *Creștinismul și Constantin cel Mare, Creștinismul la Daco-Romani.* — 1. Creștinismul. — 2. Constantin cel Mare. — 3. Creștinismul la Daco-Romani . 140—144
26. *Barbarii (popoare germane și mongole). Împărțirea împărăției romane. Năvăliri barbare în Dacia (Goții, Hunii și Slavi).* . . . . . 144—150
27. *Imperiul de răsărit. Iustinian și apărarea graniței dunărene* . . . . . 150—154
28. *Bulgarii, Ungurii și creștinarea lor* . . . . . 154—158
29. *Formarea poporului român și organizarea lui primitivă.* . . . . . 159—162
30. *Arabii, Mahomed. Întinderea stăpânirii arabilor.* . . . . 162—166
31. *Carol cel Mare (768—814). Întinderea puterii francilor.* . . . . . 166—172
32. *Feudalitatea și cavalerismul.* . . . . . 172—175
33. *Puterea p.p.lă. Cruciadele* . . . . . 175—182
34. *Imperiul de răsărit în timpul cruciatelor. Imperiul Româno-Bulgar. Ioniță* . . . . . 182—185
35. *Ridicarea puterii regale. Filip IV al Franței. Orașele.* . . . . . 185—191

36. *Intemeierea Principatelor Române. Basarab I cel Mare. Dragoș și Bogdan* . . . . . 191—194
37. *Turcii în Europa. Cucerirea Bulgariei. Luptele Românilor și Mircea cel Mare. Căderea Constantinopolului și urmările. Alexandru cel Bun. Ioan Corvin* . . . . . 194—200

OPERE LITERARE
DIN EDIȚIA „CARTEA ROMANEASCA“

	LEI
Anghel D., Poezii	25.—
Anghel D. și Ionif C. St., Carmen Saeculare	18.—
Bart Jean (tr.ug. E. Botez), Schițe marine	48.—
B. Băscu-Volnicești Al. I., Înălțare și lumină	75.—
Primituri	80.—
Cămpolea L. L., Nuvele și povestiri Ed. V	60.—
Teatru Vol. I Ed. V	60.—
Vol. II Ed. VI	60.—
Cerna F., Poezii Ed. V	40.—
Coșbuc G., Balade și icile Ed. XIII	60.—
Iire de tort	75.—
Căntece de vitejie	25.—
Ziarul unui pierde vară	60.—
Davila Al., Vlaicu-Vodă, dramă în 5 acte	60.—
Eminescu M., Poezii Ed. III, introducere de Prof. Gh. Adamescu	60.—
Geniu pustiu. Roman Ed. V	42.—
Goga O., Meșterul Manole. Piesă în 3 acte	60.—
Iorga N., Cleopatra. Piesă în 5 acte. Ilustrată.	75.—
Pillat și Pcrpessicius., Antologia poezilor de azi Vol I.	80.—
Antologia poezilor de azi Vol. II	120.—
Rebreanu L., Ion. Roman 2 Vol. Ed. V	180.—
Premiat de „Academia Română“	
Sadoveanu M., Șoimii Ed. VII.	75.—
Premiul Național	
Slavici I., Nuvele Vol. I.	75.—
Vol. II	90.—
Mara. Roman Ed. III	50.—
Teodoreanu I., La Medeleni Vol. I Ed. III	100.—
Vol. II Ed. II	150.—
Vol. III Ed. I	130.—
Vlahuță Al., Poezii Ed. XIII	70.—
Clipe de liniște Ed. VI	48.—
Dan. Roman Ed. V.	60.—

**DE ACELAȘ AUTOR:
ISTORICE:**

Comișile.

Gheorghe Lazăr și Bărcăneșii.

Ploieștii de-altă dată.

Doamna Rosetti (trad.)

Pentru Basarabia (culegere de texte).

Istoria Patriei pentru Școlile Comerciale.

2 volume — ed. I-a (1927 și 1928) și ed. II-a (1929).

Istoria Românilor pentru Cl. III-a Secundară.

Istoria Vechie și Medievală pentru Cl. I-a Secundară.

ȘI EDIȚII:

V. Alecsandri — Trei Convorbiri cu Napoleon III.

Gh. Zagoriț — Din Trecutul Ploieștilor.

Al. P. Ilarian — Memorand (1860).

G-ral T. Tăutu — „Carnet de Câmp.—Luptele dela Cerna“.